

Politiets fortidsbearbeidelse

Okkupasjonshistorien i det norske politiets egne framstillinger
1945–2015

Jo S. Refseth

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Det humanistiske fakultet
Universitetet i Oslo
Vår 2016

Politiets fortidsbearbeidelse

Okkupasjonshistorien i det norske politiets egne framstillinger 1945–2015

© Jo S. Refseth

2016

Politiets fortidsbearbeidelse

Jo S. Refseth

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Denne masteroppgaven har blitt til som en del av prosjektet *Demokratiets institusjoner i møte med en nazistisk okkupasjonsmakt: Norge i et komparativt perspektiv*, som startet opp ved Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) våren 2012. Det har vært utrolig lærerikt å arbeide i tilknytning til dette prosjektet. Jeg vil takke for at jeg har fått muligheten, og for hjelpen og støtten jeg har fått av alle på HL-senteret underveis.

En stor takk går til veilederen min Terje Emberland. Jeg setter stor pris på arbeidet han har lagt ned i å lese og kommentere mine utkast. En spesiell takk går til Kjetil Simonsen og Øystein Hetland, som har lest kapittelutkast og gitt tilbakemeldinger. Hjelpen har vært uvurderlig. Takk også til Ane Ingvild Støen og Per Ole Johansen for inspirasjon og oppmuntring.

Jeg vil også takke Riksarkivet og spesielt alle på Norges Hjemmefrontmuseum for god hjelp i arbeidet med å finne fram til kilder. Takk til Oddmund Dahle og Tore Røkke i Norsk Politihistorisk Selskap for skjulte kilder og super kaffe. Jeg har også blitt tatt godt imot på Politihøgskolens bibliotek, og setter pris på mine samtaler med Birgitte Ellefsen og Sissel Hvam Laheld. Takk til Justisdepartementet, Politidirektoratet og spesielt Vidar Refvik for velvillig samarbeid. Tore Pryser og Bjarte Bruland fortjener også takk for å ha tatt seg tid til mine spørsmål, og delt av sine kunnskaper og sine kilder.

Takk til alle venner og kollegaer som har hjulpet meg med korrektur og tilbakemeldinger (og til Anna Dyrлие Johnsen for ett hundre og ti prosents innsats på Cinemateket). Jeg må spesielt nevne Sven Arild Storberget og Per S. Refseth for en helt utrolig innsats! Takk også til Vegard Røneid Erikstad, og hele min familie.

Til sist vil jeg takke Eva Petershagen Åsbø for all hjelp. Takk!

Jo S. Refseth

Oslo, mai 2016

Forkortelser

HL-senteret – Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter

HSSPF – *Der höhere SS- und Polizeiführer*

NHM – Norges Hjemmefrontmuseum

NOU – Norsk offentlig utredning

NS – Nasjonal Samling

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

NPFS – Norsk Politihistorisk Selskap

NS – Nasjonal Samling

PHS – Politihøgskolen

POD – Politidirektoratet

RA – Riksarkivet

SS – *Schutzstaffel*

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Presisering av teoretisk utgangspunkt	3
1.2	Presisering av problemstilling	6
1.3	Kilder og metode	6
1.3.1	Forskningssituasjon og sekundærkilder	7
1.3.2	Primærkilder.....	9
1.3.3	Metode.....	12
1.3.4	Egen posisjon	14
1.4	Begreper og teori	15
1.4.1	Diskursanalyse	17
1.4.2	Språklige virkemidler	18
1.5	Avgrensning.....	22
1.6	Oppgavens struktur.....	22
2	Bakgrunn: Det norske politiets okkupasjonshistorie.....	23
2.1	Tysk invasjon og okkupasjon	23
2.1.1	Det norske politiets møte med okkupantene	24
2.2	Politiet og NS.....	25
2.2.1	Press om medlemskap i NS	26
2.2.2	Tallmessig suksess?.....	29
2.3	Politiet og nazifiseringspolitikken	30
2.3.1	Nyordning og ny utdanning.....	31
2.3.2	Politikompaniene.....	32
2.3.3	Statspolitiet.....	33
2.3.4	En nazifisert etat?	35
2.4	Politiet og forfølgelsespolitikken.....	36
2.4.1	Tiltak mot de norske jødene	37
2.4.2	Flere tiltak mot norske borgere	40
2.5	Tyske tiltak mot politiet.....	41
2.5.1	Aktion Polarkreis.....	41
2.5.2	Stutthof	42
2.6	Politiet og motstandsarbeid	43
2.7	Okkupasjonens avslutning	44
2.8	Okkupasjonens etterspill.....	45
3	Politiets fortidsbearbeidelse 1945–1950	49
3.1	Tysk invasjon og okkupasjon	50

3.2	NS-medlemskap.....	53
3.3	Nazifiseringspolitikken.....	60
3.4	Forfølgelsespolitikken	60
3.5	Tyske tiltak mot Politiet	62
3.5.1	Aktion Polarkreis.....	62
3.5.2	Stutthof	62
3.6	Motstandsarbeid.....	63
3.7	Konklusjon.....	65
4	Politiets fortidsbearbeidelse 1951–1989	69
4.1	Tysk invasjon og okkupasjon	70
4.2	NS-medlemskap.....	71
4.3	Nazifiseringspolitikken.....	74
4.4	Forfølgelsespolitikken	75
4.5	Tyske tiltak mot politiet.....	78
4.5.1	Aktion Polarkreis.....	78
4.5.2	Stutthof	78
4.6	Motstand	79
4.7	Konklusjon.....	82
5	Politiets fortidsbearbeidelse 1990–2015	85
5.1	Tysk invasjon og okkupasjon	86
5.2	NS-medlemskap.....	88
5.3	Nazifiseringspolitikken.....	91
5.4	Forfølgelsespolitikken	92
5.5	Tyske tiltak mot politiet.....	100
5.5.1	Aktion Polarkreis.....	100
5.5.2	Stutthof	102
5.6	Motstandsarbeid.....	103
5.7	Konklusjon.....	106
6	Hovedkonklusjon: Politiets fortidsbearbeidelse 1945–2015.....	109
6.1	Overordnet utvikling over tid	109
6.2	Tematisk utvikling over tid.....	112
6.2.1	Tysk invasjon og okkupasjon.....	112
6.2.2	NS-medlemskap	112
6.2.3	Nazifiseringspolitikken	113
6.2.4	Forfølgelsespolitikken	114
6.2.5	Tyske tiltak mot etaten	115
6.2.6	Motstandsarbeid	116
6.3	Språklige virkemidler	117

6.3.1	«Vi»-fellesskapet.....	119
6.3.2	Patriotisk minnekultur	120
	Kilder.....	121
	Litteratur.....	125

1 Introduksjon

Denne masteroppgaven skal ta for seg politiets egne framstillinger i etterkrigstiden og analysere hvordan okkupasjonen av Norge blir tolket og framstilt. Det norske politiet og dets rolle utgjør et svært komplekst aspekt ved den norske okkupasjonshistorien. Politiet var et verktøy for de totalitære tyske okkupasjonsmyndighetene og deres norske allierte i Nasjonal Samling, og deler av politiet måtte gjennomføre forbryterske ordre. Politiet var følgelig under et sterkt press. Denne posisjonen skapte store dilemmaer for norske politifolk som ønsket å drive aktiv eller passiv motstand, siden alternativet til et norsk politi var tysk politi. Kollaborasjonens grenseoppganger ble dermed ekstra vanskelige for den jevne politimann. Dette førte til at politietaten under okkupasjonen fikk et frynsete rykte i den norske befolkningen.¹

Det er grunn til å tro at etterkrigspolitiet hadde et sterkt behov for å presentere seg i best mulig lys og markere seg som en organisasjon på den «rette siden». Dermed kan det ha vært fristende å skyve så mye ansvar som mulig over på tyske og NS-myndigheter, tysk politi og norsk nazifisert politi. Slik ville det skape et inntrykk av at Ordenspolitiet og Kriminalpolitiet hadde opptrådt «ordinært», mens de politisk tvilsomme sakene var blitt håndtert av det nazifiserte Statspolitiet. Dette er erindringspolitiske mekanismer som er godt kjent fra Tyskland, hvor medlemmer av både *Wehrmacht*,² *Waffen-SS*,³ *Ordnungspolizei*,⁴ *Kriminalpolizei*⁵ og *Sicherheitsdienst*⁶ til dels med stort hell har prøvd å skyve ansvaret for overgrepene over på mer radikale nazistiske organisasjoner, for gjennom dette å kunne framstille seg selv som «upolitiske» og «rene».

I 1980 utkom boken *Politi i Norge*, hvor forfatteren Finn Jor etterspør forskning på politiets okkupasjonshistorie:

En oppgave for en ung historiker burde være å ta for seg *hele* politietaten i Norge under okkupasjonen [...] Det materiale som har vært tilgjengelig under arbeidet med denne boken har i hvert fall tydelig vist at de foreliggende framstillinger av politiet 1940–45 må revideres kraftig, og at denne revisjon langt på vei vil få form av en oppreisning.⁷

Syv år senere ga den unge historikeren Nils Johan Ringdal ut boken *Mellom barken og veden*. Den tar for seg hele politietatens okkupasjonshistorie. Ringdal gir ikke politiet den entydige

---

¹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*. Oslo: Aschehoug, 1987.

² Bald, Klotz, og Wette, *Mythos Wehrmacht*. Aufbau Taschenbuch-Verlag, 2001.

³ Hausser, *Soldaten wie andere auch: Der Weg der Waffen-SS*. Munin-Verlag, 1966.

⁴ Westermann, *Hitler's police battalions: enforcing racial war in the East*. University Press of Kansas, 2005.

⁵ Wagner, *Hitlers Kriminalisten*. Verlag C.H. Beck, 2002.

⁶ Wildt, *Generation des Unbedingten: Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*. Hamburger Edition, 2002.

⁷ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*. [Oslo]: Politiforbundet, 1980, 98.

oppreisning Jor etterspurte, ikke minst på grunn av politiets medansvar for deportasjonene av de norske jødene, som Ringdal skriver mye om. «Norsk politis historie under okkupasjonen må fortsatt karakteriseres som et svart – eller svartflekket kapittel», konkluderer han.⁸

På 1990- og 2000-tallet ble stadig flere av de vanskelige sidene av Norges okkupasjonshistorie belyst av historikere, forfattere og journalister. Dette førte til debatten om nordmenns ansvar under okkupasjonen, politisk, moralsk og økonomisk. En stor del av debatten omhandlet det norske politiets rolle, og spesielt dets medansvar i det norske Holocaust. Politiet var imidlertid sene med å inkludere disse sidene av sin egen etats historie i sine egne framstillinger. Talende for dette var at redaktøren av Norsk Politihistorisk Selskaps årsskrifter fra 1995 til 2008, Jon Kvikne, fryktet for at «politiets rolle i jødedeportasjonen blir for svartmalt og ensidig framstilt».⁹ En av Norges fremste forskere på politiets og jøders historie under okkupasjonen, kriminologen Per Ole Johansen, uttalte seg i *Dagbladet* i 2012:

Nå er nesten alle tidsvitnene borte. Kanskje er tida blitt moden for at vi lufter ut i historien vår - og ser hvor forferdelig galt det i virkeligheten gikk med den delen av norsk politi som valgte kollaborasjon i stedet for motstand? [...] Nordmenns aktive deltakelse i folkemordet er nemlig ikke et tema som bare vil forsvinne. Unge mennesker vokser opp, og kommer til å undersøke hvordan dette var mulig. Dette er et nasjonalt traume som vi ikke lenger kan fortsette å feie under teppet.¹⁰ 26. november 2012 – 70 år etter den største og mest kjente deportasjonen av norske jøder under okkupasjonen – beklaget politidirektør Odd Reidar Humlegård «det norske politiets medvirkning til disse arrestasjonene».¹¹

Likevel er mange av politiets framstillinger sene med å inkorporere denne erkjennelsen. Politiets rolle i jødeaksjonene er dessuten kun én av de problematiske sidene ved politiets okkupasjonshistorie. Gjennom etterkrigstiden har politiets historie i stor grad handlet om NS-medlemskap og om motstandsarbeid. I 2015 omtales fortsatt ikke politiets deltakelse i det norske Holocaust i den historie presentasjonen av etaten på politiets egne nettsider. Derimot er det en kort framstilling av okkupasjonen som en «svært spesiell tidsepoke for politiet» hvor det eneste som blir omtalt er NS-medlemskap og at mange politifolk ble arrestert «på grunn av sin illegale virksomhet».¹² Slike korte og svært forenklede framstillinger av politiets okkupasjonshistorie har vært vanlig i hele etterkrigstiden. Ved bruk av språklige og narrative virkemidler muliggjør disse forenklede fortellingene dannelsen av

---

⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 12.

⁹ Kvikne, "Bokomtaler: Politiliv," i *NPHS Årsskrift 2004*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2004, 125-126.

¹⁰ Svarstad, "Norsk politi hentet jødene," *Dagbladet*, 05.04.2012.

¹¹ Humlegård, "[Unnskyldningen til jødene]," i *NPHS Årsskrift 2013*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2013.

¹² Politi.no, "Politihistorie," sist oppdatert 18. september 2009, hentet 30. desember 2015 fra https://www.politi.no/om_politiet/politihistorie/.

feiloppfatninger og myter i norsk politis historieframstilling. Det er dette som er hovedfokuset i min analyse av politiets framstillinger av okkupasjonstiden i tidsepoken fra 1945 til 2015.

1.1 Presisering av teoretisk utgangspunkt

Historical memory is highly selective: It is not just that the details of historical events become less acute as time goes on. Rather, what is remembered or forgotten from the past is constantly being shaped by contemporary social processes, acts of state that commemorate certain events and not other, decisions by novelists and film makers to tell one kind of story and not another, and an amorphous set of collective social needs that draws on some elements from the pasts while leaving other dormant.¹³

[M]emory studies directs its interest not toward the shape of the remembered pasts, but rather toward the particular presents of the remembering.¹⁴

Hvordan skaper en gruppe – i dette tilfellet den norske politietaten – et *fellesminne* om fortiden? Studiet av fellesminne, eller *collective memory*, er et forskningsfelt som studerer hvordan historiefortelling oppstår hos grupper og hvilke funksjoner disse fortellingene har.¹⁵ Forskningsområdet bygger på sosiologen Maurice Halbwachs' undersøkelser av hvorfor forskjellige mennesker i ulike sosiale grupper husker ulikt fra samme hendelse. Halbwachs hevder at et fellesminne skapes kontinuerlig i fellesskapene individet er en del av. Dermed blir det skapt et inntrykk av at minnene er objektive sannheter, til tross for at de stadig er i endring og blir tilpasset.¹⁶

Mitt arbeid med kildene tar utgangspunkt i et sosialkonstruktivistisk kunnskapssyn, altså at verden er sosialt konstruert og at vår virkelighetsforståelse kontinuerlig blir formet av våre opplevelser og de situasjoner vi befinner oss i.¹⁷ Virkeligheten er et resultat av sosiale konvensjoner – konvensjoner laget av mennesker og som uttrykkes gjennom språk.¹⁸ Framstillingene av historie kan sees på som konstruksjoner gjort av individer og grupper, bevisst eller ubevisst, for å tjene egne behov. Historie kan være skapt «for å forstå seg selv – og for å overføre sin forståelse til andre».¹⁹

Dannelsen av fellesminne kan ha politiske implikasjoner for nåtiden. Den tyske okkupasjonen av Norge fra 1940 til 1945, eller «krigen», har fungert som en av de «store

---

¹³ Wineburg, "Making Historical Sense," i *Knowing, teaching, and learning history: national and international perspectives*, red. P. N. Stearns, P. Seixas, og S. Wineburg, New York: New York University Press, 2000, 321.

¹⁴ Erll, *Memory in culture*, overs. Sara B. Young. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011, 8.

¹⁵ Skram, "Historiefaget i Kunnskapsløftet: Dyktiggjøre og bevisstgjøre". *Acta didactica Norge [elektronisk ressurs]* vol. 5, nr. 1 (2011): 16.

¹⁶ Halbwachs, *On collective memory*, overs. Lewis A. Coser. Chicago: University of Chicago Press, 1992, 51.

¹⁷ Store Norske Leksikon, "Sosialkonstruktivisme," sist oppdatert 1. mars 2016, hentet 2. mai 2016 fra <https://snl.no/sosialkonstruktivisme>.

¹⁸ Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 1999.

¹⁹ Skram, "Historiefaget i Kunnskapsløftet: Dyktiggjøre og bevisstgjøre", 18.

fortellingene » for nordmenn. Ifølge folkloristen Anne Eriksen har de fem årene vært, og er til dels ennå, viktige elementer i norsk identitetsbygging. Okkupasjonsårene er blitt en del av et nasjonalt verdigrunnlag og har således bidratt til å begrunne norske verdier og forme den norske kulturen.²⁰ Statsviteren Claudia Lenz har skrevet om hvordan «det nasjonale fellesskap» som hadde trosset tyskerne, fikk en viktig funksjon etter okkupasjonen. Det gjaldt å hindre politisk splittelse og skape en fellesskapsånd da Etterkrigs-Norge skulle bygges. Lenz vektlegger at denne fortellingen om «gode nordmenn» ikke tillot noen gråsoner – man var enten på riktig eller gal side. I denne situasjonen kan lite ærefulle fortellinger forsvinne, mens andre kan fortolkes for å passe bedre inn i etterkrigstidens fortellingsmønster.²¹

Det er en alminnelig oppfatning at historie er viktig og at historien kan bidra til identitet og tilhørighet, både for individer, grupper og nasjoner.²² Året 1945 regnes som befrielsens år, og dermed som begynnelsen på et *imagined community*, et forestilt politisk og nasjonalt fellesskap.²³ For den norske politietaten har det imidlertid ikke vært like lett å bli en del av dette fellesskapet. Bruken av «krigen» som grunnlag for verdier og kultur har vært vanskeligere for det norske politiet, med sitt komplekse forhold til okkupasjonsmyndighetene. Ikke minst fordi en stor andel politifolk meldte seg inn i NS – noe som i utgangspunktet var nok til å bli ekskludert fra det gode selskap i etterkrigstidens Norge. Splittelsen i den norske befolkningen begynte allerede under okkupasjonen. Enten hadde man vært en god nordmann, en jøssing, eller så hadde man vært på den andre siden, en nazist. Det norske etterkrigsoppgjøret bidro til en forsterking av denne oppdelingen. Men politietaten skilte seg ut fra resten av befolkningsgruppene ved at mange som hadde vært medlemmer av NS, ikke ble sosialt og yrkesmessig utstøtt. De fikk derimot fortsette i sine stillinger.²⁴

Tidligere forbrytelser og moralsk ansvar er sentralt for studier av minnekultur, og dette er svært aktuelt i studiet av politiets framstilling av seg selv. Dette er en del av hva som kan omtales som fortidsbearbeidelse (av tysk *vergangenheitsbewältigung*) – det problematiske i det å ta et oppgjør med fortiden, å minnes beklagelige hendelser, og å utstede offentlige uttalelser og beklagelser knyttet til slike fortidige hendelser. Sentralt for denne oppgaven er

---

²⁰ Eriksen, *Det var noe annet under krigen: 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo: Pax, 1995, 9.

²¹ Lenz, "Fra matauk til menneskerettigheter: fortelling og fortolkning av krigsminner i norske familier gjennom tre generasjoner". *Fortid*, nr. 2 (2007): 23-24.

²² Eriksen, *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax, 1999, 9.

²³ Uttrykket *imagined community* kommer fra nasjonalismeforskeren Benedict Anderson. Maerz, *Okkupasjonstidens lange skygger: fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs*, overs. Kari Bolstad. [Oslo]: Unipub, 2010, 6.

²⁴ Ifølge Nils Johan Ringdal ble over 900 politimenn gjeninntatt til tross for kortere eller lengre NS-medlemskap. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 355.

derfor det som på engelsk blir omtalt som «*social forgetting*».²⁵ For at den norske politietaten lettere skulle kunne bli en del av det norske etterkrigssamfunnet, var det en fordel å unngå å huske enkelte hendelser og temaer. Dette er ikke enestående for politiet eller for Norge. Statsviteren Iver B. Neumann skriver om etterkrigstidens Danmark og hvordan det måtte fortelles historier om hvordan det danske selvet var. Enten måtte de relateres til en overgripende historie, eller de burde ikke fortelles i det hele tatt.²⁶ Jason Nicholls har analysert lærebøkers framstillinger av den andre verdenskrig i USA, Italia, Sverige, Japan og England. Han konkluderte med at hvert land framstiller en politisk akseptabel versjon av hendelsene under okkupasjonen. Analysen demonstrerer hvordan samtlige land gir større oppmerksomhet til de aspekter som passer inn i nasjonenes selvforståelse, og nedtoner eller ekskluderer hendelser som utfordrer eller ødelegger dette selvbildet.²⁷

Siden 1970-tallet har historikere i økende grad interessert seg for sammenhengen mellom historie og minne. Denne masteroppgaven tar utgangspunkt i at historiografien er en form for minne og at historiske kilder ikke nødvendigvis reflekterer en fortids realitet, men heller rekonstruerer fortiden. Det er naivt å tro at historikere og forfattere er helt objektive i sine framstillinger – alle er påvirket av sin egen historiske posisjon og sitt personlige perspektiv. Ved å velge hva som blir nevnt og hva som blir unnlatt, blir historien skapt gjennom narrative og retoriske grep. Dermed er det ikke til å unngå at forfatteren implisitt tolker den historiske hendelsen på sin egen måte.²⁸ Historikeren Ottar Dahl har definert historie som en

allmenn fortidsbevissthet, knyttet til individuell eller kollektiv erindring, som formes i en kontinuerlig og en spontan prosess ettersom aktuelle opplevelser 'blir historie'. I denne prosess skjer det nødvendigvis et utvalg av elementer i det totale virkelighetsforløp. Noe forsvinner i glemsel, noe blir tatt vare på og bygget inn i våre oppfatninger av verden og av oss selv.²⁹

Dahls definisjon er grunnleggende for min analyse av politiets framstillinger.

Det er aldri blitt gjort en grundig fortidsbearbeidelse innen den norske politietaten. Mye av det som er skrevet, er jubileums- og minneutgivelser. Disse har sjelden en intensjon om å ta et oppgjør med egen fortid. Dette kan ha vært et resultat av en generell uvilje mot å studere mindre positive sider av okkupasjonshistorien. Historikeren Ole Kristian Grimnes skrev i 1990 om det han kalte det nasjonale konsenssyndrom og dets gjennomslagskraft i

---

²⁵ Erll, *Memory in culture*, 60-61.

²⁶ Neumann, *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget, 2001, 127.

²⁷ Edwards, "The how of history: using old and new textbooks in the classroom to develop disciplinary knowledge". *Teaching History* 130 (2008).

²⁸ Erll, *Memory in culture*, 39.

²⁹ Dahl, *Problemer i historiens teori*. Oslo: Universitetsforlaget, 1986, 7.

historieskrivingen om okkupasjonen i Norge.³⁰ Etter at Grimnes publiserte sin artikkel, ble tesen om den nasjonale konsensus utfordret fra flere hold. På 1990-tallet ble det etter hvert mer oppmerksomhet rundt okkupasjonshistoriens vanskelige tema. Særlig de norske jødernes okkupasjonshistorie blir sentral for mye samfunnsdebatt på både 1990- og 2000-tallet. Utviklingen har også medført flere utgivelser fra politiets side, særlig i og med årsskriftene til Norsk Politihistorisk Selskap, som begynte i 1995. Mine sentrale spørsmål blir da: Hvem har skrevet hva? Hvorfor ble tekstene skrevet? På hvilken måte framstiller de fortiden?

1.2 Presisering av problemstilling

Masteroppgavenes problemstilling er: Hvordan har det norske politiet framstilt sin egen rolle under den tyske okkupasjonen, i perioden 1945–2015?

Et viktig utgangspunkt for oppgaven er at det norske politiet ikke er én samlet enhet. Min analyse skal undersøke *hvem* som skriver *hva*, og *når* det blir skrevet. I tillegg spør jeg *hvordan* og *hvorfor* framstillingene får sin karakter. En viktig del av undersøkelsen ser på hvordan framstillingene endrer seg over tid. Er det et press om å ta et oppgjør med okkupasjonshistorien og, i så fall, hvor kommer presset fra? Hvilke temaer blir omtalt og hvilke blir unngått? Og hvilke språklige virkemidler er blitt brukt? Har det vært åpenhet eller fortielse som har preget framstillingene? Har det nasjonale konsenssyndromet hindret politiets fortidsbearbeidelse? Hvordan har historieforskningen og samfunnsdebatten påvirket politiets framstillinger? Hvilke diskurser har formet politiets historie og selvforståelse?

1.3 Kilder og metode

Som Dominick LaCapra skriver, kan teori forstås som en systematisk kritisk og selvkritisk refleksjon knyttet til fakta, tekster og praksiser. Denne refleksjonen bør skape en nødvendig kritisk distanse til de problemstillingene man undersøker, samtidig som man anerkjenner hvordan man som forsker er vevd inn i de spørsmålene og det materialet man arbeider med.³¹

Min undersøkelse er en tekstanalyse hvor jeg nærleser kildene.³² Gjennom kvalitativ metode analyserer jeg hvem som skriver hva, når det blir skrevet, hvordan og hvorfor det blir skrevet, og hvem det er rettet mot. Selve teksttolkningen skjer i tre ledd: Først kartlegger jeg den språklige meningen, for dernest å lete etter budskapet i teksten. Så gir jeg min tolkning av

---

³⁰ Grimnes, "Histoireskrivingen om okkupasjonen. Det nasjonale konsens-syndromets gjennomslagskraft". *Nytt norsk tidsskrift*, nr. 2 (1990).

³¹ Corell, *Krigens ettertid: okkupasjonshistorien i norske historiebøker*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2010, 42. Her vises det til Dominick LaCapras *Representing the Holocaust*, Cornell University Press, Ithica, 1994, s.1

³² Alle intervjuene som blir analysert i denne masteroppgaven er transkribert. Resten av kildene er tekst skrevet av forfatterne selv. Mer om kilder og metode senere i kapitlet.

tekstenes mening. I tillegg undersøkes framstillingenes kontekst for å finne årsaks-, motiv- eller funksjonelle forklaringer på teksten.³³ Den kvalitative metoden åpner også for å se på hvilke ord og uttrykk som anvendes og hvor ofte de blir brukt. Men kun telling av ord er ikke tilstrekkelig, da man også bør ta høyde for vektleggingen av de enkelte ord, i tillegg til formen og tekstens sjangerstil.³⁴ Denne masteroppgaven bruker derfor også teori fra diskursanalyse og minnestudier. Dette utdypes senere i kapitlet.

1.3.1 Forskningssituasjon og sekundærkilder

Undersøkelse av fortidsbearbeidelse er en del av et forholdsvis nytt og lite forskningsfelt innen historiefaget i Norge. Jeg har derfor hatt stor nytte av å lese historiker Synne Corrells bok *Krigens ettertid: okkupasjonshistorien i norske historiebøker*.³⁵ Min analyse bygger i stor grad på hennes arbeid, i tillegg til teori og metode fra andre fagfelt. Dette presiseres nærmere nedenfor. I tillegg har historiker Susanne Maerz' bok *Okkupasjonstidens lange skygger: Fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs* vært sentral for mitt arbeid med historiografien og for å forstå etterkrigskonteksten til politiets fortidsbearbeidelse.

I denne masteroppgaven er bøker, artikler og intervjuer skrevet av eller for politiet primærkildene. Forskningsarbeider som er skrevet uten noen forbindelse til politietaten, er å regne som sekundærlitteratur. Det er ikke skrevet mye om det norske politiet under okkupasjonen. Den eneste helhetlige framstillingen er Nils Johan Ringdals populært skrevne bok *Mellom barken og veden* fra 1987.³⁶ I tillegg har jeg benyttet meg mye av historikerne Terje Emberland, Matthew Kott og Bernt Roughtvedts forskning. Emberland og Kotts bok *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt* fra 2012 gir et enestående innblikk i norsk politis forhold til de forskjellige tyske aktører og organisasjoner på 1930- og 40-tallet, særlig under okkupasjonen.³⁷ Kott og Roughtvedt publiserte i 2009 artikkelen *Kongsvinger: Politiutdannelse eller opplæring i folkemord?* Den belyser den nazistiske politiutdannelsen i Norge under okkupasjonen.³⁸ I 2010 utga Roughtvedt boken *Med penn og pistol: en biografi om politiminister Jonas Lie*, som i tillegg til å være den mest omfattende studien hittil av Jonas Lie, gir en grundig redegjørelse for politiets forhold til NS.³⁹ Det norske politiets «relativt store» oppslutning om NS blir grundig redegjort for i historikeren Jan Arnlis

---

³³ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999, 245.

³⁴ *Ibid.*, 185-189.

³⁵ Correll, *Krigens ettertid*.

³⁶ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*.

³⁷ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*. Oslo: Aschehoug, 2012.

³⁸ Kott og Roughtvedt, "Kongsvinger: Politiutdannelse eller opplæring i folkemord?". *Fortid*, nr. 2 (2009).

³⁹ Roughtvedt, *Med penn og pistol: en biografi om politiminister Jonas Lie*. Oslo: Cappelen Damm, 2010.

hovedoppgave *Det norske politi i tida 1938 til våren 1941, med spesielt siktepunkt å belyse etatens relativt store oppslutning om Nasjonal samling høsten og vinteren 1940*, fra 1976.⁴⁰

Per Ole Johansens mange artikler og bøker fra 1980- og 2000-tallet er også av stor betydning for forståelsen av det norske politiet – og de norske jødene – okkupasjonshistorie.⁴¹ Historikeren Bjarte Brulands hovedoppgave, *Forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene*, fra 1995 er en elementær studie av det norske Holocaust.⁴² Norsk politis medvirkning i Holocaust, med fokus på jødeaksjonene i Hedmark og Oppland, blir redegjort for i historiker Tore Pryser's artikkel *Holocaust i innlandsregionen*, publisert i 2006.⁴³ Jeg har også benyttet meg av historiker Berit Nøklebys bøker fra henholdsvis 2003 og 2011 om Gestapo i Norge og om Statspolitisjef Karl A. Marthinsen.⁴⁴ Historikeren Arnt-Erik Selliaas' *STAPO 1941–1945: Norsk politi i tysk tjeneste*, utgitt i 1987, er også et grundig innblikk i Statspolitiet under okkupasjonen.⁴⁵

Min masteroppgave er en del av prosjektet *Demokratiets institusjoner i møte med en nazistisk okkupasjonsmakt: Norge i et komparativt perspektiv*, som startet opp ved Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) våren 2012. Historikeren Kjetil Simonsens doktorgrad *Nazifisering, kollaborasjon, motstand*, Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet), 25. september 1940 - 8. mai 1945*, fra 2016, gir en grundig redegjørelse av politiets okkupasjonshistorie på departementsnivå.⁴⁶ Dette arbeidet bygger delvis på historiker Ane Støens masteroppgave fra samme prosjekt, *Justisdepartementet under okkupasjonen*, fra 2013. Den viste at det lenge var administrativ kontinuitet i departementet, til tross for det politiske bruddet i begynnelsen av okkupasjonen.⁴⁷ Prosjektet har også forskning under arbeid som jeg har benyttet meg av: Historikeren Øystein Hetlands

---

⁴⁰ Arnli, "Det norske politi i tida 1938 til våren 1941, med spesielt siktepunkt å belyse etatens relativt store oppslutning om Nasjonal samling høsten og vinteren 1940" (Hovedoppgave i historie, J.A. Arnli, 1976).

⁴¹ Johansen, *Oss selv nærmest: Norge og jødene 1914-1943*. Oslo: Gyldendal, 1984; Johansen, *"Samfunnets pansrede neve": statspoliti og ekstraordinær overvåkning 1918-1941*. Oslo: Gyldendal, 1989; Johansen, "En profesjon i strid med seg selv," i *De trodde på en ny dag: norsk politi i krig, fangenskap og befrielse 1943-1945*, red. Erik Dahlin, Jørn-Kr Jørgensen, og Per Ole Johansen, Oslo: Genesis, 2001; Johansen, "Minst 20 år for en jøde". *Materialisten: Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*, nr. 4 (2005); Johansen, *På siden av rettsoppjøret*. [Oslo]: Unipub, 2006.

⁴² Bruland, "Forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene" (Hovedoppgave i historie, B. Bruland, 1995).

⁴³ Pryser, "Holocaust i innlandsregionen," i *På siden av rettsoppjøret*, red. Per Ole Johansen, [Oslo]: Unipub, 2006.

⁴⁴ Nøkleby, *Gestapo: tysk politi i Norge 1940-45*. Oslo: Aschehoug, 2003; Nøkleby, *Politigeneral og hirsdsjef: Karl A. Marthinsen*, Aschehoug dokumentar. Oslo: Aschehoug, 2011.

⁴⁵ Selliaas, "STAPO 1941-1945: Norsk politi i tysk tjeneste," i *Krig og moral: kriminalitet og kontroll i Norden under andre verdenskrig*, red. Hannu Takala og Henrik Tham, Oslo: Universitetsforlaget, 1987.

⁴⁶ Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet), 25. september 1940 - 8. mai 1945*. Oslo: UiO, 2016.

⁴⁷ Støen, "Justisdepartementet under okkupasjonen" (Masteroppgave i historie, A.I. Støen, 2013).

doktorgradsavhandling, som er en analyse av utvalgte norske politikamre under okkupasjonen, og Terje Emberlands artikkel om norske politifanger i Stutthof, er nye og svært viktige innsyn i det norske politiets okkupasjonshistorie.⁴⁸

1.3.2 Primærkilder

Jeg studerer kildene kronologisk og har delt dem inn i tre tidsperioder: 1945–1950, 1951–1989 og 1990–2015. Disse blir hver behandlet i et analysekapittel. Periodene er bestemt ut fra både tematiske og pragmatiske hensyn. Tematisk fordi de avspeiler framstillingenes utvikling, og dessuten følger det til en viss grad samfunnets og forskningens utvikling i etterkrigstiden. Pragmatisk fordi det falt naturlig både av hensyn til plassbruk og kategorisering av kildene. Dessuten forekommer det sjelden opplagte brudd som tydelig definerer overganger mellom perioder. For hver periode har jeg undersøkt alt av materiale som har vært tilgjengelig og fokusert på enkelte framstillinger som utgjør det jeg definerer som knutepunkter i min analyse.

Den første perioden er 1945–1950. Her er *Norsk politiblad* – som var polititjenestemennenes blad – og *Politiembdsmennenes blad* sentrale for analysen. I tillegg vektlegges bøkene *Trondheims politiet gjennom tusen år*,⁴⁹ *Bergen politi*⁵⁰ og artikkelen *Politiet over og under jorden*, som tar for seg etaten som helhet, med utgangspunkt i Oslo politiet.⁵¹ Dokumenter fra Justisdepartementet, Rikspolisjefen og Norsk politiforbund er også av stor interesse i min oppgave. Olaf Walles *Norsk politi bak piggråd: Stutthofpolitiets historie*,⁵² er en viktig bok både i denne perioden, og i politiets fortidsbearbeidelse gjennom hele etterkrigstiden. Av en litt annen karakter er Aksel Berentsens bok *Ola Fritzner – En norsk kapteins kamp før og etter frigjøringen*, som er et detaljert innsyn i Fritzners liv og den norske okkupasjonen.⁵³ Den er «gitt ut av [Fritzners] venner med spesiell adresse til hans uvenner, motstandere og fiender»⁵⁴ i 1949. Denne er meget subjektiv, men gir samtidig et interessant innblikk i en politimanns – og hans venners – egenforståelse og syn på politiet under okkupasjonen.

---

⁴⁸ Hetland, "Visions." Upublisert manuskript til kommende doktorgradsavhandling: HL-senteret, 2015; Emberland, "Stutthof-eksperimentet: Norske politifanger i SS' omskoleringsleir." Upublisert manuskript: HL-senteret, 2016.

⁴⁹ Utseth, *Trondheims politiet gjennom tusen år*. Trondheim: Aktietrykkeriet i Trondhjem, 1947.

⁵⁰ Sydnes, *Bergen politi: politi og vakthold i Bergen i gammel og ny tid*. Bergen: Bergen politilag, 1949.

⁵¹ L'Abée-Lund, "Politiet over og under jorden," i *Norges krig 1940-1945*, red. Sverre Steen, Oslo: Gyldendal, 1950.

⁵² Walle, *Norsk politi bak piggråd: Stutthofpolitiets historie*. [Kragerø]: Naper Boktrykkeri, 1947.

⁵³ Berentsen, *Ola Fritzner: en norsk kapteins kamp før og etter frigjøringen*. Oslo: I kommisjon hos Arne Gimnes forlag, 1949.

⁵⁴ *Ibid.*, 5.

Den andre perioden er 1951–1989. Her er det intet om okkupasjonen i politibladene, men det er desto flere bøker og artikler av interesse. Her skal spesielt nevnes Sigurd Senjes *Politimannen i Oslo*, fra 1954,⁵⁵ Sverre Rødders *Bergen politi under okkupasjonen*, fra 1973,⁵⁶ Thorleif Karlsens *Lang dag i politiet*, fra 1979,⁵⁷ Finn Jors *Politi i Norge*, fra 1980,⁵⁸ og Ivar Riskas *Stavanger politilag 75 år*, fra 1984.⁵⁹ I tillegg er tidligere politimester Kristian Welhavens artikler i *Aftenposten*, i 1965,⁶⁰ og tidligere Rikspolisjef Andreas Aulies *Brev til etterslekten*, datert 1974, av interesse.⁶¹ Dessuten har jeg benyttet meg av Nils Johan Ringdals og journalisten Ragnar Ulsteins arkiver på Norsk Hjemmefrontmuseum (NHM). De gir et godt innblikk i politifolks framstillinger av okkupasjonen. Jeg har analysert ni intervjuer med politimenn fra okkupasjonstiden, utført av Ulstein mellom 1969 og 1980.⁶² På midten av 1980-tallet intervjuet Ringdal et enda større antall i forbindelse med sin forskning på politiet under okkupasjonen. I tillegg til alle intervjuene – som er av to til syv politimenn⁶³ fra hver av de 13 forskjellige politidistrikter⁶⁴ – har jeg undersøkt det Ringdal samlet inn av politimenns egne beretninger, åtte i tallet.⁶⁵ Både Ulsteins og Ringdals materiale er tilgjengelig i Norges Hjemmefrontmuseums arkiver.

Den tredje perioden er 1990–2015. Det eneste av interesse i politibladene er tre leserinnlegg i *Politiforum* i 2013 i kjølvannet av Politidirektoratets unnskyldning til jødene.⁶⁶ De mest sentrale framstillingene i denne perioden kommer i Norsk Politihistorisk Selskaps (NPHS) årsskrifter som utgis årlig fra og med 1995, med mange små og store bidrag fra både politifolk, forskere og journalister. Politimannen Jon Kvikne er redaktør av årsskriftene fram til 2008. I 2009 overtar Jørn-Kr Jørgensen, som har en litt annerledes tilnærming til okkupasjonshistorien. Jørgensen, som arbeider som rådgiver i Oslo politidistrikt, har skrevet tre bøker, i 1994, 2004 og 2015, som er av svært stor interesse for denne masteroppgaven.⁶⁷

---

⁵⁵ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*. Oslo: Prent, 1954.

⁵⁶ Rødder, *Bergen politi under okkupasjonen: jubileumsbok utgitt i anledning Konstabelkorpsets 100 års jubileum*. [Bergen]: Bergen politikammer, 1974.

⁵⁷ Karlsen, *Lang dag i politiet*. Oslo: Gyldendal, 1979.

⁵⁸ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*.

⁵⁹ Riska, *Stavanger politilag 75 år: 1909-1984*. Stavanger: Verbum, 1984.

⁶⁰ Welhaven, "Aprildagene 1940: Som politimesteren i Oslo opplevet dem (del I)," *Aftenposten*, 27.04.1965.

⁶¹ NHM: NHM 15/22: Andreas Aulie, Brev til etterslekten, 17. november 1974.

⁶² NHM: 16: Ragnar Ulstein: Serie J – intervjuer. Utskrifter og referater.

⁶³ Utgangspunktet var å gjennomføre 4 intervjuer i hvert område, men det lot seg ikke alltid gjøre – og i enkelte tilfeller ble det flere, som i Oslo/Aker/Bærum, hvor det ble hele syv intervjuer.

⁶⁴ NHM 115: Nils Johan Ringdal: Serie J – Intervjuer. Utskrifter og referater.

⁶⁵ NHM 115: Nils Johan Ringdal: Serie I – Manuskripter og upubliserte beretninger.

⁶⁶ Fagerbakk, "Malplassert unnskyldning". *Politiforum: fagtidsskrift for Politiets fellesforbund*, nr. 1 (2013); Steinsland, "En riktig unnskyldning til jødene". *Ibid.*, nr. 2; Fagerbakk, "Unnskyldningen til jødene". *Ibid.*, nr. 3.

⁶⁷ Jørgensen, *Samhold er vår styrke: Oslo politiforening 100 år 1894-1994*. Oslo: Foreningen, 1994; Jørgensen, *Politoliv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*. Oslo: Nordisk Kriminalkrønike AS, 2004; Jørgensen,

Det er også utgitt tre bøker, i 1991, 2001 og 2007, om de norske politimennenes opphold i fangeleiren Stutthof. De analyseres for seg, men sammenlignes også med Walles bok *Norsk politi bak piggråd* fra 1947.⁶⁸ Utover dette undersøker jeg ni bøker av forskjellige forfattere, i tillegg til diverse artikler, uttalelser og utgivelser av Politihøgskolen (PHS), Politidirektoratet (POD) og politiets offisielle nettsider.⁶⁹ Av bøkene er følgende viktigst for min analyse: Olav Nordstogas *Lensmenn i 800 år*, fra 1992,⁷⁰ Arne Bondes *For lov og rett i 250 år*, fra 1994,⁷¹ Agnar Ulvedals *Politiets hverdag*, fra 1995,⁷² Lilleslåttens og Simastuens *Politiet i Follo gjennom 100 år*, fra 2002,⁷³ og Anton Fagerbakks *Narvik politidistrikt*, også fra 2002.⁷⁴

I analysen av kildene har jeg valgt seks temaer som blir behandlet hver for seg. Temaene er: *tysk invasjon og okkupasjon*, *NS-medlemskap*, *nazifiseringspolitikken*, *forfølgelsespolitikken*, *tyske tiltak mot politiet* og *motstandsarbeid*. Disse temaene blir gjennomgått i mitt bakgrunnskapittel. Under temaet *tysk invasjon og okkupasjon* er det først og fremst omtale av april dagene i 1940 som står sentralt, i tillegg til framstillinger av hele okkupasjonen som helhet. Jeg har valgt å gjøre *NS-medlemskap* til et eget tema – adskilt fra *nazifiseringspolitikken* – da dette er så mye omtalt i kildene. Under *nazifiseringspolitikken* undersøkes dermed først og fremst omtale av nyordningen i politiet, den nye utdanningen, politikompaniene og spesielt Statspolitiet. *Forfølgelsespolitikken* innebærer all forfølgelses utført av okkupasjonsmyndighetene under okkupasjonen, men i politiets egne framstillinger betyr dette først og fremst tiltak mot de norske jødene. *Tyske tiltak mot politiet* innebærer arrestasjoner og fengsling av norsk politi, først og fremst i forbindelse med *Aktion Polarkreis* og politifangene i Stutthof. *Motstandsarbeid* innebærer alt det politiet selv har framstilt som handlinger *mot* okkupasjonsmyndighetene.

Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet. Oslo: Oslo Politidistrikt, 2015.

⁶⁸ Kolstad og Nøkleby, *Politifange i Tyskland: Birger Kolstads dagbok fra Stutthof-leiren*. Espa: Lokalhistorisk forlag, 1991. Dahlin, Johansen, og Jørgensen, *De trodde på en ny dag: norsk politi i krig, fangenskap og befrielse 1943-1945*. Oslo: Genesis, 2001. Haugan og Schjølberg, *Det kom en telefon: norsk politimann i Hitlers dødsleir*. Oslo: Lunde, 2007.

⁶⁹ Rødder, *"Min ære er troskap": politiminister Jonas Lie*. Oslo: Aschehoug, 1990; Næshagen, *Fra selvtakt til demokratisk politi: en komparativ studie av rettshåndhevelsens historie i Vesten*. Oslo: Politihøgskolen, 1999; Hove, "Politiutdanning i Norge: fra konstabelkurs til bachelorutdanning," (Oslo: Politihøgskolen, 2012); Politi.no, "Politihistorie".

⁷⁰ Nordstoga, *Lensmenn i 800 år: jubileumsbok Norges lensmannslag 1893-1993*. Oslo: Leseselskapet, 1992.

⁷¹ Bonde, *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*. [Oslo]: Oslo politikammer, 1994.

⁷² Ulvedal, *Politiets hverdag*. Oslo: Nordisk kriminalkrønike : I samarbeid med Norges politiidrettsforbund, 1995.

⁷³ Lilleslåttens og Simastuen, *Politiet i Follo gjennom 100 år: Follo politimesterembete 1902-2002*. [Ski]: Politimesteren i Follo, 2002.

⁷⁴ Fagerbakk, *Narvik politidistrikt: Historisk utsyn 1700-2001*. [Ankenesstrand]: Fagerbakk, 2002.

1.3.3 Metode

Metoden tar utgangspunkt i at språklige valg og virkemidler har betydning, for eksempel når det gjelder plassering av ansvar for gjerninger og ugjerninger. I slike framstillinger er det ofte en sammenheng mellom form og budskap. Ifølge Corell kan kritiske studier av tekst «styrke vår tenkning og bevissthet om fortidens hendelser og den betydningen de er blitt tillagt av ettertiden».⁷⁵ Historikeren Knut Kjeldstadli advarer mot et ensidig fokus på framstillinger av et fenomen, og at dette kan ta oppmerksomheten bort fra selve fenomenet og dets materielle virkelighet.⁷⁶ Der Kjeldstadli opplever at den materielle virkeligheten trues av fokuseringen på språk, mener Corell at nettopp dette fokuset kan bidra til å øke kunnskapen om fortiden.⁷⁷ Min undersøkelse er ikke ment for å relativisere den norske politietats historie, men heller å studere hvilke virkninger det har når en forfatter forsøker å framstille virkeligheten. Jeg ønsker altså ikke å ta fokuset bort fra realhistorien, men fokuset i min analyse er på tolkninger av hendelser, ikke på hendelsene *per se*.

Denne masteroppgaven har en normativ tilnærming til kildene i og med at jeg påpeker hvordan framstillingene ofte er utilstrekkelige, og at de forsøker å etablere, eller bevare, det Corell kaller en «patriotisk minnekultur».⁷⁸ I arbeidet med kildene er det selvsagt en mulighet for at jeg tillegger tekstene et meningsinnhold som ikke var intendert eller bevisst fra forfatterens side. Dette er en naturlig følge av å anse tekster som levende, hvor forfatterne ikke selv kan styre hvordan leseren tolker teksten. Jeg ønsker å analysere tekstenes språk i tillegg til innhold, noe som innebærer en kvalitativ undersøkelse av tekstene. Med en slik analyse kan jeg vise hvordan språklige virkemidler, som for eksempel humor og ironisering, blir brukt til å framstille det norske politiets samarbeid med okkupantene. Jeg argumenterer for at ordvalg, vinklinger, fortellermåte og sjangerbruk har innvirkning på hvordan hendelser og temaer i politiets okkupasjonshistorie blir framstilt, og at dette er med på å skape en virkelighet.

Kildene er analysert både synkront og diakront, hvor hver enkelt tekst først blir analysert hver for seg, og deretter analyseres de forskjellige tekstenes utvikling over tid.⁷⁹ Sentralt for analysen er hvilke temaer og hendelser som blir vektlagt og hva som blir unnlatt

---

⁷⁵ Corell, *Krigens ettertid*, 20.

⁷⁶ Kjeldstadli, "Beyond Cultural History: A Renewed History of Society?," i *Pathways of the Past. Essays in Honour of Sølvi Sogner on her 70th Anniversary*, red. Hilde Sandvik, Kari Telste, og Gunnar Thorvaldsen, Oslo: Novus forlag, 2002.

⁷⁷ Corell, *Krigens ettertid*, 24.

⁷⁸ Ibid. Utdypning av «patriotisk minnekultur» kommer senere i dette introduksjonskapitlet.

⁷⁹ Storeide, "Tidsvitners fortellinger om fangenskapet i konsentrasjonsleiren Sachsenhausen". *Fortid*, nr. 2 (2007): 31.

samt hvilke narrative, retoriske og litterære grep som blir brukt i framstillingene. Betydning av tekstens sjanger og hvilken forskjell det er på publiserte og upubliserte tekster studeres også. Det er temaer og fortellermønstre som går igjen i de fleste av kildene, men det er også en utvikling og forandring over tid som også har interessante sammenhenger med den norske fortidsbearbeidelsen av okkupasjonen samt den akademiske historieforskningens utvikling.

Det er en utfordring at de fleste av kildene jeg analyserer, er så knappe i sin framstilling. Dette gjør at en viktig del av undersøkelsen er å se på hva som *ikke* blir sagt og hvordan ting blir unngått, enten ved å hoppe helt over et tema eller ved ordbruken i omtalen av temaet. Å se på hvor mye oppmerksomhet, kvantitativt sett, som blir viet de forskjellige temaene og hendelsene, er også en del av analysen. Fravær av ord og tekst kan være «talende», og analysen må derfor studere «tomrom» i teksten.⁸⁰

Å studere den norske politietaten byr på flere metodiske utfordringer. Per Ole Johansen har beskrevet den norske politietaten som en etat som alltid har vært i strid med seg selv.⁸¹ Innad i etaten har det vært mange uoverensstemmelser, selv om den har opptrådt samlet utad. Hvis undersøkelsen behandler det norske politiet som én enhet, er dette ødeleggende for en god forståelse av politiets kompliserte okkupasjonshistorie. Derfor er det viktig å ta hensyn til de store forskjellene innad i politietaten. En metodisk utfordring er at de fleste framstillingene er skrevet av ulike forfattere. Det er dermed svært forskjellige framstillingsformer som blir analysert. Det er ofte enkeltframstillinger som forekommer i forskjellige publikasjoner, og det er viktig å være klar over den kvalitative forskjellen på dem. Spesielt i analysen av intervjuene er det flere metodiske utfordringer. I disse er det stor sannsynlighet for at politifolk prøver å skjule NS-medlemskap og lyve om egen virksomhet. Dette er det ikke alltid mulig, og som regel ikke lett, å forstå ut fra selve intervjuene. Dessuten er det en gjennomgående sterk motvilje mot å snakke om de vanskeligste temaene, og da spesielt jødeaksjonene. Ringdal, som har utført flest intervjuer med norske politifolk, har selv kommentert at intervjuobjektene ofte var saklige, men også opptatt av å beskytte seg selv og benyttet seg av kollektive myter i sin framstilling.⁸² Noen av de samme utfordringene gjelder bøkene jeg analyserer. De er ofte skrevet av okkupasjonstidens politimenn selv. Her er det tydelig at forfatterne ønsker å gi et positivt bilde av politiets historie.

Få grupper har hatt så mange enkeltindivider som har stått i så mange krevende situasjoner under okkupasjonen, som politiet. Det er ofte umulig å si noe om den enkelte

---

⁸⁰ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*, 187.

⁸¹ Johansen, "En profesjon i strid med seg selv."

⁸² Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 369.

politimann og hvorfor han valgte å gjøre det han gjorde. Ifølge Johansen gjør dette politietaten, mer enn noen annen gruppe, til en vanskelig å analysere.⁸³ Dette gjelder også for selve okkupasjonsperioden. Okkupasjonen av Norge er en kompleks historisk periode, og det å betrakte den som en samlet erfaring innebærer en uheldig forenkling. Mange av okkupasjonens episoder er heller ikke godt dokumentert, ikke minst for politiets del. Denne masteroppgaven må ta høyde for både politietatens og okkupasjonshistoriens kompleksitet.

Som sagt legger dette prosjektet til grunn en forståelse av erindring som en sosial konstruksjon. En framstilling er ingen objektiv sannhet. Den er alltid avhengig av konteksten, både hendelsens kontekst og forfatterens egen kontekst.⁸⁴ Masteroppgaven tar utgangspunkt i at det norske politiets framstillinger kan leses både som kunnskap om fortid og som fortidig kunnskap: de kan på den ene siden studeres for å få vite mer om politiet under okkupasjonen, og på den andre siden med blick for hvilke betydninger etterkrigspolitiet har tillagt krigsårene. Selve tekstene kan både beskrive en virkelighet og være med på å forme en virkelighet. Å lese kildene som fortidig kunnskap, er å vektlegge historieskrivingens *historisitet*. Alle tekster blir til i en kontekst, de er skrevet på en bestemt tid og i en bestemt situasjon. Forfatterne er posisjonert i sin samtid på ulike måter.⁸⁵ Utgangspunktet er at det er historisk interessant å undersøke *hvordan* historiske hendelser og temaer blir framstilt. Slike analyser kan framheve hvilke valg og vurderinger forfatterne eller formidlere gjør når de framstiller politiets fortid.

1.3.4 Egen posisjon

Min metode vil alltid bli påvirket, til en viss grad, av min posisjon og holdning til kildene og historien. Dette vil selvfølgelig kunne påvirke mitt syn og mine resultater. Det er en utfordring å argumentere for at min analyse er mer korrekt enn andres. Fra et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt vil det alltid kunne være alternative måter å representere kildene på. Likevel mener jeg at min undersøkelse er gjort på en slik måte og med en så etterrettelig og grundig lesning av kildene at jeg kan forsvare den som etterrettelig.⁸⁶ Det er ikke skrevet veldig mye av og for det norske politiet mellom 1945 og 2015. Jeg har derfor hatt anledning til å opparbeide meg en god oversikt over kildene og fått studert alt som er relevant

---

⁸³ Johansen, "En profesjon i strid med seg selv," 318.

⁸⁴ Storeide, "Tidsvitners fortellinger om fangenskapet i konsentrasjonsleiren Sachsenhausen", 31.

⁸⁵ Corell, *Krigens ettertid*, 10.

⁸⁶ Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*.

for min problemstilling. Dermed har jeg kunnet opparbeide meg den «kulturelle kompetanse» som er nødvendig for å kunne utføre en god analyse.⁸⁷

Man kan hevde at jeg i min analyse leser politiets framstillinger som «fanden leser bibelen», og at mine vektlegginger gir et skjevt bilde av politiets totale fortidsbearbeidelse. En slik påstand er lett å tilbakevise siden jeg har studert alt som er gjort av politiets framstillinger – og her har gjort mitt ytterste for å foreta en objektiv lesning av kildene. Dessuten gjør jeg det klart at det er umulig å trekke konklusjoner om politiet som en helhet, men at jeg analyserer de forskjellige framstillingene som er blitt gjort av forskjellige mennesker og forskjellige deler av politietaten.

En annen utfordring er som historiker ikke å glemme de historiske aktørenes forståelseshorisont og handlingsrom. Etterpåkløke meninger og moralisme er ikke av interesse for historieforskningen. Som sagt er min analyse normativ, men dette betyr ikke at jeg skal dømme politiets okkupasjonshistorie. Selve okkupasjonshistorien er uansett utenfor mitt prosjekt – jeg undersøker kun på hvilken måte etterkrigstidens politi har framstilt sin egen rolle. Min utfordring er da selvfølgelig å ikke moralisere eller dømme politiets tolkninger og framstillinger av sin egen historie. Jeg må huske, og forstå, etterkrigstidens politis forståelseshorisont og handlingsrom.

1.4 Begreper og teori

Som nevnt ovenfor, vil jeg i kapittel to presentere en kort historikk over politiets okkupasjonshistorie for å kunne ha et bedre grunnlag for mine tre påfølgende analysekapitler. Men for at analysen av kildene skal være fruktbar, kreves det også at jeg benytter enkelte teoretiske begreper og redskaper.

I norsk historie er okkupasjonen ofte behandlet som en ekstraordinær tid. Det foregikk ikke bare «før i tiden», men i en helt annen tid. Det var «et kapittel for seg» eller «en mørk parentes» i Norges historie. De fem årene kunne ikke sammenlignes med tiden før og etter.⁸⁸ Okkupasjonen har også dannet grunnlaget for mange myter. Myter er ofte tolket som enten hellige fortellinger eller som feilaktige oppfatninger, men Roland Barthes har i sin forskning definert myte som kommunikasjon og budskap. Det er ikke selve budskapet, men måten budskapet er framstilt på, som etablerer myten.⁸⁹

Claudia Lenz hevder at historieskrivingen og minnekulturen i norsk etterkrigstid har gjort historien om okkupasjonen til en beretning om en samlet nasjonal motstand bestående av

---

⁸⁷ Neumann, *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*, 50.

⁸⁸ Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, 23-24.

⁸⁹ Barthes, *Mytologier*, overs. Einar Eggen. Oslo: Gyldendal, 1975.

gode nordmenn mot den fremmede okkupasjant og deres norske medløpene.⁹⁰ Jøssinger mot nazister og quislinger. I denne mytiske framstillingen av okkupasjonen kan de mange gråsonene forsvinne. Lenz' påstand om historieskrivingen er nok litt for kategorisk, da det er flere eksempler på at historieskrivingen var mindre heroiserende de første etterkrigsårene enn i årene etter 1960.⁹¹ Dessuten finnes det tilfeller av akademisk forskning også gjennom 1960- og 70-tallet som har problematisert gråsonene.⁹²

Politiet oppholdt seg ofte i disse gråsonene. Det var ikke alltid like klart, i hvert fall ikke for befolkningen, om politiet var blant de «nasjonale» eller blant de «unasjonale». Teorien om historiebevissthet tar utgangspunkt i at menneskets identitet er tett knyttet til dets forhold til fortiden. Dette forholdet – selv om det baseres på individuelle erfaringer – blir til i en kulturell kontekst. Forestillinger og fortolkninger av fortiden blir stadig påvirket av kommunikative, sosiale prosesser.⁹³ Halbwachs hevder også at erindring er et kollektivt og sosialt fenomen like mye som en individuell egenskap.⁹⁴ Det er grunn til å tro at politiframstillingene ønsker å inkludere politiet i etterkrigs-Norges fellesskapsånd, blant annet ved å framheve hvem som var «de andre» under okkupasjonen.

Innen faglitteraturen skilles det ofte mellom privat og offentlig erindring.⁹⁵ Historikeren Anette Storeide skiller også mellom offentlig og offisiell, hvor den offisielle regnes som den autoriserte historieversjonen, mens offentlig erindring er til stede i ulike medier uten å være akseptert som offisiell. En privat erindring må alltid forholde seg til, og blir derfor påvirket av, de offisielle og offentlige versjonene.⁹⁶ Samtidig blir også private minner påvirket av sin sosiale kontekst, og ulike grupper og institusjoner kan ha egne kollektive minner.⁹⁷ For å undersøke minne innen historiefaget bør man også vektlegge sosiale, politiske og kulturelle forhold. Uansett hva slags framstillinger det er snakk om, er alltid erindringer subjektive og selektive framstillinger. Kildene bærer preg av dette.

---

⁹⁰ Lenz, "Fortellinger om Norge og nordmenn under krigen," hentet 29. november 2015 fra <http://www.ht08.no/Default.aspx%3Fpageid=1044.html>.

⁹¹ Sørensen, "Forskningen om krigen i Norge: Tradisjonelle og nye perspektiver". *Nytt norsk tidsskrift*, nr. 1 (1989).

⁹² For eksempel Jon Veas hovedoppgave fra 1974, som fastslår at den økonomiske sfæren ble holdt utenfor motstandsbegrepet, og at kravene om å holde hjulene i gang skapte et rom for næringslivet for å inngå et lønnsomt samarbeid med den tyske okkupasjonsmakten. Veas, "Næringsliv og holdninger i 1940" (Hovedoppgave i historie, J. Veas, 1974).

⁹³ Lenz, "Fortellinger om Norge og nordmenn under krigen".

⁹⁴ Eriksen, *Historie, minne og myte*, 7.

⁹⁵ Se blant andre Lenz, "Fra matauk til menneskerettigheter". og Storeide, "Tidsvitners fortellinger om fangenskapet i konsentrasjonsleiren Sachsenhausen". Ibid.

⁹⁶ Storeide, "Tidsvitners fortellinger om fangenskapet i konsentrasjonsleiren Sachsenhausen", 32.

⁹⁷ Corell, *Krigens ettertid*, 12.

1.4.1 Diskursanalyse

Denne masteroppgaven undersøker tekst og tale og tar utgangspunkt i den lingvistisk orienterte Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse.⁹⁸ Dette er en smalere og mer tekstsner definisjon av diskurs enn i klassisk diskursanalyse.⁹⁹ Grunnleggende for diskursanalyse er at selve diskursen befinner seg et sted utenfor eller over de enkelte framstillingene som utgjør diskursen. Man kan altså ikke nå virkeligheten utenfor diskursene. Man må heller analysere selve diskursen, som er en bestemt måte å forstå verden, eller en del av verden, på.¹⁰⁰ Målet er å si noe om hvorfor ting framtrer slik de gjør. Altså er det det epistemologiske spørsmål som blir behandlet, mens det ontologiske blir mindre viktig.¹⁰¹ Diskursanalyse bygger på sosialkonstruktivismen, og jeg benytter den til å undersøke hvilken virkelighet som blir skapt i kildene, blant annet gjennom å studere deres språklige mønster.

Faircloughs kritiske diskursanalyse foregår, kort fortalt, i tre deler.¹⁰² Først en analyse av den diskursive praksis, om hvordan framstillingen er produsert og hvordan den konsumeres. Framstillingens forhold til tidligere tekster – intertekstualitet og interdiskursivitet – undersøkes også. Deretter analyseres selve teksten og dens lingvistiske egenskaper. Spesielt bruken av grammatikk og hvilke ideologiske konsekvenser plassering av subjekt, objekt og bøyninger av verb kan ha. Et annet element er *nominalisering*, som nedtoner aktøren og konsentrerer seg heller om effekten av handlinger. Forfatterens grad av tilslutning til utsagnene er også av interesse her. Til slutt analyseres den sosiale praksis og hvilke sosiale og politiske rammer som ligger rundt den diskursive praksisen. Reproduerer den diskursordenen, eller er den med på å skape forandring?¹⁰³ Hvordan opprettholdes den hegemoniske representasjonen?¹⁰⁴

Min analyse benytter både Faircloughs kritiske diskursanalyse og diskurspsykologi, som studerer språket direkte og for sin egen del.¹⁰⁵ Den kritiske diskursanalysen vektlegger at

---

⁹⁸ Fairclough, *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman, 1995.

⁹⁹ Med klassisk diskursanalyse mener jeg Michel Foucaults brede definisjon av diskurs, altså videre enn kun tale og tekst. Foucault, *Archaeology of knowledge*, overs. A. M. Sheridan Smith. London: Routledge, 2002.

¹⁰⁰ Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, 9. Diskursanalysens utgangspunkt er at språk er makt. Fokuset er på konteksten til utsagn, for dermed å kunne si noe om den sosiale situasjonen som utsagnet er en av mange bærere av. Neumann, *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*, 11.

¹⁰¹ Neumann, *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*, 14.

¹⁰² Ifølge Fairclough er all språkbruk kommunikasjon med tre dimensjoner: Det er en tekst, en diskursiv praksis og en sosial praksis. Analysen av denne kommunikasjonen er derfor en analyse av diskurser og sjangrer, av lingvistiske oppbygging samt av overveielser om hvorvidt diskursen reproducerer eller forandrer den eksisterende diskursorden – og hvilke konsekvenser dette har for den sosiale praksisen. Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, 78-82.

¹⁰³ *Ibid.*, 93-99.

¹⁰⁴ Neumann, *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*, 69.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 21.

diskurs er med på å skape den sosiale verden, men den konsentrerer seg om forandring. Språkbruk bygger alltid på allerede etablerte struktureringer, og man må derfor studere tekstenes intertekstualitet, altså hvordan en tekst spiller på elementer fra andre tekster. Diskurspsykologien ser mer på det konkret språklige, med det formål å undersøke hvordan diskurser blir brukt til å framstille seg selv eller gruppen sin på bestemte fordelaktige måter, og hvilke konsekvenser dette har.¹⁰⁶ Grunnleggende for analysen er at sansene ikke er umediert: Mellom den virkelige verden og vår forståelse av den kommer representasjonene av verden. Disse representasjonene er ting og fenomener slik de fremstår for oss. Altså ikke tingene i seg selv, men tingene silt gjennom vårt språk og våre kategorier. Når disse representasjonene blir institusjonalisert, utgjør de en posisjon i diskursen.¹⁰⁷ Enkelt sagt betyr dette at framstillinger ikke avspeiler verden nøytralt, men spiller en aktiv rolle i å være med å skape den.¹⁰⁸

1.4.2 Språklige virkemidler

Har forfattere et ansvar helt ned på ordnivå? Synne Corell trekker fram litteraturviteren Victor Klemperers dagbok,¹⁰⁹ som beskriver og diskuterer hvordan språket blir brukt som propagandamiddel i Tyskland under Hitler.

Nasjonalsosialistene konstruerte nye ord, som *lebensraum* og total krig. Samtidig fikk etablerte uttrykk – som *fanatisk*, *folk* og *jøde* – ny betydning. Dette fenomenet kaller Klemperer *Lingua Tertii Imperii*, det tredje rikets språk. I konsentrasjonsleirens språkbruk het det at fanger 'wurde der Endlösung zugeführt', de ble ført til den såkalte endelige løsning. Når voldsutøveren ikke identifiseres, blir hans vold en abstrakt og uavhengig kraft. Ved å ta i bruk det tredje rikets språk kan man slik risikere å videreføre det tilslørende og eufemistiske ved nasjonalsosialismens ord og uttrykk[...] Dersom historikerne viderefører overgripernes tilslørende ordbruk uten å diskutere konsekvensene av den, kan en argumentere for at historikerne utøver en form for retorisk vold, der forbrytelsens utøvere forblir anonyme, og det voldelige ved deres handlinger fortsetter å kamoufleres.¹¹⁰

Hvilke ord og uttrykk som brukes i framstillingene, har betydning for hvordan historien blir forstått. For eksempel kan utøveren av handlinger ikke bli identifisert i setningen, og selve handlingene kan bli gjort abstrakte og lite konkrete. Dette har forbindelse med hvem som blir gjort til handlende krefter i framstillingene, noe en kan identifisere ved å undersøke hvem eller hva som grammatisk sett utfører handlingene som framstillingen omhandler. Aktive og passive verb viser hvem som gjør noe og hvem som blir gjort noe med. Passive konstruksjoner og bruken av store og abstrakte substantiv kan ta fokuset vekk fra aktører. Ved

¹⁰⁶ Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, 15-17.

¹⁰⁷ Neumann, *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*, 33.

¹⁰⁸ Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, 9.

¹⁰⁹ Klemperer, *LTI: tredje rikets språk: en filologs anteckningsbok*, overs. Tommy Andersson. Göteborg: Glänta, 2006.

¹¹⁰ Corell, *Krigens ettertid*, 25-26.

et narrativt mønster der de ansvarlige for handlingene bare er indirekte til stede i teksten, er det ofte ofrene som blir utsatt for forfatterens og leserens vurderinger. Corell kritiserer framstillinger som benytter seg av dette i for stor grad, og mener at ordbruken kan brukes til å dekke over enkelthandlinger. Leseren glemmer dermed menneskeskjebnene, både til ofre og overgripere.¹¹¹

Verbkonstruksjonene og abstraheringen av handlinger kan være med på å tilsløre historien. Samtidig skal man være forsiktig med å si at dette er gjort bevisst og med en baktanke. Noen ganger er komprimeringen av større hendelsesforløp en nødvendighet for forfattere og historikere, og lingvistiske grep blir da ofte brukt. For eksempel bruker jeg selv ordet «jødeaksjonene» når jeg omtaler politiets mange aksjoner mot jødene i Norge, som inkluderer registrering, inndragelse av eiendeler, arrestasjoner og deportasjoner i løpet av okkupasjonsårene. Ved å bruke flertallsformen håper jeg å indikere nettopp at det er snakk om flere handlinger over flere år, men dette er altså kun én «e» unna ordet «jødeaksjonen», som ofte blir brukt i politiets framstillinger. Jeg mener det er stor fare for at lesere tenker på «jødeaksjonen» – og trolig også «jødeaksjonene» – som én (enkelt)hendelse i november 1942. I denne masteroppgaven bruker jeg derfor ofte andre betegnelser enn «jødeaksjonene» i omtalen av forfølgelsespolitikken under okkupasjonen.

Et vanlig språklig virkemiddel er bruken av anførselstegn ved omtale av titler og uttrykk. Dette er ofte en form for ironisering, og noen ganger brukes også tydeligere virkemidler som kallenavn og regelrett latterliggjøring. Dette er retoriske grep som på en effektiv måte hever de gode nordmenn fra «de andre».¹¹² Ironi er ikke bare et formspørsmål, det berører også innholdet i selve diskursen og forfatteren får sagt noe mer enn man gjør på det bokstavelige planet.¹¹³ Bruken av ironi og *understatements* gir også muligheter for identifikasjon.¹¹⁴ Slike *understatements* passer også inn i en mer nøktern og korrekt stil, som ofte passer politiets framstillinger. Dette er et virkningsfullt grep, som kan øke inntrykket av at framstillingen er den sanne historie – hva som faktisk skjedde – så får leseren selv felle dommen.¹¹⁵ Dette spiller gjerne på bildet av at (gode) nordmenn er ærlige og folkelige. Som

---

¹¹¹ Ibid., 32-33.

¹¹² Ved å latterliggjøre «de andre» kan deres rolle svekkes. Et klassisk eksempel er framstillingen av Napoleon som framstilles som manisk opptatt av sin høyde. Lowenthal, *The past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985, 68.

¹¹³ Corell, *Krigens ettertid*, 98.

¹¹⁴ Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, 64.

¹¹⁵ Eriksen, *Historie, minne og myte*, 112.

Eriksen skriver, blir heltene framstilt som *norske* helter – typiske nordmenn. De blir da også en del av folket.¹¹⁶

I analysen undersøkes hvilke narrative mønstre som går igjen i kildene. Disse kan være bevisste eller ubevisste. Gjennom et narrativt plot kan framstillingene forsterke utvalgte deler, mens man nedtoner (konsekvent) andre deler. Vektleggingen av enkeltmenneskers heltedige innsats kalles «eksempelets makt». Samtidig kan menneskers innsats bli framstilt gjennom en narrativ struktur som tåkelegger hvor mange som faktisk gjorde en innsats. Ett av de retoriske grepene som blir brukt, er bruken av omtrentlige størrelser, som for eksempel «mange» eller «de fleste».¹¹⁷ Gjennom verbalkonstruksjoner kan framstillingene indirekte fortelle om subjektens handlinger.¹¹⁸ For eksempel det faktum at «ordinært» politi var med på å arrestere norske jøder kan bli omtalt indirekte som «Han var beordret og deltok, men klarte å manipulere dem han hadde med seg. Hva hadde skjedd dersom [han] hadde mislykkes med det?»¹¹⁹ Dette er, i dobbel betydning, med på å fjerne politiet fra ansvaret for sine handlinger, både ved å gjemme seg bak ordre samt å gjemme seg bak et retorisk *topos* – et «tekststed» som følger visse mønstre – som endrer perspektivet på framstillingen.¹²⁰

Narrative grep bygger opp et sterkere fellesminne og er med å skape en mening ved å underbygge det man ønsker å huske og å nedtone det man ønsker å glemme. Det er altså en kobling mellom litteraturen og fellesminne. Dette er viktig for å skape og videreføre ideer om fortiden. Grepene blir brukt for å skape mening, og arbeidet med å skape et «master narrative» går gjennom en prosess av utvelgelse, koblinger og skapelse av mening.¹²¹ Det narrative krever utvalg, strukturering og evaluering. Framstillingen må legges inn i et perspektiv og dermed får den gjerne et budskap. Dette kan både være tydelig uttalt eller være indirekte til stede.¹²² Uansett har historien et potensial for å skape en identitet i nåtiden.¹²³

«Vi»-fellesskapet

Alle framstillinger gjør et utvalg av hva som skal med i historien, og forfatteren har dermed muligheten til å skape et «vi» og et «de andre». Corell skriver at et «aktivt og uttalt tekstlig 'vi'-fellesskap fungerer som et eksempel på hvordan historie kan brukes for å skape eller

---

¹¹⁶ Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, 71.

¹¹⁷ Corell, *Krigens ettertid*, 146.

¹¹⁸ Ibid., 150.

¹¹⁹ Fagerbakk, "Unnskyldningen til jødene", 47.

¹²⁰ Corell, *Krigens ettertid*, 35.

¹²¹ Erll, *Memory in culture*, 145-147.

¹²² Eriksen, *Historie, minne og myte*, 16.

¹²³ Ibid., 47.

oppretholde identitet».¹²⁴ Hun vektlegger at den tyske okkupasjonen styrket kreftene og ideene som skulle samle Norge i etterkrigstiden, og hvordan «vi»-fellesskapet var homogeniserende og harmoniserende.¹²⁵ En kollektiv identitet blir gjerne skapt ved å ekskludere noen fra dette kollektivet, og dermed gjøre dem til «de andre». I Norge har tyskerne og NS-medlemmene fått denne rollen.¹²⁶ For den norske politietaten har det vært mer krevende å danne «de andre» nettopp fordi mange innad i politiet var NS-medlemmer, og etaten hadde et utstrakt samarbeid med de tyske okkupantene. I min analyse ser jeg på hvordan framstillingenes oppbygging, språk og uttrykk blir brukt til å etablere politiet som en del av det norske «vi»-fellesskapet.

Patriotisk minnekultur

Sentrale deler av kritikken som er blitt rettet mot norsk okkupasjonshistorie påpeker trekk som knytter den norske tradisjonen til en patriotisk minnekultur. I begrepet "patriotisk minnekultur" ligger et fokus på det nasjonale framfor det internasjonale, og på de elementene fra historien som kan ha en konstruktiv rolle i forhold til det nasjonale selvbildet. Hva som er minneverdig avgjøres av i hvilken grad et tema kan nyttiggjøres i en positiv omtale av nasjonen og det som oppfattes som nasjonale verdier. Dette er med på å forklare hvorfor en rekke "vanskelige" tema ikke har fått en rolle innenfor kollektivtradisjonen.¹²⁷

Det er historiker Ingjerd V. Brakstad som i en artikkel forklarer framveksten og konstruksjonen av en patriotisk minnekultur. Hun viser til historikeren Pieter Lagrou. Han mente at alle hadde behov for å formidle en historie de kunne leve med, som kunne gi mening og ha en positiv og oppbyggende effekt i etterkrigstiden. En slik effekt kunne best bygges med et fokus på motstandskamp. Men den tradisjonelle minnekulturen i Norge er preget av en dikotomisk helt/skurk-inndeling. Her har det ikke vært like lett for grupper som ikke er tydelig på en av sidene, som for eksempel politiet.

Andre verdenskrig har alltid vært av stor nasjonal betydning i Norge. Også politiets framstillinger er en del av det store erindringsarbeidet i det norske etterkrigssamfunnet. De inngår i forestillingen om hva det norske «folk» er og kan på den måten brukes som en del av det veletablerte norske patriotiske narrativ.¹²⁸ De historiske framstillingene er viktige i utformingen av vår fortid. Hvem blir helter og fiender, og hvilke temaer og hendelser blir

---

¹²⁴ Corell, *Krigens ettertid*, 121.

¹²⁵ *Ibid.*, 28, 124.

¹²⁶ *Ibid.*, 26-27.

¹²⁷ Brakstad, "Okkupasjon, motstand og myter: den patriotiske minnekulturen og jødeforfølgelsene". *Fortid*, nr. 2 (2007): 9. Begrepet "patriotisk minnekultur" er Brakstads oversettelse av Pieter Lagrou's «patriotic memory».

¹²⁸ Corell, *Krigens ettertid*, 212.

vektlagt? Hvordan minnes de døde, og hvordan er dette med på å opprettholde de tradisjonelle fortellingene?¹²⁹

1.5 Avgrensning

Jo lengre tidsspenn, desto mer grovmasket analyse.¹³⁰ Jeg har valgt å undersøke alle årene fra 1945 til 2015. Dette åpner for en voldsom mengde med informasjon, men jeg analyserer kun det som er skrevet eller sagt av politiet selv i politiblader, rapporter, bøker, (nedskrevne) intervjuer, i tillegg til framstillinger som er utgitt for, eller på oppdrag av politietaten, Norsk Politihistorisk Selskap eller Justisdepartementet. Jeg har inkludert framstillinger fra tidligere politimenn som av forskjellige grunner sluttet i politiet, men jeg har ekskludert framstillinger fra politifolks forklaringer i rettsoppgjøret, som på grunn av plasshensyn og sjangertype ikke passer inn i min problemstilling.

Mange av kildene er svært korte i sin omtale av okkupasjonen, og det er derfor mulig å undersøke så mange av politiets framstillinger ved nærlesning, samtidig som tidsspennet gir meg muligheten til å studere utviklingen gjennom hele etterkrigstiden. Det er alltid fare for at man ikke har fått med seg absolutt alt innenfor et tema eller diskurs, men jeg har forsøkt å være etterrettelig og gjennomiktig i mitt arbeid med kildene.

1.6 Oppgavens struktur

Denne masteroppgaven er delt i seks kapitler. I tillegg til dette introduksjonskapitlet (kapittel 1) har jeg et bakgrunnskapittel (kapittel 2) som tar for seg det norske politiet under okkupasjonen. Bakgrunnskapitlet kan selvfølgelig ikke gi en detaljert gjennomgang av hele historien, men er en kort tematisk gjennomgang av det som er viktig å ha med seg inn i analysekapitlene. Den tematiske inndelingen tar utgangspunkt i de samme temaene som jeg har inndelt min analyse i.

De tre analysekapitlene (kapittel 3, 4 og 5) undersøker politiets framstillinger i mine tre utvalgte perioder, henholdsvis 1945–1950, 1951–1989 og 1990–2015. Alle analysekapitlene følger den samme oppbyggingen: Først er det en kort innføring i norsk fortidsbearbeidelse for den aktuelle perioden. Deretter analyserer jeg hvert tema i hvert sitt underkapittel. Noen av temaene vil selvfølgelig berøre hverandre gjennom analysen. Til slutt i hvert analysekapittel gir jeg en delkonklusjon for den aktuelle perioden. Det siste kapitlet (kapittel 6) er en oppsummering og konklusjon av alle tre periodenes framstillinger, med vekt på utviklingen over tid, i tillegg til presisering av de funn analysen viser.

---

¹²⁹ Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, 125.

¹³⁰ Neumann, *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*, 57.

2 Bakgrunn: Det norske politiets okkupasjonshistorie

Dette bakgrunnskapitlet er en kort presentasjon av det norske politiets okkupasjonshistorie. Kapitlet gir grunnlag for de påfølgende analysekapitlene av politiets egne framstillinger i etterkrigstiden, og jeg har derfor valgt å dele det inn i den samme tematiske inndelingen som i analysen. I tillegg er det avslutningsvis egne underkapitler om okkupasjonens avslutning og etterspill.

2.1 Tysk invasjon og okkupasjon

Det var ingen ensrettet etat som møtte de tyske okkupantene i 1940. Ved begynnelsen av okkupasjonen hadde politietaten litt under 2000 fast ansatte, i tillegg til nesten 1000 med korttidskontrakter.¹³¹ Innad i etaten var det stor forskjell på tjenestemenn og embetsmenn. Mens alle embetsmennene måtte ha juridisk embetseksamen, var det ingen krav til utdanning for tjenestemennene, og de to gruppene levde som i to forskjellige verdener.¹³² På 1930-tallet var det et tiltagende ønske om at det ikke kun skulle være juridisk utdanning som telte i ansettelsen av politiembetsmenn, men at man heller kunne avansere fra lavere stillinger i takt med større politifaglig erfaring. Blant politiembetsmenn ble det også uttrykt misnøye med mangelen på politiutdannede i Justisdepartementet.¹³³ Dessuten var det stor forskjell mellom de ulike politikorpserne i landet, hvor den enkelte politimester styrte personlig. Selv etter 1937, da hele politietaten ble sentralisert under staten, hadde politimestrene stor autonomi. Politimester i Kristiansand, Christian Rynning-Tønnesen, kritiserte i etterkrigstiden denne ordningen, og mente at det fantes «likeså mange småkongedømmer som politimesterdistrikter» i 1940.¹³⁴

Det norske politiet var i mellomkrigstiden påvirket av tysk politi, og både praktisk og organisatorisk samarbeid tiltok i årene før okkupasjonen.¹³⁵ NSDAP og Hitlers maktovertagelse i 1933 forandret ikke det politifaglige samarbeidet i noen negativ retning.¹³⁶ Øystein Hetland konkluderer med at det var lite eller ingen diskusjon i det norske politiet på 1930-tallet om den politiske utviklingen i Tyskland.¹³⁷ Fokuset var på politifaglig arbeid, og i

---

¹³¹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 55.

¹³² *Ibid.*, 59.

¹³³ Arnli, "Det norske politi i tida 1938 til våren 1941, med spesielt siktepunkt å belyse etatens relativt store oppslutning om Nasjonal samling høsten og vinteren 1940," 22.

¹³⁴ *Politiembetsmennenes blad*, 1948, nr. 2. Oslo: Politiembetsmennenes landsforening, 1948, "Det norske politis motstand mot N.S. og tyskerne under okkupasjonen, Kristiansandskorpset", av Chr. W. Rynning-Tønnesen.

¹³⁵ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 493.

¹³⁶ Johansen, "Samfunnets pansrede neve": statspoliti og ekstraordinær overvåking 1918-1941, 140.

¹³⁷ Hetland, "The Pre-War Norwegian Police." Upublisert manuskript: HL-senteret, 2014.

så måte var det tyske politiet forbilder for det norske politiets ledere.¹³⁸ I Norge fremsto politiembetsmannen Jonas Lie som en sann venn – og beundrer – av Tyskland. Han snakket flytende tysk og pleiet tette forbindelser til Tyskland på 1930-tallet.¹³⁹ Nazistene, og især SS,¹⁴⁰ fattet interesse for Lie under hans internasjonale politiarbeid i forbindelse med Saar-folkeavstemningen i 1935. Dette førte til at Lie ble invitert av Hermann Göring til Berlin for å inspisere det prøyssiske politi. Lie hevdet at han i løpet av oppholdet også ble personlig kjent med lederen for SS, *Reichsführer* Heinrich Himmler.¹⁴¹

2.1.1 Det norske politiets møte med okkupantene

Aprildagene 1940 var preget av krig, kaos og usikkerhet for politiet. Krigføringen varte til juni, og mange politifolk deltok som soldater i kamphandlinger, mens store deler av korpset ble på sin post og arbeidet for å beskytte befolkningen. 9. april ga justisminister Terje Wold Oslos politimester Kristian Welhaven ordre om å sørge for at makten ble overført til de tyske militærmyndighetene.¹⁴² Welhaven fulgte ordre og sendte sjefen for trafikkpolitiet, politifullmektig Haakon Schønning, og 40 politimenn for å eskortere de tyske soldatene inn i Oslo. Schønning var en allment kjent og populær politimann – praktisk talt en kjendis i sin tid – men måtte tåle mange hånlige tilrop fra det norske publikum, som hadde vanskelig for å forstå at politiet beskyttet okkupantens soldater.¹⁴³

Samarbeidet med tyskerne fungerte bra, men noe samarbeid med den selvutnevnte statsminister Vidkun Quisling ville Welhaven ikke ha noe av.¹⁴⁴ Quisling prøvde å avsette Welhaven 11. april, men tyskernes sendemann, Curt Bräuer, forhindret det. Isteden ble Welhaven tildelt myndighet som rikspolitimester, da det norske politiet ble underlagt Administrasjonsrådet 15. april.¹⁴⁵

Senere i april ble Welhaven utnevnt til bindeledd mellom de tyske myndighetene og norske politimyndigheter i det okkuperte Norge. Ifølge Matthew Kott og Bernt Roughvedt samarbeidet Welhaven «imidlertid med okkupantene langt utover det Haag-konvensjonen

---

¹³⁸ Paul Riege - som hadde ansvar for det tyske Ordenspolitiet i Norge fram til oktober 1940 – hadde allerede et godt forhold til det norske politiet. Han var blant annet vert for noen av norsk politis mange turer til Tyskland på 1930-tallet, og ble av Riisnæs omtalt som en sann venn av Norge Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 128.

¹³⁹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 24.

¹⁴⁰ *Schützstaffel der NSDAP. SS var en paramilitær avdeling under nazistpartiet NSDAP, med ansvar for bl.a. politiet.*

¹⁴¹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 155.

¹⁴² *Ibid.*, 168.

¹⁴³ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 16.

¹⁴⁴ Som vi skal se i analysekapitlene er det mange versjoner av hva som faktisk ble sagt da Quisling innkalte Welhaven til et møte – men, politimesteren avsto i hvert fall å møte på Quislings kontor, 9. april 1940.

¹⁴⁵ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 18-19.

krevde».¹⁴⁶ I mai inndro Oslopolitiet enkelte jøders radioapparater etter ordre fra det tyske sikkerhetspolitiet, og i august hjalp de til i aksjoner mot norske kommunister. Welhaven og det norske politiet fikk mye ros fra det tyske politiet, og *Reichskommissar* Josef Terboven rapporterte til Hitler at samarbeidet hadde gått knirkefritt.¹⁴⁷ Likevel ble Welhaven i for stor grad en sterk lederfigur for de tyske okkupasjentene. Politimesteren var også svært avvisende overfor NS. 23. september 1940 ble Welhaven avsatt, og sendt til internering i Tyskland.¹⁴⁸

Med Welhaven ute av bildet var alt duket for Jonas Lie, som siden juni hadde vært forbindelsesledd til det tyske sikkerhetspoliti.¹⁴⁹ Det er vanskelig å undervurdere Lies betydning for politiets okkupasjonshistorie, og han er blitt kalt en *trojansk hest*.¹⁵⁰ Lie var en respektert og godt likt politimann – i tillegg til å være kjent i det sivile samfunn som en habil krimforfatter¹⁵¹ – som ikke ble mindre populær da han offentlig avviste Quislings utnevning av ham til justisminister, under NS-lederens mislykkede kuppforsøk i april 1940.¹⁵² SS og det tyske sikkerhetspolitiet hadde sommeren 1940 ønsket seg Lie som leder av NS, men da det ble klart at Hitler satset på Quisling arbeidet de heller for å få Lie innsatt som politiminister for det planlagte nye Politidepartementet. Jonas Lie ble i begynnelsen av okkupasjonen SS' viktigste støttespiller i deres kamp for å gradvis transformere NS til en gren av SS.¹⁵³ Forholdet mellom Lie og SS var likevel svært komplekst – og senere oppstod det spenninger mellom dem, blant annet i forbindelse med den nye politiutdanningen. Aktører i SS syntes Lie var for lite ideologisk interessert.¹⁵⁴

2.2 Politiet og NS

25. september 1940 utnevnte *Reichskommissar* Josef Terboven det kommissariske statsråd, etter å ha avsluttet riksrådsforhandlingene noen dager tidligere. Dette statsrådet var ingen fullverdig regjering, siden hver kommissarisk statsråd var underlagt tyske instanser, og dermed hadde et svært begrenset spillerom.¹⁵⁵ For politiet innledet dette en periode preget av økende press om å melde seg inn i NS, som nå var den «eneste veien å gå», ifølge Terbovens

¹⁴⁶ Kott og Roughvedt, "Kongsvinger: Politiutdannelse eller opplæring i folkemord?", 6.

¹⁴⁷ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 168-169.

¹⁴⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 19-20. En sterkt medvirkende grunn til Welhavens avskjed er nok at han brente sitt kartotek over norske kommunister - i frykt for at tyskerne skulle få fatt i det. Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 143-145.

¹⁴⁹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 169-170.

¹⁵⁰ Selliaas, "STAPO 1941-1945: Norsk politi i tysk tjeneste," 148.

¹⁵¹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 155.

¹⁵² Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 128-129.

¹⁵³ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 154-156.

¹⁵⁴ Sørensen, *Hitler eller Quisling? : ideologiske brytninger i Nasjonal samling 1940-1945*. Oslo: Cappelen, 1989, 83-86.

¹⁵⁵ Dahl, *En fører for fall*. Oslo: Aschehoug, 1992, 161.

tale, samme dag.¹⁵⁶ Høsten 1940 satte NS i gang en rekke tiltak for å omforme Norge etter et totalitært, nasjonalsosialistisk mønster, og ønsket om å nazifisere politiet stod sentralt i dette.¹⁵⁷ Justisdepartementet ble delt i to og det ble dannet et eget Politidepartement, med Jonas Lie som politiminister.¹⁵⁸ Stillingen var i siste instans fullstendig underlagt den tyske okkupasjonsmakten, og spesielt SS var interessert i å få full kontroll over det norske politiet.¹⁵⁹

At NS ble den eneste lovlige politiske organisasjon innskrenket SS' mulighetsrom i Norge – men når det gjaldt politiet kunne ikke NS utfordre SS' autoritet.¹⁶⁰ 25. oktober 1940 utsendte HSSPF Wilhelm Redieß¹⁶¹ et direktiv til Politidepartementet om at alt norsk politi var underlagt hans, og dermed Himmlers, kommando. Det norske politiet ble dermed formelt underlagt SS' kontroll. I tillegg kunne Terboven disponere den norske politistyrken, etter HSSPFs godkjenning.¹⁶² Det ser ikke ut til at Jonas Lie informerte den norske politietaten om Redieß' direktiv – men Roughvedt mener at dette uansett ikke ville skapt reaksjoner fra norske politifolk, høsten 1940.¹⁶³

Det var ønskelig for tyskerne å ikke skape unødvendig stor konflikt med det norske politiet, og derfor burde ikke «SS-ifiseringen» bli gjennomført for raskt og brutalt.¹⁶⁴ Ringdal betegner endringene høsten 1940 og våren 1941 som en fortyskning, og at politifolkene selv så på mye av utviklingen som moderniseringer. For det norske politiet var det politifaglige viktigere enn det politiske.¹⁶⁵ En god indikasjon på dette er at 50 norske politimenn dro på en seks ukers studietur til Tyskland, arrangert av SS og tysk ordenspoliti, i september 1940.¹⁶⁶ Mange så også med velvilje på politiets utvidede fullmakter og autoritet i denne perioden.¹⁶⁷

2.2.1 Press om medlemskap i NS

Høsten 1940 ble den store perioden for politifolks innmeldinger i NS, og ved inngangen til 1941 hadde majoriteten av politimennene på Østlandet meldt seg inn i NS. Ellers i landet var

---

¹⁵⁶ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 159.

¹⁵⁷ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 25-37.

¹⁵⁸ *Ibid.*, 25.

¹⁵⁹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 159. For mer om SS og den tyske okkupasjonspolitikken, se hele boken til Emberland og Kott.

¹⁶⁰ Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 165.

¹⁶¹ HSSPF (*Der höhere SS- und Polizeiführer Nord und General der Polizei*) Redieß var kommanderende general for alle SS i Norge.

¹⁶² Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 170.

¹⁶³ Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 171.

¹⁶⁴ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 170.

¹⁶⁵ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 65-66.

¹⁶⁶ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 170-171.

¹⁶⁷ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 68.

det større variasjon i antall som meldte seg inn. Initiativet til vervekampanjen kom fra nordmenn.¹⁶⁸ Det er imidlertid uklart hvor mye press som ble utført og fra hvilke hold.

Ringdal skriver i sin bok:

Det er karakteristisk for forklaring på – og mytedannelsen rundt – NS-innmeldingene, i ettertid, at alle skyldte på alle. Yngre tjenestemenn skyldte på eldre tjenestemenn, konstabler og betjenter skyldte på embedsmennene, og de i sin tur skyldte på sine ledere. Disse skyldte på Jonas Lie, som var død da krigen var over. Det beste er alltid å skyldte på de døde.¹⁶⁹

Bernt Roughtvedt hevder at politiministerens rolle nok er noe overdrevet av etterkrigstidens historikere, og vektlegger at vervekampanjen var iverksatt av Quisling, sammen med innenriksminister Albert Hagelin, og at Lie i begynnelsen inntok en lunken holdning til innmeldelse i NS – en holdning som kunne forklares med frykten for at tvungen innmeldelse i NS kunne føre til masseutmeldelse av erfarne politimenn.¹⁷⁰ Likevel er det vanskelig å komme utenom Lies holdning og bidrag, som ble mer og mer NS-vennlig utover høsten 1940.

7. og 8. oktober hadde politiembetsmennene sitt representantskapsmøte, hvor Jonas Lie var hovedtaler. Han tok ikke opp spørsmålet om NS-medlemskap, som offisielt skulle være anbefalingsverdig, men likevel frivillig. Lie mente det var et samvittighets spørsmål. Mye tyder likevel på at politiministeren benyttet representantskapsmøtet til å overbevise flere til å melde seg inn, inkludert August Pedersen, som både var politimester i Bergen og formann i Politiembetsmennenes Landsforening. Pedersen innkalte sine politiembetsmenn i Bergen, hvor han oppfordret alle til å melde seg inn i NS, og påsto at alle politiembetsmennene i Oslo enten var stemt for medlemskap, eller allerede var medlemmer. Dette stemte ikke med virkeligheten i Oslo. En annen faktor som spilte inn, var oppfatningen om at tysk politi – eller i verste fall Hirten¹⁷¹ – sto klar til å overta hvis det norske politiet trakk seg fra sine stillinger.¹⁷² Selv om frykten var reell for mange politifolk, visste nok de som satt høyere i hierarkiet at det ikke var aktuelt å kaste hele det norske politiet.¹⁷³ Uansett endte det med at nesten alle embetsmennene i Bergen meldte seg inn i NS. I løpet av de neste dagene ble alle politiinspektørene i Oslo medlemmer – til og med Haakon Schönning, som først hadde nektet bastant.¹⁷⁴

---

¹⁶⁸ Ibid., 29.

¹⁶⁹ Ibid., 30.

¹⁷⁰ Roughtvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 173-174, 178.

¹⁷¹ Hirten – NS' politiske tropper – truet politiets maktmonopol, og det oppsto flere sammenstøt med politiet høsten 1940. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 43.

¹⁷² Ibid., 31.

¹⁷³ Ibid., 50.

¹⁷⁴ Ibid., 31-32.

Mange la vekt på den populære Schønnings avgjørelse, og denne kuvendingen bidro til flere innmeldinger, også blant tjenestemennene. 9. og 10. oktober hadde organisasjonen for polititjenestemenn, Norsk Politiforbund, møte i Oslo. Jonas Lie framholdt at det ikke ble krevd noen form for medlemskap, men at hver mann måtte finne ut hva som gavnet Norge best. Hans tale fokuserte heller på planer og ønsker for framtidens politi, hvor målet om et moderne politi, selvstendig fra tyskerne, var viktig. Dette krevde reformering av politiet, hvor sentralisering, utdanning, registrering av kriminelle, forbedret utstyr og bevæpning skulle sikre bedre effektivitet. Dessuten skulle det bli mulig for politimenn å avansere til høyere posisjoner uten juridisk utdanning.¹⁷⁵

I oktober kom de første kollektive innmeldingene, først i Skien, så i Porsgrunn. Fram mot jul fulgte flere politikamre etter. 6. desember rådet Politiforbundet alle sine medlemmer å melde seg inn i NS, kollektivt eller individuelt, og i dagene som fulgte ble også oppfordringene fra Politidepartementet skarpere i tonen.¹⁷⁶ I et rundskriv, 14. desember, oppfordret Lie alle politiansatte til å melde seg inn i NS.¹⁷⁷

Det er vanskelig å redegjøre for hvor alvorlig politimennene anså medlemskapet i NS. Ringdals intervjuer viser at det var mange som – i hvert fall etter okkupasjonen – framstilte medlemskapet som en bagatell, et «papirmedlemskap», som ikke rokket ved deres kongetro og nasjonale holdning. Ingen har senere hevdet at de ble tvunget til å melde seg inn i NS, men det var tydelig at det ble etablert en holdning om at NS-medlemskap var nødvendig i den nye tiden.¹⁷⁸ Denne gruppedynamikken, og politifolkenes syn på eget medlemskap, blir diskutert i analysekapitlene.

Presset om å melde seg inn i NS vakte oppsikt innad i politietaten, men ikke så mye som innføringen av "nordisk hilsen" for alle politiansatte, som ble innført 18. desember. Å hilse "Heil og Sæl" med oppstrakt høyre hånd visualiserte den nye tiden på en måte som fikk mange til å reagere.¹⁷⁹ Men også her var det store forskjeller på reaksjonene. Mens noen gikk omveier for å unngå å hilse "nazihilsen" i gaten, demonstrerte andre ved å hilse slapt og nonsjalant. Hos Kristiansand politikammer førte innføringen til en kollektiv oppsigelse, julen 1940, ledet av den karismatiske politimesteren Christian W. Rynning-Tønnesen.¹⁸⁰

---

¹⁷⁵ Talen til Jonas Lie er gjengitt i sin helhet i Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund." Kopi på Norsk Politihistorisk Selskap 1946, 8-10.

¹⁷⁶ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 33-34.

¹⁷⁷ Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 180-183.

¹⁷⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 32-33.

¹⁷⁹ Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 183-184.

¹⁸⁰ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 257-258. Kildene spriker litt i oppfattelsen av hvor mange som sa opp når. Sverre Rødder skriver 67 av 70, mens Finn Jor skriver at 70 sa opp, men at tre av

Den kollektive oppsigelsen i Kristiansand var et voldsomt nederlag for Jonas Lie – kanskje spesielt fordi Rynning-Tønnesen hadde vært en uttalt beundrer før okkupasjonen – og med støtte fra Terboven gikk politiminister Lie til aksjon. 10. januar 1941 ble syv ledende politimenn i Kristiansand arrestert av det tyske sikkerhetspolitiet. Politimester Rynning-Tønnesen og politifullmektig Finn Backer ble, som de første norske politimenn, sendt i tysk fangenskap.¹⁸¹ Etter dette trakk de fleste i Kristiansand tilbake sine oppsigelser, og de fast ansatte fikk fortsette i sine jobber. Det hadde vært Rynning-Tønnesens ønske at protestaksjonen skulle spre seg til andre politikamre, men ingen liknende protestaksjoner forekom i Norge.¹⁸²

2.2.2 Tallmessig suksess?

I løpet av det første okkupasjonsåret fordoblet den norske politistyrken seg i antall.¹⁸³ I januar 1941 var 1149 av de 3805 ansatte registrerte NS-medlemmer.¹⁸⁴ Ringdal har delt inn politikamrenes innmelding i tre grunntyper. Den første er politikammer, hvor majoriteten av de ansatte meldte seg inn, som Drammen og flere i Østfold og Telemark. Den andre er de hvor det var et sterkt mindretall som ble medlemmer – gjerne rundt en tredjedel av kammeret – som Oslo og flere på Østlandet. Til slutt var det de kamrene hvor NS-medlemskap forble marginale, som Bergen (til tross for embetsmennes innmelding), Trondheim og Stavanger. Av 56 politikammer var det tolv med et «ubetydelig» antall innmeldte, og seks politikammer som ikke hadde noen innmeldinger.¹⁸⁵

Man kan argumentere for at NS-ifiseringen av politiet lyktes tallmessig, men at de høye medlemstallene ikke nødvendigvis speilet politifolkenes politiske innstilling. Mange meldte seg inn kollektivt, og mange var uinteressert i politikk. Jan Arnli konkluderte i sin hovedoppgave at de fleste må regnes som passive NS-medlemmer.¹⁸⁶ Den begrensede SS-ifiseringen av politimennene, til tross for SS' innflytelse i den organisatoriske nyordningen av

---

dem trakk oppsigelsene sine med en gang. Ansten Klev skriver at alle sa opp utenom «de tre nazimedlemmene i korpset». Rynning-Tønnesen oppga selv 63 av 66 ansatte, hvor de 3 siste var medlemmer av NS. Rødde, "Min ære er troskap": politiminister Jonas Lie, 110. Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 80. Klev, "Da Kristiansands-politiet gikk til kollektiv oppsigelse," i *NPHS Årsskrift 2006*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2006, 48. *Politiembdsmennes blad*, 1948, nr. 2, "Det norske politis motstand mot N.S. og tyskerne under okkupasjonen, Kristiansandskorpset", av Rynning-Tønnesen.

¹⁸¹ Rødde, *Med penn og pistol: en biografi om politiminister Jonas Lie*, 184-185.

¹⁸² *Politiembdsmennes blad*, 1948, nr. 2, "Det norske politis motstand mot N.S. og tyskerne under okkupasjonen, Kristiansandskorpset", av Rynning-Tønnesen.

¹⁸³ Rødde, "Min ære er troskap": politiminister Jonas Lie, 118. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 55.

¹⁸⁴ *Norsk politi*, 1946, nr. 22. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Brev fra Jonas Lie til Vidkun Quisling".

¹⁸⁵ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 37-39.

¹⁸⁶ Arnli, "Det norske politi i tida 1938 til våren 1941, med spesielt siktepunkt å belyse etatens relativt store oppslutning om Nasjonal samling høsten og vinteren 1940," 175.

politiet, kan også vitne om dette. Det var for eksempel kun et mindretall som meldte seg inn i Germanske SS Norge, og få synes å ha internalisert SS' etos. For å gjøre det norske politiet til lojale SS-folk, var det ifølge Jonas Lie og det tyske SS nødvendig med en total reorganisering av etaten og en ny politiutdanning. Dette ble iverksatt våren 1941, etter *Reichsführer-SS* Himmlers Norgesbesøk i januar og februar, hvor han blant annet hadde flere møter med politiminister Lie.¹⁸⁷

2.3 Politiet og nazifiseringspolitikken

Per Ole Johansen har påvist at det går en «hard linje» i norsk politi gjennom hele mellomkrigstiden og inn i okkupasjonen.¹⁸⁸ Denne forbindes særlig med tilhengere av et sterkt, gjerne militaristisk, opprørspoliti. I 1932 ble Statspolitiet etablert som et permanent korps, direkte under staten, som først og fremst fungerte som et opprørspoliti.¹⁸⁹ Fem år senere ble Statspolitiet erstattet av Utrykningspolitiet. Dette var svært upopulært hos den «harde linjen» – spesielt Jonas Lie, som samtidig ble utnevnt til utrykningssjef i Oslo.¹⁹⁰ Mye av personalet og ideene fra Statspolitiet ble likevel videreført gjennom Utrykningspolitiet, helt fram til etableringen av det nye Statspolitiet under okkupasjonen. Allerede i 1939 fikk flere av disse politiveteranene oppgaver med politisk overvåkning. Politimennenes erfaring fra opptøyer og politisk overvåkning skulle senere gi uante muligheter, med etableringen av det politiske Statspolitiet i 1941, som under okkupasjonen skulle få en helt særegen oppgave.¹⁹¹

Høsten 1939 og våren 1940 ble politiet gitt myndighet til svært økt overvåkning av befolkningen, og det ble også diskutert ekstraordinære tiltak, som opprettelse av konsentrasjonsleirer for upålitelige personer.¹⁹² Det norske politiet forsvarte likevel alltid sin politiske nøytralitet. Man kan argumentere med at denne nøytraliteten forhindret mange i å ta politiske standpunkt under okkupasjonen. Det er interessant at denne politiske nøytraliteten ser ut til å ha blitt delt av regjeringen Nygaardsvold, som utnevnte de svært høyrevridde politimennene Jonas Lie og Christopher Lange til henholdsvis Krigspolitimester og krigspolitifullmektig i oktober 1939. Det var allment kjent at både Lie og Lange var fascinert av tysk politikk så vel som tysk politi, og begge ble sentrale i nazifiseringen av det norske

---

¹⁸⁷ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 171.

¹⁸⁸ Johansen, "Samfunnets pansrede neve": statspoliti og ekstraordinær overvåkning 1918-1941, 12.

¹⁸⁹ Ibid., 13. Mange, spesielt innen arbeiderbevegelsen, fryktet at dette skulle bli et politisk politi. Arbeiderpartiets talsmann i politispørsmål uttalte at «Statspolitiet er en hvitgarde og en provokasjon». Roughvedt, *Med penn og pistol: en biografi om politiminister Jonas Lie*, 55.

¹⁹⁰ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 155.

¹⁹¹ Johansen, "Samfunnets pansrede neve": statspoliti og ekstraordinær overvåkning 1918-1941, 14.

¹⁹² Bergh og Eriksen, *Den hemmelige krigen: overvåking i Norge 1914-1997: Overvåkingssystemet bygges opp, 1914-1955*. Oslo: Cappelen akademisk forlag, 1998, 46-47 & 54. Johansen, "Samfunnets pansrede neve": statspoliti og ekstraordinær overvåkning 1918-1941, 172-175.

politiet under okkupasjonen.¹⁹³ Det norske politiets fokus på det politifaglige ble senere utnyttet av både tyske og norske okkupasjonsmyndigheter. Krav om en større politistyrke, muligheter for ikke-jurister til å avansere, behovet for en rikspolitisjef, og bedre politiutdanning, var støttet av majoriteten i politiet. Andre krav, som økt bevæpning, var sentrale for enkelte grupperinger. Dette var krav Jonas Lie kjente godt, og som han utnyttet i sitt arbeid med nyordningen av politietaten.¹⁹⁴

2.3.1 Nyordning og ny utdanning

Våren 1941 ble det norske politiet omorganisert etter tysk, nasjonalsosialistisk mønster. Planene kom opprinnelig fra *Reichssicherheitshauptamt* i Berlin,¹⁹⁵ og ble videre utformet av Himmler og Lie i begynnelsen av 1941.¹⁹⁶ Terboven satte i gang den såkalte nyordningen, med forordning av 28. mars 1941, som trede delvis i kraft fra april, og offisielt fra 1. juli. Den norske politietaten skulle bli et sentralisert og militarisert Rikspoliti, delt inn i et Ordenspoliti og Sikkerhetspoliti, etter tysk forbilde. Inndelingen passet ikke mange av de små politikamrene i Norge, og det var først og fremst i byene at inndelingen var reell. Sikkerhetspolitiet skulle bestå av Kriminalpolitiet, Statspolitiet¹⁹⁷ og senere Grensepolitiet. I tillegg ble landet inndelt i politipresidier – Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim, Tromsø, og senere Kirkenes – ledet av en politipresident hver.¹⁹⁸ Politipresidentene var alle NS-medlemmer og «glødende tilhengere av den nye tid, noe som nok bidro til nazifiseringen av de lokale politikamrene».¹⁹⁹

Kjetil Simonsen har vist at denne institusjonelle nazifiseringen også ble ledsaget av personalendringer som utvidet den nasjonalsosialistiske innflytelsen i Politidepartementet. Fra våren 1941 ble departementet stadig mer NS-preget, og det forekom en «tydelig forskyvning fra førkrigstidens juridisk-byråkratiske tradisjoner, i retning av en nazistisk politisering».²⁰⁰ Dette gjaldt også for politiets ytre etat. Nyordningen åpnet også for ikke-jurister å rykke opp i

---

¹⁹³ Christopher Lange, som var medlem av NS allerede fra 1933, fikk flere sentrale verv i politiet under okkupasjonen, og ble i rettsoppgjøret dømt til tvangsarbeid i 20 år Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 118-119.

¹⁹⁴ Hetland, "The Pre-War Norwegian Police."

¹⁹⁵ «Hovedkontoret for rikssikkerhet» i Berlin

¹⁹⁶ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 204-205.

¹⁹⁷ Statspolitiet i Norge var i en særegen posisjon, ved at det fram til høsten 1943 var plassert utenfor Politidepartementet, selv om lederen for Statspolitiet formelt var underordnet Lederen for Sikkerhetspolitiet.

Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og*

Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet), 25. september 1940 - 8. mai 1945.

¹⁹⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 68-69.

¹⁹⁹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 205.

²⁰⁰ Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og* *Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet)*, 25. september 1940 - 8. mai 1945.

overordnede stillinger – og etter hvert ble svært mange politimestre skiftet ut. I tillegg ble det innført halvmilitære yrkestitler side om side med de tradisjonelle politititlene.²⁰¹

Utdanningssystemet ble også endret i 1941. Et ønske om en mer ambisiøs utdanning hadde lenge vært til stede i det norske politiet – men det var først etter Himmlers Norgesbesøk at planene skjøt fart. Målet var å skape et nytt elitepreget politikorps etter tysk modell. Den nye politiskolen ble lagt til Kongsvinger festning. Utdannelsen der fokuserte på ideologi og militære ferdigheter, mens «vanlige» politikurs fant sted på Majorstua i Oslo, etter at man hadde fullført Kongsvingerskolen.²⁰² På Kongsvinger ble det brukt tyske lærere, til stor misnøye blant mange norske politifolk. En av lærerne var major Schneider, som Terje Emberland og Matthew Kott har vist at «senere bedrev morderisk aktivitet på østfronten». De slår fast at «[h]vis det ikke hadde vært klart før, var det nå åpenbart at politikursene på Kongsvinger festning i sin essens var en skole i SS' folkemordspolitik». ²⁰³

Man kan spørre seg hva et slikt militarisert politi skulle bli brukt til. Det norske Ordenspolitiet bidro under arrestasjonene og deportasjonene av de norske jødene i 1942 og 1943. Allerede i 1941 var det samarbeid mellom tysk og norsk ordenspoliti, og Jonas Lie hadde større planer: Politiministeren mente at politiet måtte ta del i grusomhetene mot ytre fiender ved fronten for å herde dem til kamp mot «indre fiender» hjemme, som kommunister, jøder og motstandsbevegelsen. Lies ambisjon var at alle politifolk skulle ha et minimum av seks måneders fronttjeneste.²⁰⁴ Ambisjonene til Lie var derimot større enn gjennomføringsevnen, men det ble likevel dannet flere norske politikompanier under okkupasjonen.

2.3.2 Politikompaniene

Som følge av den tyske invasjonen av Sovjetunionen ble det dannet norske legioner for å delta ved fronten. Det ble i alt dannet tre politikompani i løpet av okkupasjonen, og nordmenn vervet seg til et fjerde kompani så sent som i april 1945.²⁰⁵ Politikompaniene var med på å fjerne skillet mellom politi og militære. I alt dro omtrent 600 norske politimenn til Østfronten,

---

²⁰¹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 70.

²⁰² Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 206-207.

²⁰³ *Ibid.*, 207.

²⁰⁴ Kott og Roughvedt, "Kongsvinger: Politiutdanning eller opplæring i folkemord?", 11. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 79.

²⁰⁵ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 262, 397.

og politilederne som var motstandere av å sende folk til fronten argumenterte først og fremst *personalmessig*, ikke *politisk*.²⁰⁶

Opprettelsen av politikompaniene passet godt med SS' ønske om å skape en «kjempende forvaltning» samt gjøre det norske politiet til en del av SS' statsbeskyttelseskorps. Jonas Lie sikret seg også støtte fra Quisling i 1942. Det første 120 mann sterke politikompani ble opprettet og sendt til Leningradfronten i midten av september 1942, under Jonas Lies personlige ledelse. På våren i 1943 vendte politikompaniet hjem til Norge. I mellomtiden hadde Jonas Lie mottatt Jernkorset av første klasse og blitt forfremmet til *SS-Sturmbannführer* i *Waffen-SS*.²⁰⁷ Samtidig ble 2. politikompani oppstilt under Egil Hoels ledelse. Omtrent 100 mann, de fleste fra Ordenspolitiet, dro til Finland i september, og kom tilbake til Norge 17. mai 1944, hvor de ble feiret med parade på Karl Johans gate. Da var allerede vervingen for neste kompani igangsatt, som ble kalt 3. SS- og politikompani. Aage Henry Berg ledet kompaniet til Finland i juli 1944, hvor de deltok fram til krigens siste vinter.²⁰⁸

De norske politikompaniene viser den mest tyskvennlige og nazistiske delen av politiets historie. Disse skulle være i fronten for det norske SS-statsbeskyttelseskorps. Og det var mange som var villige til å gjøre sitt for SS og det nasjonalsosialistiske Norge. 26. mars 1945 annonserte Jonas Lie opprettelsen av et fjerde politikompani, denne gang for å kjempe i Norge. Forberedelsene startet i april, og så sent som i begynnelsen av mai møtte frivillige opp som planlagt. Emberland og Kott mener dette vitner om SS' oppnådde innflytelse, spesielt blant norske politifolk. Til tross for politikompanienes ubetydelige militære bidrag, var de viktige i Lie og Himmlers SS-ifisering av Norge.²⁰⁹

2.3.3 Statspolitiet

Med nyordningen ble Kriminalpolitiet og det nyopprettede Statspolitiet formelt underlagt Lederen for Sikkerhetspolitiet – en stilling hvor politiske kvalifikasjoner spilte vel så stor rolle som de politifaglige. I oktober 1941 overtok den overbeviste nasjonalsosialisten Oliver Cappelen Møystad stillingen. Møystad var mislikt av både Jonas Lie og det tyske sikkerhetspolitiet, som var mer opptatt av politifaglige kvalifikasjoner – noe Møystad åpenbart manglet.²¹⁰ Møystads utilstrekkelighet bidro til Karl A. Marthinsens framtreddende

---

²⁰⁶ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 79-81.

²⁰⁷ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 280-284.

²⁰⁸ *Ibid.*, 384-387, 393-395.

²⁰⁹ *Ibid.*, 396-398.

²¹⁰ Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet), 25. september 1940 - 8. mai 1945*.

rolle i Sikkerhetspolitiet under okkupasjonen. Sommeren 1941 ble han leder for Statspolitiet, og han gikk inn i rollen med stor iver. Selv om Marthinsen formelt var underlagt Lederen for Sikkerhetspolitiet, gikk han ofte direkte til sin venn Jonas Lie og det tyske sikkerhetspolitiet. Sommeren 1943 ble Møystad erstattet av Marthinsen som Leder for Sikkerhetspolitiet.²¹¹ Marthinsen fortsatte samtidig som leder for Statspolitiet, som nå ble lagt inn under Politidepartementet som en egen avdeling.

Statspolitiet ble en nasjonalsosialistisk spesialinstitusjon for politiske saker, og opererte i utstrakt grad utenfor de byråkratiske kanalene. Det var vanskelig å finne nok politifolk med den rette politiske innstillingen, og dermed måtte det hentes inn «uøvde, men politisk pålitelige» menn til Statspolitiet. I løpet av okkupasjonen økte staben til 315 mann, hvorav nesten 200 var stasjonert i Oslo. Kun fire av dem var ikke medlemmer av NS.²¹² Statspolitiet var kjernen i det nazistiske undertrykkelsesapparatet på norsk side under okkupasjonen.²¹³ Marthinsen internaliserte den nasjonalsosialistiske politimodellen, hvor staten og folkefelleskapets sikkerhet var viktigere enn juridiske prinsipper – som han selv uttrykte i et skriv til sine embetsmenn, 5. august 1942:

I vårt arbeide viser det seg stadig at effektiviteten er helt avhengig av den hurtighet hvormed det blir slått til. Jeg vil i denne forbindelse fastslå: a) Det er bedre å ta en uskyldig i forvaring enn å la en uskyldig rømme. B) Straffeprosesslovens, påtaleinstruksens og politiinstruksens bestemmelser skal ikke følges slavisk, de kan tillempes og disse må aldri bli en hindring for effektiv tjeneste. Jeg henleder oppmerksomheten på individets forandrede stilling i en nasjonalsosialistisk stat contra en demokratisk.²¹⁴

Nils Johan Ringdal trekker fram muligheten for at etterkrigstidens politifolk har villet svartmale Statspolitiet, for at det «ordinære» politiet skulle få en mildere dom. Det er ikke grunnlag for å konkludere bastant, men Ringdal har et poeng i at Statspolitiet ikke var uten forbindelse til det øvrige politiet. Statspolitiet hadde historiske røtter i det norske politiet – både personalmessig og organisatorisk – gjennom 1930-tallets Statspoliti og Utrykningspoliti. Under okkupasjonen ble det fra starten av klart at det dreide seg om et politisk politi, men Ringdal vektlegger at det lenge var lojalitet mellom Statspolitiet og resten av det norske politiet, og at det først var mot slutten at Statspolitiet utviklet en særegen kultur. Statspolitiets

---

²¹¹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 156, 209-210.

²¹² *Ibid.*, 196-198.

²¹³ Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet), 25. september 1940 - 8. mai 1945.*

²¹⁴ RA: Oslo politikammer, L-dom 4146, skriv fra Marthinsen til samtlige embetsmenn, 5.08-1942.

lave politifaglige kvalitet under okkupasjonen var kanskje like ødeleggende som den politiske profilen for deres relasjoner til resten av det norske politiet.²¹⁵

Enkelte norske politimenn brukte vold og tortur som metode under okkupasjonen.²¹⁶ Bruken av tortur ble godkjent av det tyske sikkerhetspolitiet allerede våren 1941,²¹⁷ men bruken tiltok mot slutten av okkupasjonen – spesielt høsten 1944. Dette kan ha sammenheng med tiltagende frykt og desperasjon innad i politiet, ettersom krigen i Europa trolig gikk mot slutten. Dette bidro til økt forfall i Statspolitiet og politiledelsen, med økende korrupsjon og alkoholbruk.²¹⁸ Spesielt Statspolitiet ble stadig utsatt for trusler, og flere ble likvidert den siste okkupasjonshøsten og vinteren. Den mest kjente likvideringen skjedde våren 1945, da Karl Marthinsen ble drept av Hjemmefronten. Likevel var det aldri mer enn noen få personer som benyttet tortur, selv innen Statspolitiet og Grensepolitiet.²¹⁹

2.3.4 En nazifisert etat?

Det norske politiet skulle under okkupasjonen utføre hovedsakelig tre typer arbeid. For det første skulle de behandle saker mellom nordmenn, både vanlige politisaker og etter hvert også «politisk kriminalitet». Det andre var å sikre at NS-myndighetenes nye – ofte nasjonalsosialistiske – reguleringer ble etterfulgt. Det tredje var å bidra med etterretning og mannskap til de tyske okkupantene. Med opprettelsen av Statspolitiet skulle det resterende norske politiet i teorien være frigjort fra å bidra i politiske saker, men i realiteten måtte Ordenspolitiet bistå Statspolitiet, hver gang statspolitimenn ønsket dette.

Samtidig var hele det norske politiet direkte underlagt det tyske sikkerhetspolitiet, og var nødt til å følge enhver ordre fra dem. Øystein Hetland slår fast at det norske politiet ble et verktøy for undertrykkelse, og ser undertrykkelsessystemet som et hierarki. Øverst er tyskerne, spesielt sikkerhetspolitiet, etterfulgt av det norske Statspolitiet, og nederst er det norske Ordens- og Kriminalpolitiet. Hetland konkluderer med at man skulle være heldig om man som norsk politimann under okkupasjonen unngikk innblanding i politisk tvilsomme saker. I løpet av okkupasjonen ble det norske politiet systematisk forsøkt å bli gjort til et ideologisk og effektivt verktøy for nasjonalsosialismen, og forfølgelsen av alle motstandere av «den nye tid» i Norge. Det resulterte i at norske politimenn bidro til at flere tusen nordmenn ble forfulgt, mange med døden til følge – og verst gikk det ut over de norske

---

²¹⁵ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 191-199.

²¹⁶ Flere ble også dømt til døden for dette, etter okkupasjonen. Se Jaklin, *De dødsdømte*. Oslo: Gyldendal, 2011.

²¹⁷ Nøkleby, *Gestapo: tysk politi i Norge 1940-45*, 61.

²¹⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 305.

²¹⁹ *Ibid.*, 318-322.

jødene. Samtidig var det av stor interesse for motstandsbevegelsen å ha kontakter fra innsiden av politietaten.²²⁰

Forsøket på å nazifisere det norske politiet reflekterte interessene til både aktører i okkupasjonsmyndighetene, og til en viss grad flere norske politifolk – spesielt Jonas Lie. SS og Terbovens radikalisme ble derimot ikke delt av mange nordmenn, og håpet om å gjøre politiet til en fullstendig nasjonalsosialistisk etat i løpet av noen få år, var svært naivt. Den ufullstendige nazifiseringen førte igjen til at tyskerne ikke stolte fullt ut på det norske politiet. Selv om enkelte medlemmer, som for eksempel Marthinsen, kunne få viktige oppgaver, ble aldri Lies visjon fra 1940 om et selvstendig norsk politi realisert.²²¹

På departementsnivå var det nyopprettede Politidepartementet helt fra starten av en sentral funksjon i den nazistiske nyordnings- og forfølgelsespolitikken. Politidepartementet befattet seg både med den antisemittiske politikken, med repressive tiltak overfor motstandsbevegelsen, og med nazifiseringen av det norske politiet. Som Kjetil Simonsen viser, var det likevel ikke Politidepartementet, men heller Statspolitiet, som var den mest sentrale institusjonen for nazifiseringen av det norske politiet. Simonsen viser også at politiske saker gjerne ble lagt hos "politisk pålitelige" i departementet, og tilbakeviser ideen om "det norske byråkratiet" som en udifferensiert størrelse. I mange tilfeller fungerte embets- og tjenestemennene, både NS- og ikke-NS-medlemmer, som bremseklosser overfor radikale initiativer. De mest radikale initiativene kom nesten alltid fra det tyske politiet, NS og Statspolitiet. Simonsens tese er at jo større samsvar det var mellom de nasjonalsosialistiske initiativene og politiets tradisjonelle krav og ønsker, jo mer proaktiv ble kollaborasjonen.²²²

2.4 Politiet og forfølgelsespolitikken

Per Ole Johansen har konkludert at enkelte embets- og tjenestemenn i politiet og justisdepartementet i mellomkrigstiden forfektet fordommer og antisemittiske holdninger.²²³

Det er nok liten grunn til å framstille politiet anno 1940 som veldig forskjellig fra det norske samfunnet, ideologisk sett. Både høyre- og venstresiden i Norge hadde tilfeller av antisemittisme og mer eller mindre rasistiske holdninger, spesielt overfor Roma.²²⁴

---

²²⁰ Hetland, "Visions."

²²¹ Ibid.

²²² Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet)*, 25. september 1940 - 8. mai 1945.

²²³ Johansen, *Oss selv nærmest: Norge og jødene 1914-1943*, 103-104. Johansen, "Minst 20 år for en jøde".

²²⁴ Se for eksempel Lien, "...pressen kan kun skrive ondt om jødene": *Jøder som kulturell konstruksjon i norsk dags- og vittighetspresse 1905 - 1925*. Oslo: UiO, 2016. Moe og Kopperud, *Forestillinger om jøder: aspekter ved konstruksjonen av en minoritet 1814-1940*. Oslo: Unipub, 2011. Emberland, "Antisemittismen i Norge 1900-1940," i *Jødehat – Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, red. Trond Berg Eriksen, Håkon Harket, og

2.4.1 Tiltak mot de norske jødene

Det mest kjente, og mørkeste, kapitlet i det norske politiets okkupasjonshistorie er uten tvil tiltakene, arrestasjonene og deportasjonene av de norske jødene. I alt ble 773 jøder deportert fra Norge i løpet av okkupasjonen. Kun 38 overlevde.²²⁵ 40 % av Norges jøder døde i konsentrasjonsleirer, de fleste i Auschwitz. Dette var delvis det norske politiets ansvar. Hovedtendensen i Norge var at befolkningen holdt seg passiv, og politiet gjorde det de fikk ordre om.²²⁶

Som tidligere nevnt begynte det norske politiets tiltak mot jøder allerede sommeren 1940. I mai anmodet tysk sikkerhetspoliti politimester i Oslo, Kristian Welhaven, om å beslaglegge alle jødernes radioapparater. Welhaven spredte beskjednen til alle politimestre i landet, og de fleste utførte jobben umiddelbart. Tyskernes egne oversikter over jøder i Norge var svært unøyaktige, og de fikk hjelp av både Oslopolitiet og Telegrafverket til å oppdatere listene. Høsten 1940 fikk både Welhaven og det norske politiet mye ros fra det tyske sikkerhetspolitiet for sitt gode arbeid.²²⁷ Ringdal mener at den tidlige inndragelsen av jødernes radioer var en test på det norske politiets samarbeidsvilje.²²⁸ På den annen side ble ikke det lokale politiet involvert i noen andre antisemittiske tiltak i 1940 og første halvdel av 1941. Politiet utførte til og med etterforskning av vandalisme og vold mot jøder. Det tyske sikkerhetspolitiet, derimot, arresterte flere jøder, på varierende grunnlag.²²⁹ Etter hvert var det tydelig at tyskerne ønsket å bruke det norske politiet til å utføre mange av de vanskelige jobbene for seg, og fra høsten 1941 ble det norske politiets deltakelse langt mer alvorlig.

10. oktober 1941 ba det tyske sikkerhetspolitiets leder, Heinrich Fehlis, Politidepartementet om å utarbeide et rundskriv til landets politimyndigheter om at alle jødernes legitimasjonsbevis skulle stemples med en rød "J". Kunngjøringen ble offentliggjort i januar 1942. Til slutt ble 1536 personer registrert. I forbindelse med stempelingen måtte de også fylle

---

Einart Lorenz, Oslo: Cappelen Damm, 2009. Simonsen, ""Den store jødebevægelse": antisemittiske bilder av jøden i bondeavisene *Nationen* og *Namdalen*, 1920-1925" (Masteroppgave i historie, K.B. Simonsen, 2009). Vollebæk, "Assimilering og motstand: norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag," i *NOU 2015:7* (Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Informasjonsforvaltning, 2015).

²²⁵ Ifølge Kristian Ottesen var tallet 767, men Bjarte Bruland, som har den mest oppdaterte databasen på dette, mener tallet er feil, og har lenge angitt 772. Høsten 2015 oppdaterte Bruland tallet til 773, publisert i Brulands artikkel på Norgeshistorie på nett: <https://www.norgeshistorie.no/andre-verdenskrig/artikler/1742-deportasjonen-av-de-norske-jodene.html>. Se også: Ottosen, *I slik en natt: historien om deportasjonen av jøder fra Norge*. Oslo: Aschehoug, 1994, 334. Bruland, *Det norske holocaust: forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene*, vol. nr. 7, Temahefte (HL-senteret : trykt utg.). Oslo: HL-senteret, 2008, 8.

²²⁶ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 229.

²²⁷ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 168-169. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 230.

²²⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 231.

²²⁹ For en komplett oversikt, se: Mendelsohn, *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år: Bind 2*. Oslo: Universitetsforlaget, 1986, 59.

ut et "spørreskjema for jøder i Norge", initiert av NS Statistiske kontor, som spesielt ønsket å kartlegge jødernes økonomiske situasjon.²³⁰

Denne gangen var riktignok ikke det norske politiet like effektive i sitt arbeid, og NS måtte få Politidepartementet til å purre på politikamre som arbeidet "sakte". Til tross for dette viser Ringdal at mange politimenn anså jødene som annerledes enn "vanlige" nordmenn. Dette kan ha bidratt til at få reagerte på økningen i tiltak mot jøder utover i 1942. I begynnelsen av mars ble fire jøder skutt for propagandavirksomhet, og 13. mars 1942 ble Grunnlovens § 2, med bestemmelsen om at jøder er utelukket fra Norge, gjeninnført. I løpet av sommeren fulgte flere arrestasjoner, og i begynnelsen av oktober, under unntakstilstanden i Trondheim, ble alle mannlige jøder over 15 år arrestert og sendt til fangeleiren Falstad.²³¹

22. oktober 1942 ble grensepolitimannen Arne Hvam drept av en grenselos som hjalp jøder med å flykte fra Norge. Jødene fikk skylden for drapet, og dette ble brukt som påskudd for de kommende arrestasjoner og deportasjoner av de norske jødene. De tyske okkupantene hadde erfart at de kunne stole på det norske politiet, og de ønsket at de skulle gjennomføre aksjonene.²³² 24. oktober fikk Statspolitijef Marthinsen – som selv viste antisemittiske holdninger under okkupasjonen²³³ – et direktiv fra det tyske sikkerhetspolitiet om at alle jødiske menn over 15 år skulle arresteres av det norske politiet. Det norske politiet utførte ordre.²³⁴ I Oslo deltok 124 mann, 40 fra Kriminalpolitiet, 20 fra Germanske SS Norge (GSSN), mens resten var fra Statspolitiet eller deltakere på Statspolitiets etterforskningskurs.²³⁵

Det tekniske ansvaret for store deler av aksjonen tilfalt politiinspektør Knut Rød, som etter okkupasjonen ble frikjent, i det den juridiske professoren Knut Sveri har omtalt som *Landssvikoppgjørets merkeligste rettssak*.²³⁶ Røds bidrag til Hjemmefronten oppveide ifølge retten hans ansvar for jødeaksjonene. Dette er, som Per Ole Johansen har vist, problematisk av flere grunner, ikke minst fordi Røds underordnedes vitneprov – som var med på å frifinne ham – gjorde at de underordnede ikke selv ble gransket.²³⁷ Nils Johan Ringdal ser dette i sammenheng med at så mye skyld ble lagt på Marthinsen i alle vitneutsagn etter

---

²³⁰ Bruland, *Det norske holocaust: forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene*, nr. 7, 9-10.

²³¹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 233-235.

²³² Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 356.

²³³ Se Nøkleby, *Politigeneral og hirdsjef: Karl A. Marthinsen*, 96.

²³⁴ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 236.

²³⁵ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 358.

²³⁶ Sveri, "Landssvikoppgjørets merkeligste rettssak" i *Lov og frihet. Festskrift til Johs. Andenæs*, red. Anders Bratholm, Nils Christie og Torkel Opsahl, Oslo: Universitetsforlaget, 1982.

²³⁷ For mer utfyllende om tilfellet Knut Rød, se Johansen, "Fortrengning av et nasjonalt traume" i *NPHS Årsskrift 2012*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2012.

okkupasjonen. «Da krigen var slutt, var Marthinsen død, og de døde sladrer ikke.»²³⁸ Ringdal hevder at jødeaksjonen må ha vært planlagt lenge, men ingen kilder kan vise dette. Sannsynligvis var det kun noen få nordmenn som kjente til planene. Jonas Lie var selv ved fronten, og ble informert om utviklingen gjennom brev av fungerende politiminister Riisnæs: «No gjør vi det av med jødene – og det ettertrykkelig.»²³⁹

Det er vanskelig å anslå hvor mange norske politimenn som var med på aksjonene mot jødene, da det ikke er utfyllende kilder på dette. Ringdal anslår at det var noen hundre "vanlige" politifolk, i tillegg til Statspolitiets mannskaper, og tar samtidig opp et interessant spørsmål: Kan dette regnes som etatsanliggende, da en så liten del av etaten var delaktige i aksjonene? Samtidig påstår historikeren at aksjonene hadde vært umulige uten det norske politiet.²⁴⁰ Per Ole Johansen hevder at det norske politiet fungerte som «fløyelshansken på den tyske jernneven».²⁴¹ Alle politimennene som deltok var i sivil, og det var polititjenestemennene som alltid hadde ledelsen. Sannsynligvis bidro det norske politiet til at aksjonene ble utført effektivt, uten stor motstand fra jødene selv. Det er også uklart hvor mange norske politimenn som advarte jøder om de forestående aksjoner. Enkelte politimenn varslet i Oslo og Trondheim, men det finnes ingen fullstendig oversikt over dette. Helhetsbildet av det norske politiet er likevel at de fleste var mer opptatt av egen arbeidssituasjon enn av andres, og kanskje spesielt jøders, liv.²⁴²

24. november 1942 mottok Statspolitistjef Marthinsen melding fra Wilhelm Wagner, Gestapos ansvarlige for jødesaker i Norge,²⁴³ om at alle registrerte jøder skulle sendes ut av landet. Initiativet kom fra tyske myndigheter i Norge, men i frykt for sterke reaksjoner fra befolkningen, mente de at norsk politi måtte utføre deportasjonen. Skipet *Donau* hadde planlagt avgang allerede 26. november, så aksjonen ble preget av hastverk og improvisasjon fra det norske politiets side. I Oslo deltok 60 tjenestemenn fra Kriminalpolitiet, 100 fra beredskapsavdelingen til Ordenspolitiet, 30 fra GSSN, i tillegg til 60 fra Hirten. Knut Rød fordelte disse på omtrent 100 bilpatruljer, hvor drosjer var hentet inn for å få nok biler. Før aksjonen talte Rød for å motivere politimennene som skulle ut og hente jøder. Han ba dem om

---

²³⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 236.

²³⁹ *Ibid.*, 237.

²⁴⁰ *Ibid.*, 238. Tore Pryser har også vist at utenfor Oslo var det først og fremst vanlig politi og lensmenn som utførte arrestasjonene: Pryser, "Holocaust i innlandsregionen."

²⁴¹ Johansen, "En profesjon i strid med seg selv," 329.

²⁴² Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 238-244.

²⁴³ Wagner var "referent for verdensanskuelsspørsmål", og dermed Adolf Eichmanns mann i Norge. Wagner ledet Referat IV B, Gestapos avdeling for "Jøde-, frimurer og kirkesaker", under det tyske sikkerhetspolitiet, og dermed under HSSPF Redieß' kommando. Michelet, *Den største forbrytelsen: ofre og gjerningsmenn i det norske Holocaust*. Oslo: Gyldendal, 2014, 134-135.

å opptre korrekt, ikke minst fordi politiet hadde et renommé å forsvare.²⁴⁴ Det ble igangsatt varsling til enkelte jøder, men igjen er det usikkert i hvor stor utstrekning dette foregikk. Natt til 26. november gikk flyalarmen, noe som kan ha vært gjort for å forhindre varsling.²⁴⁵

Klokken 14:55, 26. november 1942, deporterte norsk politi 529 jøder med skipet *Donau*. De som politiet ikke rakk å frakte til hovedstaden tidsnok, ble sendt til Bredtveit fengsel. I tillegg til to transporter med skipet *Monte Rosa* samme måned, ble det sendt 158 jøder med skipet *Gotenland* 25. februar 1943. Rundt 50 jøder ble sendt i mindre kontingenter. I alt ble 773 jøder sendt ut av Norge. 735 av dem døde – de fleste i Auschwitz.²⁴⁶

Ifølge Emberland og Kott må det norske politiets øverste ledelse ha hatt kjennskap til hva som ventet jødene. Det er lite trolig at den jevne politimann visste dette, men beskjedent om at jødene ble sendt til "arbeidsinnsats i øst" må likevel ha vekket mistanke. Hvilken arbeidsinnsats kunne syke, gamle og svært unge egentlig bidra med?²⁴⁷ Simonsen konkluderer at Politidepartementet bedrev *lojal kollaborasjon* med den tyske okkupasjonsmakten. Selv om normene om rettsstatelighet og politifaglighet sto sterkt i Politidepartementet, var holdningen til jødene i stor grad negativ.²⁴⁸ Ringdal vektlegger på sin side at politiets holdninger først og fremst var likegyldige overfor jødernes skjebne.²⁴⁹

2.4.2 Flere tiltak mot norske borgere

En mindre kjent side av norsk politis okkupasjonshistorie er Politidepartementets rasepolitiske fremstøt. Mot slutten av okkupasjonen ble det ført en svært samefiendtlig politikk, og flere tiltak viste at sentrale NS-folk i Norge var svært krasse i sin rasisme.²⁵⁰ Fremstøtene var spesielt rettet mot romanifolket, under betegnelsen «taterproblemet». I motsetning til de antisemittiske tiltakene var disse i stor grad initiert og drevet fram av det norske Politidepartementet selv. Et eget kontor under Kriminalavdelingen – Rådgjerdskontoret – som befattet seg med biologisk-preventiv kriminalitetsbekjempelse, ble opprettet i 1943.²⁵¹ Året etter ble det åpnet for å ta i bruk kriminalbiologiske kriterier for å avgjøre spørsmålet om

---

²⁴⁴ Johansen, "En profesjon i strid med seg selv," 331.

²⁴⁵ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 245-248.

²⁴⁶ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 360-362. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 248. Oppdaterte tall hentet fra Bjarte Brulands arbeider: <http://www.norgeshistorie.no/andre-verdenskrig/artikler/1742-deportasjonen-av-de-norske-jodene.html>. Se også: Bruland, *Det norske holocaust: forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene*, nr. 7.

²⁴⁷ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 363-365.

²⁴⁸ Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet)*, 25. september 1940 - 8. mai 1945.

²⁴⁹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 249.

²⁵⁰ Roughthvedt, *Med penn og pistol: en biografi om politiminister Jonas Lie*, 314-316.

²⁵¹ Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet)*, 25. september 1940 - 8. mai 1945.

internering og sterilisering. Det ble riktignok aldri gjennomført noen «endelig løsning» på «taterplagen».²⁵² Dette skyldtes først og fremst at politikken var, akkurat som i jødeaksjonene, avhengig av tillatelse og initiativ fra det tyske SS for å bli gjennomført effektivt.²⁵³

Det norske politiet deltok også i andre aksjoner mot norske statsborgere under okkupasjonen. Den mest kjent er aksjonene mot lærere, våren 1942, etter at 11 000 lærere hadde protestert mot Quislings lovfesting om at alle lærere måtte bli medlem av det NS-opprettede Norges Lærersamband. Omtrent 1100 lærere ble arrestert, hvorav 650 ble sendt på tvangsarbeid til Kirkenes.²⁵⁴ Læreraksjonen var den første store aksjonen som Statspolitiet gjennomførte etter ordre fra det tyske sikkerhetspolitiet. I tillegg til Statspolitiet deltok også politimenn fra Kriminalpolitiet.²⁵⁵ Senere i okkupasjonen, i november 1943, ble det også aksjonert mot norske studenter. Men denne gangen stolte ikke de tyske okkupantene på det norske politiet, slik de hadde gjort under aksjonene mot jødene. Denne gangen brukte de tysk politi, med støtte fra Wehrmacht, under ledelse av Gestapo.²⁵⁶ Dette kan ha sammenheng med tyskernes fallende tillitt til norske politimenn. Høsten 1943 hadde forholdet mellom okkupantene og det norske politiet tatt en dramatisk vending.

2.5 Tyske tiltak mot politiet

2.5.1 Aktion Polarkreis

I løpet av 1943 økte det tyske sikkerhetspolitiets misnøye med den norske politistyrken, som viste tegn til passivitet og frafall i rekkene. Allerede i 1941 hadde 130 politimenn meldt seg ut av NS igjen. I 1942 økte det til 180 utmeldinger, deriblant Haakon Schønning. Flere erfarte at utmeldelser ikke medførte represalier. I tillegg ga Hjemmefronten beskjed om at alle som meldte seg ut av NS i løpet av våren skulle slippe straff etter okkupasjonen.²⁵⁷ I oktober 1942 gjorde Quisling det klart at man kunne miste jobben hvis man meldte seg ut av NS – men i løpet av 1943 meldte fortsatt flere seg ut av partiet. Til slutt hadde en fjerdedel av de som hadde meldt seg inn i 1940 meldt seg ut av NS igjen. Dette krevde mottiltak. I februar 1943 ba fungerende politiminister Riisnæs alle politipresidentene om en oversikt over politisk

---

²⁵² Haave, "NS-regimets 'taterpolitikk' – en minoritetspolitikk i utakt?," i *På siden av rettsoppjøret*, red. Per Ole Johansen, Oslo: Unipub, 2006.

²⁵³ Roughvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 320.

²⁵⁴ Store Norske Leksikon, "Lærerstriden," sist oppdatert 13. desember 2012, hentet 29. april 2016 fra <https://snl.no/lærerstriden>.

²⁵⁵ Nøkleby, *Politigeneral og hirdsjef: Karl A. Marthinsen*, 34-35.

²⁵⁶ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 411.

²⁵⁷ Etter provisorisk anordning av 22. januar 1942 om at det var uttrykkelig straffbart å være medlem av NS, Hirden eller andre organisasjoner som bisto fienden.

upålitelige politimenn som burde skiftes ut. Kun 120 – av en styrke på 5000 – ble rapportert som upålitelige. Dette var tydeligvis ikke tilfredsstillende for okkupantene.²⁵⁸

Reichskommissar Terboven hadde lenge forberedt en aksjon mot det norske politiet. Da politifullmektig Gunnar Eilifsen ble arrestert for ordrenekt, i august 1943, forlangte Terboven at det skulle statueres et eksempel – Eilifsen måtte få dødsstraff. Dermed ble en midlertidig lov – med tilbakevirkende kraft – om tiltak for å sikre ro og orden i krigstid utformet, hvor politiet ble omfattet av den militære straffedomstol. Samtidig ble Politiets særdomstol opprettet. 15. august 1943 ble Eilifsen dømt til døden. Jonas Lie og flere i politiledelsen hadde håpet å blidgjøre tyskerne med å dømme Eilifsen, men trodde at Quisling deretter skulle benåde ham. Slik gikk det ikke. Eilifsen ble skutt allerede neste morgen.²⁵⁹

Deretter slo Terboven og det tyske sikkerhetspolitiet til mot den norske politietaten med *Aktion Polarkreis*. I Oslo ble 700 politifolk samlet på Majorstua og meddelt at Eilifsen var skutt samme morgen. Alle ble deretter avkrevd lojalitetsløfte. 16 mann nektet å undertegne, og disse ble ført bort. I alt ble nesten 500 norske politimenn arrestert.²⁶⁰

Mange av de arresterte var ikke tyskfiendtlige, og det var tydelig at aksjonene først og fremst var ment som et straffetiltak mot politietaten som helhet. Ringdal mener aksjonen mot politiet bør sees som et resultat av tysk politikk, og ikke et mål på det norske politiets motstandsevne eller motstandsvilje.²⁶¹ Terje Emberland slår fast at ingen av de arresterte var konkret mistenkt for illegalt arbeid – men at aksjonen var ment som en innstramming av tjenestemenn SS betraktet som for «slappe» og for preget av etatens «demokratiske» førkrigsmentalitet.

2.5.2 Stutthof

Mange av de arresterte ble raskt løslatt, men 271 politimenn ble sendt til konsentrasjonsleiren Stutthof, nær Gdansk i Polen. Heinrich Himmler var redd for at arrestasjonene kunne skade forholdet mellom SS og norsk politi, og grep derfor inn så fort nordmennene ankom tysk territorium. De norske politimennene ble overført til *Sonderlager Stutthof*, en interneringsleir ved siden av hovedleiren, som var opprettet for omskolering av germanske fanger. Takket være det tyske sikkerhetspolitiets inngripen var forholdene radikalt bedre enn i hovedleiren. De norske politimennene fikk soldatrasjoner med mat, ble satt til landbruksarbeid på gårder i

---

²⁵⁸ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 283-288.

²⁵⁹ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 406.

²⁶⁰ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 292.

²⁶¹ *Ibid.*, 302.

området og fikk tilgang på radio, aviser samt brev og pakker fra Norge. Ifølge Emberland var det tydelig at SS' intensjon først og fremst var å omskolere politimennene til SS-menn.²⁶²

Samtlige av de norske politifangene avviste ønsker og krav fra tyskerne om å verve seg til tjeneste for det tyske SS. Dette medførte noe hardere forhold i leiren, med kun vanlig fangekost og utkommandering til tømmerhogst. Aviser og radio ble inndratt, men pakker fra Norge var fortsatt tillatt. Betingelsene var altså fortsatt langt mildere enn for vanlige politiske fanger. I den siste perioden av fangeoppholdet, da Nazi-Tyskland var i full oppløsning, ble Stutthof evakuert og de fleste fangene sendt på dødsmarsjer vestover. De fleste nordmennene forble imidlertid i *Sonderlager* til 25. april 1945, da de ble sendt hjemover.²⁶³ Fire politimenn døde av sykdom under oppholdet, mens ni politimenn døde av tyfus på vei hjem til Norge, våren 1945.²⁶⁴

2.6 Politiet og motstandsarbeid

Det norske politiet under okkupasjonen var en svært sammensatt gruppe og er derfor vanskelig å studere som én enhet. Mange meldte seg kollektivt inn i NS og mange av medlemmene kunne bedrive motstand heller enn kollaborasjon i sitt daglige virke. Jan Arnli konkluderte med at de færreste politimenn kunne plasseres på ytterpolene «overbevist nazist» og «aktiv motstandsmann».²⁶⁵

Nils Johan Ringdal har vist at det ikke var noen infrastruktur for motstandsvirksomhet innen politiet under okkupasjonen. Den illegale politiorganisasjonen arbeidet først og fremst med å planlegge rettsoppgjøret og freden.²⁶⁶ Det var selvfølgelig enkeltpersoner som utførte regulær sabotasje, blant annet ved endring av arrestordre – men kildeomfanget er svært begrenset. I det samtidige kildematerialet er motstanden «taus» – man skrev selvfølgelig ikke ned, eller etterlot materielle spor, etter illegal innsats. I kildematerialet fra vitneavhør, intervjuer og andre etterkrigskilder derimot, overdrives gjerne motstanden. Likevel kjenner vi noen eksempler. Oslopolitimannen Alf Tollef Pettersen står i en særstilling, med sin hjelp til flere hundre jøders flukt til Sverige.²⁶⁷ Sjøføren til Jonas Lie, Henrik Hebo, er også kjent for å ha brukt politiministerens bil for å frakte jøder til over grensen.²⁶⁸ I Statspolitiet var Mathias

---

²⁶² Emberland, "Stutthof-eksperimentet: Norske politifanger i SS' omskoleringsleir."

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 406-410.

²⁶⁵ Arnli, "Det norske politi i tida 1938 til våren 1941, med spesielt siktepunkt å belyse etatens relativt store oppslutning om Nasjonal samling høsten og vinteren 1940," 175.

²⁶⁶ Bant annet måtte alle politimestre skiftes ute etter okkupasjonen, for å være politisk plettfrie. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 327-332.

²⁶⁷ Ibid., 244 & 267-268.

²⁶⁸ Johansen, "En profesjon i strid med seg selv," 323.

Løvestuhagen en av flere som var med i «Politigruppen», som bidro med informasjon til motstandsbevegelsen.²⁶⁹ Likevel var det for få, og for lite, for å kunne snakke om et politi i motstand.²⁷⁰

Det norske politiet skiller seg fra det norske samfunnet under okkupasjonen, ved at det aldri ble skapt et grunnlag for en tydelig isfront mot NS-medlemskap, og ingen «klare linjer» i mobiliseringen mot det nasjonalsosialistiske prosjektet.²⁷¹ Ringdal konkluderer at den vanligste formen for motstandsarbeid i politiet var uorganisert og tilfeldig opposisjon, i tillegg til stille sabotasje.²⁷²

2.7 Okkupasjonens avslutning

I mai 1945 kunne det virke som Quisling hadde bedre kontroll på politiet enn det Jonas Lie hadde. Han ga Erling Søvik, tidligere leder av både Grensepolitiet og Statspolitiet, full myndighet over politiet, og avsatte dermed i realiteten Jonas Lie. Søvik fikk ordre om å ikke gjøre væpnet motstand mot Hjemmefrontens menn. Natt til 8. mai fikk alle sittende politimestre ordre om å oppgi all motstand. Dagen etter ga lederen for alt illegalt og offisielt politi, konstituert rikspolitisjef Sven Arntzen, ordre om at Hjemmefrontens politisjefer skulle overta alle politikammer. Endelig kapitulasjon ble avklart natt til 9. mai, og Quisling ble arrestert morgenen etter. Tysk og norsk politi overga seg uten kamp.²⁷³ Alle politimestrene ble byttet ut i ro og orden over hele landet. I tillegg ble alle politiembetsmenn som ikke etter forhåndsprøvelse var godkjent fjernet fra sine stillinger. I alvorligere tilfelle ble de arrestert. Deretter ble de «tvilsomme underordnede tjenestemenn» fjernet og suspendert.²⁷⁴

Jonas Lie, Sverre Riisnæs og den nyutnevnte Statspolitilederen, Henrik Rogstad, hadde forskanset seg på Skallum gård – opprinnelig med en styrke på 60 frontkjempere og politimenn, men 8. mai erklærte Lie at krigen var over, og sendte mennene bort. De tre gjenværende var landets største krigsforbrytere, men Hjemmefronten gjorde ikke annet enn å bevokte gården de første dagene etter frigjøringen. Noen dager senere døde Lie av stress, sykdom og langvarig rusmisbruk. Rogstad tok selvmord. Det er sannsynlig at Riisnæs

---

²⁶⁹ Sønsteby, *Rapport fra "Nr. 24"*. Oslo: Mortensen, 1960.

²⁷⁰ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 244.

²⁷¹ Forfatter Nina Kroglund skriver i sin bok at det under okkupasjonen ble dannet en isfront mot NS-medlemskap: Kroglund, *Hitlers norske hjelpere*. Oslo: Historie & kultur, 2010, 285. Motstandsmannen Tore Gjelsvik skrev i sin bok at 25. september 1940 skapte en tydelig motstand og "klare linjer" i det norske samfunnet: Gjelsvik, *Hjemmefronten: den sivile motstand under okkupasjonen 1940-1945*. Oslo: Cappelen, 1977, 23.

²⁷² Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 268.

²⁷³ Ibid., 339-345.

²⁷⁴ Aulie, "Halvårsberetning 1945, fra rikspolitisjefen til Det Kgl. Justis- og Politidepartement." Kopi på Norsk Politihistorisk Selskap, Oslo 1945, 6.

egentlig også skulle ta selvmord, sammen med Rogstad, men han valgte isteden å overgi seg 11. mai. Dermed falt det lille siste stykket av Hitlers «tredje rike».²⁷⁵

2.8 Okkupasjonens etterspill

Kott og Roughvedt påstår at selv om det norske politiet ble betydelig gjennomsyret av nyordningens ideer og det nasjonalsosialistiske prosjektet, ble det aldri foretatt noen gjennomgripende rensing av politiet etter okkupasjonen. I Oslo kunne Kristian Welhaven vende tilbake til sin «posisjon som den viktigste politimannen i Norge. Takket være ham fikk mange av dem som hadde tjenestegjort i Ordenspolitiet under krigen lov til å fortsette som sikrere av lov og orden i det demokratiske Norge».²⁷⁶ Dette er en noe forenklet framstilling av politiets oppgjør etter okkupasjonen. Mange fikk beholde jobbene sine, men omtrent 2200 politimenn – av et korps på 4500 – ble suspendert og undersøkt, og mange ble også arrestert for sitt virke under okkupasjonen.²⁷⁷ Samtidig er det problematisk at politiet ofte ble gransket av politiet selv, og med varierende framgangsmåter.

I det norske rettsoppgjøret etter okkupasjonen het det at medlemskap i NS var straffbart.²⁷⁸ Men det norske politiet ble rettsoppgjørets store unntak. I utgangspunktet skulle ikke politimenn som hadde vært medlem i NS gjeninntas, men i realiteten ble det tatt hensyn til mange modererende forhold: Tidspunkt og omstendigheter for innmelding – hvor særlig kollektiv (tidlig) innmelding var formildende. Kort varighet av medlemskap, og spesielt utmeldinger før februar 1942, gjorde det lettere å få påtaleunntatelse. Illegalt arbeid ved siden av, eller i, tjeneste hjalp også. Hvis man hadde vært medlem gjennom hele okkupasjonen måtte man bevise illegalt arbeid – med tilknytning, eller klarering, fra Hjemmefronten. Alle som hadde søkt seg inn i politiet etter 1. mai 1943 skulle uansett suspenderes. Det ble nedsatt granskningskommisjoner på hvert kammer, og disse kunne konkludere på tre måter: Total rensing, påtaleunntatelse eller straffbart landssvik. Kun 1,5 % av de suspenderte ble totalt rensket, mens det klare flertallet fikk påtaleunntatelse – og mange av disse, spesielt på Østlandet, ble gjeninntatt i tjeneste. Det var stor forskjell på hvordan dette ble løst ved de forskjellige politikamrene i Norge, og avgjørelsen var nesten utelukkende hos politimesteren på kammeret. De forskjellige politikamrene brukte ulik tid på granskningen, men til slutt –

---

²⁷⁵ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 489.

²⁷⁶ Kott og Roughvedt, "Kongsvinger: Politiutdannelse eller opplæring i folkemord?", 11.

²⁷⁷ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 349.

²⁷⁸ Det norske rettsoppgjøret er enestående i så måte at også passivt medlemskap i NS var å regne som landssvik. Dette er blitt kritisert som totalitært av historikere, bl.a. Robert Aron. *Ibid.*, 352. Over 92 000 saker ble etterforsket av politiet. Omtrent 46 000 ble straffet, enten ved dom eller ved å vedta forelegg. 4 500 av disse fikk mer enn 3 års straff, 600 fikk over 8 år. 72 ble dømt til livstid, mens 30 nordmenn fikk dødsstraff. Andenæs, *Det vanskelige oppgjøret: rettsoppgjøret etter okkupasjonen*. [Oslo]: Tano Aschehoug, 1998, 165-166.

etter at Skien politikammer var ferdig i mars 1948 – var litt over 1200 politimenn anbefalt gjeninntatt i politiet. Nils Johan Ringdal mener at politietaten selv ønsket å tone ned det store antallet gjeninntatte, og at det derfor aldri har blitt laget en pålitelig oversikt for hele Norge. Selv konkluderte Ringdal med at omtrent 900 mann ble gjeninntatt tross kortere eller lengre NS-medlemskap under okkupasjonen. Samtidig ble nesten 500 politimenn fengslet etter rettsoppgjøret.²⁷⁹

Det var mange som var kritiske til gjeninntakingen av politifolk, og ikke minst politimestre, som hadde vært ettergivne i okkupasjonens første år. Dette gjorde situasjonen spent ved mange politikamre, mange år inn i etterkrigstiden. I tillegg ble forholdene forverret gjennom kamp om (faste) arbeidsplasser i politietaten. Sommeren 1945, etter politiets mange oppgaver med rettsoppgjøret, jobbet over 8000 mann i politiet. Senere måtte etaten etter hvert bli mindre igjen, samtidig som flere hundre politimenn returnerte fra fangeleirene. Disse måtte til sin overraskelse konkurrere om jobb med tidligere medlemmer av NS – dermed var det duket for rivalisering om stillinger og grobunn for personlig uvennskap.²⁸⁰ Mange av de suspenderte politifolkene opplevde nok disse etterkrigsårene som en stor påkjenning, uansett utfall av granskningen. I verste fall ble en politimann gransket av opptil fire ulike instanser, og det var flere selvmordsforsøk blant politimennene, deriblant Haakon Schønning, som først ble dømt til fengsel i 1946, før han ble helt frifunnet i 1948.²⁸¹

Personene som var mest akseptert i etterkrigstidens etat, som i det norske samfunnet generelt, var de som hadde vært fanger i Tyskland. I Kristiansand ble den tilbakevendte Rynning-Tønnesen mottatt med stor feiring. I Oslo returnerte Welhaven fra Tyskland til sin gamle stilling. Hjemmefronten hadde først vært skeptisk, men mange politimenn ønsket sin gamle sjef tilbake, og i avisene ledet Martin Tranmæl en kampanje for Welhavens retur. Welhaven ville ha «sitt gamle korps» tilbake, og var ikke så opptatt av om de hadde vært medlem av NS eller ikke. Kort tid etter hans tilbakekomst, høsten 1945, var det i Oslo gjeninnsatt 225 politimenn som tidligere hadde vært NS-medlemmer. Dette var ikke populært hos mange politimenn, som ønsket en mer radikal utskiftning innad i politiet. Uenighetene fikk virkninger i mange år etter okkupasjonen. Spesielt de som hadde vært fanger i Tyskland var misfornøyd med å ha tidligere NS-medlemmer som kollegaer. I 1946 og 1947 ble det hengt opp stensilerte navnelister over politimenn som hadde vært gransket etter okkupasjonen, og som nå ble ansett som «stripete». Listene var helt uoffisielle – men fikk

---

²⁷⁹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 353-355.

²⁸⁰ *Ibid.*, 357-360.

²⁸¹ *Ibid.*, 350.

henge i fred. Stridighetene påvirket livene til mange, og kunne få store økonomiske konsekvenser gjennom ansettelse og forfremmelser, ikke bare i Oslo, men i alle landets politikammer, langt utover i etterkrigstiden.²⁸²

---

²⁸² Ibid., 362-365.

3 Politiets fortidsbearbeidelse 1945–1950

Etter frigjøringen av Norge begynte fortidsbearbeidelsen av Norges okkupasjonshistorie. Dette tok form av både offisiell granskning og historieskriving så vel som en mer uoffisiell selvransakelse på forskjellige nivåer. Så også for politietaten, dog uten noen betydelige forsøk på å skrive en helhetlig okkupasjonshistorie. De første årene etter frigjøringen blir i Norge gjerne kalt smertetiden, og isfrontens tid.²⁸³ Uttrykket «isfront» stammet fra selve okkupasjonen, da det betydde en klar motstand overfor okkupasjonsmakten, særlig mot NS og partiets «nyordning». Etter frigjøringen ble det et uttrykk for ønsket om et strengt rettsoppgjør, og sto i motsetning til «silkefronten», som representerte de som ønsket et mildt rettsoppgjør.²⁸⁴ Mange i silkefronten støttet ideen om at selv tidligere NS-medlemmer kunne få muligheten til å bli gjeninnsatt i politiet – etter en granskning.

Et gjennomgående trekk ved den norske fortidsbearbeidelsen på 1940-tallet er fokuset på NS-medlemskap og på en tradisjonell definisjon av vold – det vil si vold begått personlig og direkte.²⁸⁵ Dette ble også utgangspunktet for rettsoppgjøret, hvor hele 92 805 saker ble etterforsket. 30 nordmenn ble dømt til døden, mens 17 000 fikk frihetsstraff. 25 180 mennesker vedtok forelegg. Av de sistnevnte hadde de fleste kun vært menige NS-medlemmer. Av de 30 dødsdømte var 22 tilknyttet Statspolitiet eller det tyske Gestapo. De fleste var i underordnede stillinger, og ble dømt for tilknytning til drap og tortur. Rettsoppgjøret var i hovedsak godtatt av befolkningen, men det ble også kritisert av mange – deriblant flere jurister. Juristprofessor Johs. Andenæs kritiserte enkelte punkter, men mente at oppgjøret stort sett var juridisk holdbart. Dette synet på rettsoppgjøret har i all hovedsak blitt stående i etterkrigstidens Norge.²⁸⁶ Per Ole Johansen har kritisert rettsoppgjøret for å dømme nordmenn for *passivt* NS-medlemskap strengere enn man dømte *aktiv* deltakelse i jødeaksjoner.²⁸⁷ Dette bidro til å tegne et forenklet bilde i den kollektive erindringen i etterkrigstiden, hvor Hitler-Tyskland og norske nazister var de eneste ansvarlige for jødeaksjonene i Norge. Fokuset til den norske historiefortellingen ble militære felttog og sabotasjehandling. Johansen påpeker at Knut Rød-saken kunne ha vært begynnelsen til en

---

²⁸³ Maerz, *Okkupasjonstidens lange skygger: fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs*.

²⁸⁴ Store Norske Leksikon, "Silkefront," sist oppdatert 13. desember 2012, hentet 25. april 2016 fra <https://snl.no/silkefront>.

²⁸⁵ Johansen, "Rettsoppgjør med Statspolitiet," i *På siden av rettsoppgjøret*, red. Per Ole Johansen, [Oslo]: Unipub, 2006, 48.

²⁸⁶ Store Norske Leksikon, "Landssvikoppgjøret," sist oppdatert 7. mars 2016, hentet 1. mai 2016 fra <https://snl.no/landssvikoppgjøret>. For mer detaljer om rettsoppgjøret, se Andenæs, *Det vanskelige oppgjøret: rettsoppgjøret etter okkupasjonen*.

²⁸⁷ Johansen, *På siden av rettsoppgjøret*, 339.

annen historieforståelse i Norge, men at dette ikke skjedde.²⁸⁸ Det norske politiet ble, som jeg skrev i bakgrunnskapitlet, rettsoppgjørets store unntak. Omtrent 900 politimenn som hadde vært NS-medlemmer fikk fortsette i etaten etter okkupasjonen.²⁸⁹

I dette kapitlet analyserer jeg politiets framstillinger i perioden 1945–1950 tematisk, før jeg til slutt oppsummerer perioden og gir en foreløpig konklusjon. Hvordan påvirket denne situasjonen politiets fortidsbearbeidelse de første etterkrigsårene? Var det et press om oppgjør, og i så fall fra hvor? Ble isfronten eller silkefrontens holdning dominerende? Hvilke temaer blir framhevet, og hvilke blir fortiet? Hvilke språklige virkemidler blir brukt? Kan vi se noen mønster og diskursetableringer i politiets framstillinger – er det tilløp til etablering av en hovedfortelling?

3.1 Tysk invasjon og okkupasjon

Selv om april dagene på mange måter var en kaotisk tid, blir ikke politiets rolle under disse dagene drøftet inngående i noen av kildene jeg har funnet. Ei heller blir politietatens generelle (førkrigs)beredskap, og (manglende) planer for en eventuell okkupasjon, diskutert i noen betydelig grad. Det blir tidvis omtalt i *Politiembdsmennenes blad* i denne perioden, særlig av politimester Rynning-Tønnesen, som argumenterer for nødvendigheten av en rikspolitisjef som kan koordinere alle politimestrene – som i Norge satt som små konger i hver sine politidistrikt. «Hadde vi hatt en slik leder i 1940 ville verken Jonas Lie, August Pedersen eller [Bernhard] Askvig hatt det frie spill som de den gang faktisk hadde» skriver Rynning-Tønnesen i 1946.²⁹⁰ Samme år fremmer også Norsk politiforbunds arbeidsutvalg et krav om å få beholde rikspolitisjefen som sentralleder for politiet.²⁹¹ Dette spørsmålet blir ikke diskutert videre, bortsett fra i redaktørens motsvar som avviser tanken om at en rikspolitisjef ville hjulpet på situasjonen i 1940.

Kildene inneholder flere eksempler på indirekte kritikk av Nygaardsvolds-regjeringen og politiets utsatt posisjon. Politietaten blir framstilt som alene, forlatt, og satt under raskt press av tyskerne, noe som også gjorde etaten mer utsatt for press om innmeldelse i NS – uten at regjeringen ga noen instruks til de norske politimennene. Likevel finnes det ikke noe grundig gjennomgang av dette fra noe annet hold før politiets beredskap igjen blir tatt opp av Rynning-Tønnesen i 1948. Da understreker også redaktøren av *Politiembdsmennenes blad*

---

²⁸⁸ Johansen, "Fortrengning av et nasjonalt traume" 174.

²⁸⁹ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 353-355.

²⁹⁰ *Politiembdsmennenes blad*, 1946, nr. 10. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1946, "Rikspolitisjefen", av Chr. W. Rynning-Tønnesen.

²⁹¹ Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 20.

«den tragiske mangel på organisatorisk samhold og sammensveising blant landets politimenn anno 1940 og de følger dette uvegerlig måtte få».²⁹² Rynning-Tønnesen konkluderer i neste nummer: «Det norske politi er i dag ikke bedre rustet for sin oppgave enn pr. 9. april 1940.»²⁹³ Redaktøren kommenterer dette og oppfordrer til debatt, men det blir det ikke noe av.²⁹⁴

Berentsens bok om Ola Fritzner er den eneste kilden som gir en detaljert framstilling av april dagene i 1940. Men dette er også typisk nok en framstilling av den militære innsatsen, siden Fritzner den gang fungerte som kaptein i Forsvaret. Her behandles hver dag nøye og vi får god innsikt i hendelsesforløpet, men ingen tolkning av politiets virksomhet under april dagene, kun militærets.²⁹⁵ Også i senere framstillinger av april dagene fokuserer politiet på den militære kampen, som også mange polititjenestemenn deltok i som soldater.

I Norsk Politiforbunds formann Herman Lundes *Beretning til Norsk Politiforbund* er det politiets utfordringer som blir vektlagt. Lunde skriver fra polititjenestemennenes synspunkt, og framstillingen av april dagene er tydelig påvirket av dette. Beretningen understreker den manglende hjelp fra norsk befolkning, politikere og militærmakt da «det norske politi [fikk] føle hele tyngden av den tyske jernhelen (sic)».²⁹⁶ Her vektlegges de store utfordringene for etaten, og hvordan «politiledelsen for den største delen samt polititjenestemennene gikk sammen [...] for å løse oppgavene [...] uten noen som helst hensyn til sitt eget liv eller personlig fare».²⁹⁷ Det er tydelig at Lunde bruker hendelsene i april dagene til å framstille politiet, og spesielt polititjenestemennene, som «gode nordmenn» som gjorde sitt beste i en svært vanskelig tid. Blant annet bruker han historier om polititjenestemenn som «lurer» tyskerne ved å late som de er velvillige hjelpere. Lunde bruker en humoristisk, «barsk» tone, men lar oss ikke glemme alvorret – og at politiet var okkupantens motstandere. Noen videre diskusjon av april dagene går ikke Lunde inn på, og vi får heller ingen detaljer om politietats innsats. Det hele oppsummeres med hans egne ord:

Ledelsen og politifolkene kjempet sammen og holdt sammen, men hva som virkelig ble gjort den gang av det norske politi i fellesskap hele landet over vil vel aldri komme frem. Men politifolkene var med i

---

²⁹² *Politiembdsmennenes blad*, 1948, nr. 2.

²⁹³ *Politiembdsmennenes blad*, 1948, nr. 3. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1948, "Årsoppgjør II", av Chr. W. Rynning-Tønnesen.

²⁹⁴ *Ibid.*, "10 spørsmål", av red.

²⁹⁵ Berentsen, *Ola Fritzner: en norsk kapteins kamp før og etter frigjøringen*, 17-62.

²⁹⁶ Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 2.

²⁹⁷ *Ibid.*, 3.

forreste linje over alt. [...] Søvn og hvile, hvem tenkte på det i den tiden. [...] Slik var det at det norske politiet ble stilt på den første hårde prøven.²⁹⁸

I *Politiembdsmennenes blad* er det lite diskusjon av politiets rolle under okkupasjonen som helhet. Den som bidrar mest er politimester i Kristiansand Christian W. Rynning-Tønnesen. I 1948 kritiserer han det norske politi, og det norske folk, for å ha skjønsmalt innsatsen under krigen. Det han omtaler som et «heltekappløp» i de første årene etter frigjøringen har ifølge den frittalende politimesteren gitt et feilaktig bilde av politiet under krigen. Til tross for Rynning-Tønnesens harde front mot etaten som helhet, har han en mildere tone overfor de enkelte politifolkene, som han omtaler som «hederlige, bra menn som i de bevegede, retningsløse og rotete dager i 1940 og 1941 – ut fra de beste motiver – lot seg lokke inn i NS».²⁹⁹ I en annen artikkel i 1948 skriver han at det ville vært bedre om tyskerne hadde tatt over polititjenesten:

– fordi det ville ha skapt klare linjer – og vi ville unngått det bastardaktige politi som vi senere fikk. [...] Før vi ser sannheten i øynene, er det en fornærmelse av sunn fornuft å skryte av de enkeltprestasjoner i form av passiv motstand eller individuelle aktive handlinger, som senere ble foretatt fra enkelte politifolks side.³⁰⁰

Rynning-Tønnesens store vilje til oppgjør med etaten er mer forståelig når man kjenner hans historie fra okkupasjonen, og hvordan han stilte seg mot tyskernes press ved årsskiftet 1940/1941.³⁰¹ Og det er kanskje grunnen til at få andre tar opp dette spørsmålet de første etterkrigsårene.

Redaktøren av *Norsk Politiblad* gleder seg i 1945 over at nazitiden er forbi og oppfordrer politifolk til å støtte bladet med interessante (fag)artikler, men «ikke politikk».³⁰² Andre var litt mer kritiske til det ordinære politiets innsats under okkupasjonen: «Det sier seg selv, slik som politiets organisasjon i de forløpne 5 sure krigsår er kjørt i grøfta [må vi nå] rette opp det som er skakkjørt» skriver Karl Gran, fra Fellesutvalget for Nord-Norges politi.³⁰³ Men, senere skriver Gran at politiet burde «skyve vekk det som er vondt» for å bygge et

---

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ *Politiembdsmennenes blad*, 1948, nr. 11. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1948, "Diverse", av Chr. W. Rynning-Tønnesen.

³⁰⁰ *Politiembdsmennenes blad*, 1948, nr. 2, "Det norske politis motstand mot N.S. og tyskerne under okkupasjonen, Kristiansandkorpset", av Chr. W. Rynning-Tønnesen.

³⁰¹ Roughthvedt, *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie*, 184-185.

³⁰² *Norsk politiblad*, 1945, nr. 7. Oslo: Norsk politiforbund, 1945, "Til de lokale lag og foreninger", av red. .

³⁰³ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 9. Oslo: Norsk politiforbund, 1945, "Lags-nytt".

samhold i tiden framover.³⁰⁴ Dette er redaktøren i *Politiembdsmennenes blad* enig i, og bemerker at det er lite tid til å se bakover.³⁰⁵

Mer utypiske er enkelte debattinnlegg som forsøker å ta opp gjenoppbyggingen av politiet og spørsmålet om ikke politiet burde utdannes bedre for å opparbeide en sterkere demokratisk holdning som ville gjøre det bedre i stand takle en lignende (krigs-)situasjon i framtiden. Det er interessant at redaktøren svarer – med en tendens til å latterliggjøre forslaget – ved å minne om viktigheten av politisk nøytralitet, og «den ønskede blindhet» i politiet.³⁰⁶ Det er verdt å merke seg at redaktøren forsvarer en politisk blindhet i samme år som han gleder seg over den rake og gode nasjonale holdning politiet viste i motstandsarbeidet.

Bøkene fra denne perioden er korte og overflatiske framstillinger av okkupasjonen som helhet. Typisk fokuseres det på politiets utsatte situasjon og på at presset om å melde seg inn i NS kom tidlig og voldsomt. Men: «Trass i dette holdt politiet stort sett god stand mot undertrykkerne og våre hjemlige leiesvenner.»³⁰⁷

3.2 NS-medlemskap

Spørsmålet om NS-medlemskap blir hyppig diskutert, spesielt i politibladene. Betydningen av et papirmedlemskap, og hvor mye tvang som var med i bildet, blir viktig for politiets selvforståelse. Argumentet om viktigheten av å opprettholde et norsk politi under okkupasjonen går igjen flere ganger, og ikke minst at det norske politiet fryktet at Hirden skulle få for mye makt.

Politiets framstillinger omtaler gjerne okkupasjonen som en «vanskelig tid».³⁰⁸ Men diskusjonen av denne vanskelige tiden skifter raskt fokus til NS-medlemskap og hvem som sviktet. Dette kommer godt fram i de første numrene til polititjenestemennenes *Norsk politiblad* i 1945. Det vektlegges først og fremst at det under okkupasjonen ble ansatt mange ukvalifiserte, men det innrømmes også at mange av (førkrigs)politiets egne heller ikke holdt mål og lot seg «tyrannisere og bøye av de nazistiske herrer».³⁰⁹ Den redaksjonelle hovedlinjen er imidlertid at det ordinære (førkrigs)politi, og etaten som helhet, likevel ikke var nazifisert, til tross for «5 vanskelige okkupasjonsår under nasistisk (sic) terror», som redaktøren skriver i

---

³⁰⁴ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 16. Oslo: Norsk politiforbund, 1945, "Gjenreisning", av Karl Gran.

³⁰⁵ *Politiembdsmennenes blad*, 1945, nr. 5, "Fasit og fremtid", av red.

³⁰⁶ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 13. Oslo: Norsk politiforbund, 1945, "Politiet i støpeskjeen", av red.

³⁰⁷ Blæsterdalen, Hellesjø, og Garmaker, *Minneskrift over falske polititjenestemenn i krigen 1940-45*. [Oslo]: Norsk politiforbund, 1948.

³⁰⁸ For eksempel *Norsk politiblad*, 1945, nr. 8. Oslo: Norsk politiforbund, 1945, "Rekonstruksjon av styret i Norsk Politiforbund", av red. Og *Politiembdsmennenes blad*, 1945, nr. 5. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1945, "Fasit og fremtid", av red.

³⁰⁹ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 6. Oslo: Norsk politiforbund, 1945, "Opprop!", av Tor Haugen m.fl.

august 1945. Videre skriver han at det er en glede at en overveiende del av medlemmene «har vist en rak og god nasjonal holdning ved bl.a. å ta aktiv del i hjemmefrontens arbeid [og gi] uvurderlig bistand» og at de norske polititjenestemenn alltid har «sett som sin oppgave å håndtere den demokratiske rettspraksis». Det blir beklaget at dagspressen har «framkommet besværingar [om] nasistiske (sic) metoder», men «en tror dog at slike besværingar ikke med noen grunn kan rettes mot landets faste og ordinære polititjenestemenn. De norske polititjenestemenn har alltid sett som sin oppgave å håndheve den demokratiske rettspraksis og vi henstiller [alle] til å fortsette denne tradisjonen».³¹⁰

Redaktørens påstander er ganske sterke – spesielt i lys av hva mange av de førkrigsansatte politimennene var med på under okkupasjonen.³¹¹ Framstillingen er et konsentrert bilde av politiets forståelse av okkupasjonstiden. Først vektlegges presset fra nazistene og at politiet har vært et offer for deres terror. Deretter slås det fast de *fleste* var gode nordmenn, ved *blant annet* å delta i motstandsarbeid. Det er ingen nærmere konkretisering av dette. At pressen beskylder politiet for nazistiske metoder, viser hvordan politiet ikke får den takknemlighet det selv mener det fortjener, da det *faste* og *ordinære* politiet ikke gjorde noe galt under okkupasjonen, tvert imot arbeidet det for demokratiet og dermed for det norske «vi».

Noen som ikke var like positive til hvordan gjenoppbyggingen foregikk var den nyopprettede *Oslo og Aker politiforening*, som ble dannet av for det meste midlertidige tjenestemenn høsten 1945. I et brev til justisministeren og Welhaven krevde de *betingelsesløs* utelukkelse av tidligere NS-medlemmer, noe de mente ville være den beste løsning for Oslo politi og Norges framtid. De hevdet at det var «umulig å være rakrygget nordmann» hvis man forble i politiet under krigen.³¹² Den nye foreningen truet med å gå til massestreik, og møtte raskt motbør fra flere hold i politietaten. De ble anklaget for å drive «brødpolitikk», altså at de gjorde dette av personlig (økonomisk) interesse.³¹³ Hermann Lunde skrev i 1946 at Oslo og Aker politiforening gikk til kamp mot NS-medlemmer, men at de selv hadde parolebrytere som medlemmer, altså politifolk som ble ansatt etter sommeren 1943.³¹⁴ Uansett greide ikke Oslo og Aker politiforening å få gjennomslag for sitt krav, og i 1946 ble det hele avfeid som

---

³¹⁰ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 8, "Rekonstruksjon av styret i Norsk Politiforbund", av red.

³¹¹ Sverre Johansen, som ledet Bergensavdelingen i Stapo, og som etter Marthinsens død en periode ledet Stapo som helhet, var førkrigsansatt. Johansen var blant annet personlig involvert i mishandling av ansatte. Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet)*, 25. september 1940 - 8. mai 1945.

³¹² *Norsk politiblad*, 1946, nr. 1. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Lags-nytt".

³¹³ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 2. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Våre retningslinjer", av red.

³¹⁴ Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 24.

en storm i et vannglass, da kun én oppsigelse var innkommet til Welhaven: «Denne er innvilget».³¹⁵

Sent i 1945, og spesielt på nyåret 1946, er det mer kritikk av egen etat i forskjellige innlegg i bladet. Disse dreier seg i hovedsak om tidligere NS-medlemmer og «stripete» politimenn som mange ikke ønsket tilbake i politiet.³¹⁶ Det er også flere innlegg som motsetter seg ideen om at alle tidligere medlemmer kan utestenges fra politiet, men som likevel hevder at alle politifolk burde granskes «slik at roen kan senke seg over korpset».³¹⁷ Rikspolisjef Andreas Aulie hevder at: «Angrepene [på tidligere medlemmer] kommer fra de ansatte med personlig interesse. Ikke fra befolkningen, [som] i flere distrikter vil ha tilbake de gamle politifolk som de kjenner som gode folk.»³¹⁸

De to første etterkrigsårene er det vilje til kritisk selvransakelse av årsakene til at så mange politifolk meldte seg inn i NS. Hvorfor sviktet så mange, og var det i realiteten et svik? I numrene 7 til 11 av *Norsk politiblad* i 1945 var det også utbredt støtte til såkalte papirmedlemmer, og en vektlegging av det voldsomme presset fra tyskerne og NS som skapte store vansker for politiet. Noen kaller det en direkte overrumpling fra NS sin side, mens andre mener at politiet uansett burde handlet klokere. Selv om de som tilhører/tilhørte isfronten mener at det ikke fantes noen unnskyldning, er flertallet mer opptatt av måten medlemskapet ble inngått på, om det skjedde kollektivt eller individuelt og, ikke minst, varigheten av medlemskapet.³¹⁹ Dette viser at store deler av politiet vurderte NS-medlemskap annerledes enn i andre etater og i etterkrigs-Norge generelt. Det blir også vektlagt hvor vanskelig, og ofte skammelig, det var for politifolk å være under gransking etter okkupasjonen, ofte uten lønn. Dette reagerer Johs. Sneve på i *Norsk politiblad* når han skriver: «Det er ingen nød for de suspenderte [...] La oss hedre de 64 %, istedenfor synes synd på de 36 % innmeldte.»³²⁰

Det er også kritikk mot det ordinære politi. «Kvalitetsforskjellen» innad i politiet understrekes; skillet mellom de som forble «gode nordmenn» og de som sviktet.³²¹ Som politiformann Herman Lunde skriver i *Norsk politiblad*, var «Jøssingpolitiets» isfront mot NS-medlemmer tidlig bygget opp, og «Jøssingpolitiet» glemmer aldri at de ble sveket av sine

---

³¹⁵ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 5. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Oslo og Aker nye Politiforening av 1945".

³¹⁶ For eksempel *Norsk politiblad*, 1945, nr. 16, "Rene linjer", av Olav Hindahl jr. Og *Norsk politiblad*, 1946, nr. 1, "Lags-nytt".

³¹⁷ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 1, "Granskningskomite – nazister – stripete", av Aksel Aasbø.

³¹⁸ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 2, "Våre retningslinjer", av red.

³¹⁹ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 7; *Norsk politiblad*, 1945, nr. 8; *Norsk politiblad*, 1945, nr. 9; *Norsk politiblad*, 1945, nr. 10. Oslo: Norsk politiforbund, 1945; *Norsk politiblad*, 1945, nr. 11. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

³²⁰ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 15. Oslo: Norsk politiforbund, 1945, "Politimenn og landssvikere", av Johs. Sneve.

³²¹ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 10. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Innenfor, – men utenfor lov og rett", av John Bævre.

fremste tillitsmenn: «Den hvitmalingen er ennå ikke oppfunnet, som kan male over disse sorteste flekkene i Norske Politi's (sic) historie.»³²²

Lunde legger vekt på de som sviktet, og hvordan september 1940 var en «sort måned for det norske politiet» og at en «en hel rekke politiembetsmenn [...] manglet totalt *sjefsegenskaper*. De sviktet sin stand, sine underordnede og sitt land, når det knep».³²³ Det er først og fremst politiembetsmennene som får kritikk, mens tjenestemennene blir framstilt som heltedige i sin innsats mot Jonas Lies nazifisering av etaten. At politiembetsmennene i så stor grad meldte seg inn i NS høsten 1940, blir gjort til et enda større svik ved at Lunde påpeker at det ikke var nødvendig for noen å melde seg inn. Mange hevdet at talen Jonas Lie holdt på landsstyremøte i Oslo i oktober 1940 var et tegn på at man måtte melde seg inn, men Lunde mener, på lik linje med redaktøren i *Politiembetsmennes blad*, at talen heller viste tydelig at det ikke var noen tvangssituasjon og framhever at Lie eksplisitt sa at det ikke krevdes medlemskap i noen organisasjon.³²⁴

I *Politiembetsmennes blad* er det mot slutten av 1946 flere innlegg som støttet isfrontens syn på NS-medlemskap og som ville fjerne alle tidligere NS-medlemmer for å «lette etaten opp av den gjørme som den til dels sank ned i under krigen».³²⁵ Det vakte oppsikt at tidligere medlemmer av NS søkte seg til embetstillinger: «Er silken i dag, ca. et og et halvt år etter frigjøringen, virkelig blitt så tykk[?]»³²⁶ Det er påfallende at det i politiembetsmennes eget organ er så stor overvekt av negative innspill angående tidligere NS-medlemmer. Faktisk er det mer tegn til en unnskyldende holdning i polititjenestemennes blad. Det er igjen Rynning-Tønnesen som særlig skiller seg ut blant embetsmennene ved å gi et mer komplekst bilde av okkupasjonshistorien. I 1948 etterlyser han en objektiv framstilling av politietatens krigshistorie: «Etter hva jeg hittil har sett og hørt av historieskrivingen fra okkupasjonsårene, ser det ut som et kappløp mellom de forskjellige initiativrike helter – uten synderlig forsøk på å objektivisere.»³²⁷

I Justis- og politidepartementets meddelelser til politiet etter frigjøringen finnes det klare regler for suspensjon og gjeninnsettelse av politi i stillinger, og ankepunktet er NS-medlemskap: Det «som er avgjørende for hvorvidt en person skal fjernes fra stilling ved

---

³²² *Norsk politiblad*, 1946, nr. 18. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Ad. Mingesaken", av Herman Lunde.

³²³ Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 4.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ *Politiembetsmennes blad*, 1946, nr. 11. Oslo: Politiembetsmennes landsforening, 1946, "Tidligere NS-medlemmer søker politiebeter!", av ukjent/ikke silkefront.

³²⁶ Ibid.

³²⁷ *Politiembetsmennes blad*, 1948, nr. 2, "Det norske politis motstand mot N.S. og tyskerne under okkupasjonen, Kristiansandkorpset", av Chr. W. Rynning-Tønnesen.

politiet, er om vedkommende under okkupasjonen har opptrådt som en god nordmann eller ikke».³²⁸ Instruksen for politimestrene var at de straks skulle fjerne alle som hadde vært medlemmer av NS. De førkrigsansatte som av forskjellig grunner hadde mistet jobben skulle snarest mulig gjeninnsettes.³²⁹ Dette stemmer godt med oppfatningen av det gode førkrigspoliti, og ikke minst at det å miste jobben under okkupasjonen ofte i ettertid ble betraktet som en hederssak. Mer gransking syntes påkrevet av de polititjenestemenn «som tross medlemskap har utført patriotisk arbeid under stor fare». Disse skulle granskes av statsadvokaten raskest mulig.³³⁰ Dette blir debattert i flere innlegg i *Norsk Politiblad*, både av de som støtter isfronten mot tidligere medlemmer og de som støtter gjeninnsettelsen av enkelte tidligere NS-medlemmer.³³¹

I 1946 fortsetter debatten. Politimannen Asbjørn Østby ønsker å rense opp i etaten: «Jeg mener dette spørsmål også må være av stor interesse for vårt forbundsstyre, idet det jo er i forbundet interesse at det skapes mest mulig renslighet innen rekkene [...] Vi må – så leit det enn kan være – kreve at [tidligere NS-medlemmer] ikke blir gjeninntatt i tjenesten.»³³² Redaktøren av *Norsk politiblad* kritiserer Østby og spør om han ikke er «helt fornøyd med at vi har fått vårt gamle, gode, rettssamfunn tilbake».³³³ Men senere øker forekomsten av kritiske innlegg i *Norsk Politiblad* om tidligere NS-medlemmer, om de stripete og om granskings-rådenes arbeid.³³⁴ Mange uttrykker at det er utålelig for etaten at tidligere medlemmer blir gjeninnsatt: «[y]ngre menn som under krigen helt og holdent ofret seg for det illegale arbeid, og som tok bestemt avstand fra alle som hadde noe med NS å gjøre, vil heller ikke i dag arbeide [for et] urent politi.»³³⁵

Senere samme år blir politimester Erling Østerberg intervjuet om gjenoppbyggingen av etaten i Trondheim. Østerberg forklarer at fem tidligere NS-medlemmer er godkjent av Rikspolisjefen. Politimesteren har en myk innstilling til gjeninnsettelse og betrakter de fem politimenns forhold som «ytterst unnskyldelige», spesielt siden medlemskapet kun varte i noen få uker. Til tross for at han innrømmer at politiet har hatt «sine erfaringer under

---

³²⁸ Justis- og politidepartementet Politiavdelingen (red.), "Politimeddelelser, 1945, nr. 1," i *Politimeddelelser 1945* Oslo: Justisdepartementets politiavdeling, 1945. "Meddelelse 21.5.45"

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Ibid. "Meddelelse 23.5.45"

³³¹ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 10.

³³² *Norsk politiblad*, 1946, nr. 2, "Et varsko", av Asbjørn Østby.

³³³ Ibid.

³³⁴ Flere innlegg i *Norsk politiblad*, 1946, nr. 3. Oslo: Norsk politiforbund, 1946. *Norsk politiblad*, 1946, nr. 5. Og *Norsk politiblad*, 1946, nr. 6. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

³³⁵ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 19. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Aktuelt", av "Observatør".

nazitiden», er han optimistisk med tanke på gjenoppbyggingen: «Jeg tror politiet har en goodwill i befolkningen – som ser hvor viktig det er med et godt politi.»³³⁶

Innad i politibladene er det tidvis stor vilje til å kritisere tidligere NS-medlemmer, og ikke minst gjeninnsettelsen av disse. På den andre side argumenterer mange for at disse – etter granskning – kan fortsette i etaten. Dette blir gjerne begrunnet med at det kun var snakk om papirmedlemskap, og at de var «gode nordmenn», med riktige demokratiske verdier, som fortsatt har støtte i befolkningen. Dette er også holdningen som vinner fram i etterkrigstiden, i hvert fall offisielt og i framstillingene som er rettet mot allmennheten.

Bortsett fra i noen korte bemerkninger blir ikke det vanskelige spørsmålet om NS-innmeldelse drøftet i bøkene fra denne perioden. Sverre Utseth omtaler den kaotiske høsten 1940 som en tid hvor norsk politi «panikkartet» meldte seg inn i NS, da den «såkalte «politiminister» Jonas Lie» oppfordret til medlemskap i «N.S, det såkalte 'statsbærende' parti» – men at dette ikke skjedde i Trondheim, hvor «senere 'politipresident' i Trondheim, Chr. Lange» skulle «nasifisere (sic) korpset, noe som mislyktes helt».³³⁷ Deretter hopper Utseth raskt videre til august 1943 og *Aktion Polarkreis*. I Trondheim var det faktisk svært få som meldte seg inn i NS, men i Bergen, hvor et stort antall meldte seg inn, blir forfatter Sydnes' ordvalg litt mer overraskende. Etter å ha slått fast hvor sterkt presset mot politietaten var, skriver han: «Om Bergenspolitiets holdning under okkupasjonen skal det bare opplyses at alt i alt var det omtrent 100 mann som enten måtte rømme eller ble avskjediget eller arrestert, av en styrke på omtrent 200 mann.»³³⁸ Deretter går han videre til arrestasjonene etter Eilifsen-saken. Det blir ikke skrevet et ord om selve innmeldelsen i NS. Sydnes retter kun fokus mot de som ikke samarbeidet med tyskerne.

L'Abée-Lund kommenterer at et stort antall faktisk meldte seg inn i NS, tross Jonas Lies forsiktede uttalelser, men at etaten likevel ikke var nazifisert, noe han begrunner med at «Lie og Vidkun Quisling kunne ikke stole på politiet». Det er ingen redegjørelse eller diskusjon av politiets høye innmeldelsestall, men han fastslår at politiet måtte forbli på sin plass for å unngå at Hirden eller tyskerne skulle overta politifunksjonen i Norge.³³⁹ Lund forsvarer politiets avgjørelse om å bli værende i sine stillinger med å vise til at den illegale sivilorganisasjonen "Kretsen" ba politiet om å bli i tjenesten «for å yte befolkningen hjelp og

---

³³⁶ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 26. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Gjenoppbyggingen av landets politikorps – Intervju med politimesteren i Trondheim", av red.

³³⁷ Utseth, *Trondheims politiet gjennom tusen år*, 214-216.

³³⁸ Sydnes, *Bergen politi: politi og vakthold i Bergen i gammel og ny tid*, 159.

³³⁹ L'Abée-Lund, "Politiet over og under jorden," 278.

avverge overgrep», selv om dette betydde at man «måtte utføre rettsstridige ordrer inntil en viss grense».³⁴⁰

Blant de som meldte seg inn i NS var Ola Fritzner. Det blir i Berentsens bok vektlagt at Fritzner ikke ønsket å melde seg inn i partiet, men at han ville tjenestegjøre i politiet siden for å gjøre en nasjonal innsats. I tillegg understrekes viktigheten av å «hindre opptagelsen av hirdmenn i politiet».³⁴¹ Framstillingen underbygger forestillingen om at det var NS-medlemskap som er det vanskeligste spørsmålet for norske politifolk. Det blir hevdet at Fritzner meldte seg inn for å kunne «hindre en utvikling i unasjonalt retning».³⁴² Fritzners karakter og holdning er da allerede bygget opp på de foregående sidene, hvor det gjøres klart at han var klar over risikoen han utsatte seg selv for. At medlemskapet ikke var noe annet enn et papirmedlemskap, etableres allerede i overskriften «*Medlemskapet*» – med anførselstegn. Likevel understrekes de påkjenninger Fritzners ble utsatt for ved sitt NS-medlemsskap.: «Han følte seg skitten på kropp og sjel, og ønsket å vaske sitt ansikt rent igjen.» Her framstilles Fritzner og politiet generelt som ofre, ved at de måtte ofre seg for å hjelpe befolkningen. Når Fritzner tviler på om han kan utholde situasjonen, blir han oppmuntret av fylkesmann Ingolf Christensen til å fortsette:

- Jeg sa Dem at det ville bli hardt [...] På den annen side må ikke kapteinen glemme at han er til stor hjelp for landet og sine landsmenn [...] De er soldat, kaptein .Og De er sterk. Jeg tror De klarer det, jeg. Kaptein Fritzner slo hælene sammen, hilste og gikk.

Det blir umulig for leseren å glemme at Fritzner og politiet ofret seg for fedrelandet – og at dette er snakk om sterke, standhaftige, ordknappe nordmenn. Det er interessant å merke seg at Christensen døde under okkupasjonen og kunne dermed aldri bekrefte eller avkrefte Fritzners påstander.

L'Abée-Lund og Berentsen danner grunnlaget for de tydeligste diskursene som preger politiets fortidsbearbeidelse, henholdsvis politiet som en del av det norske «vi»-fellesskapet, tross den høye andelen NS-medlemmer, og politiet som «offer» – både for tysk press og ved sitt offer for den norske befolkning. Dette blir grunnleggende for senere framstillinger av politiet og NS-medlemskap.

---

³⁴⁰ Ibid., 280.

³⁴¹ Berentsen, *Ola Fritzner: en norsk kapteins kamp før og etter frigjøringen*, 128.

³⁴² Ibid., 76-77.

3.3 Nazifiseringspolitikken

I denne perioden blir ikke nazifiseringspolitikken nevnt overhodet, verken i interne eller eksterne framstillinger. Det nærmeste vi kommer er retningslinjene for granskningskommisjonene, hvor politiutdannelsen på Kongsvinger blir omtalt. Der blir det fastslått at de som begynte politiutdanning på Kongsvinger etter 1. juli 1941 «må ansees som lite ønskelige».³⁴³ Dette stadfester at politiutdanningen på Kongsvinger under okkupasjonen ble betraktet som unasjonal i etterkrigstiden.

I *Trondheimspolitiet gjennom tusen år* blir det konstatert at forsøket på å nazifisere politiet feilet. Utseth omtaler opprettelsen av Statspolitiet som en lykke for det ordinære politiet.³⁴⁴ Dette er med på å underbygge oppfatningen av det ordinære politiet som en del av det norske «vi» ved at Statspolitiet tildeles rollen som det nazifiserte politiet og dermed en del av «de andre», tyskerne og de norske virkelige nasjonalsosialistene. En slik framstilling av Statspolitiet blir vanligere i de to neste periodene som analyseres i denne masteroppgaven.

3.4 Forfølgelsespolitikken

Noe av det mest interessante med politiets fortidsbearbeidelse i disse årene er fraværet av den norske forfølgelsespolitikken. Særlig slående er det totale fraværet av omtale av tiltakene mot de norske jødene. Walle nevner i sin bok, *Norsk politi bak piggråd*, de forferdelige forholdene for jødene i Stutthofs hovedleir, men dette blir aldri brukt til en drøfting av det norske politis deltakelse i aksjonene mot de norske jødene.³⁴⁵ Jødeaksjonene blir kun nevnt én gang i politibladene, i et referat fra domsavgjørelsen i rettssaken mot politimannen Ragnvald W. Kranz. Men heller ikke her blir jødeaksjonene vektlagt, ei heller i selve dommen.³⁴⁶ Det er altså ikke snakk om å skyve ansvar over på tyskerne, på Statspolitiet eller på NS-medlemmer. Det er heller ingen debatt om graden av det norske politiets delaktighet og ansvar. I stedet blir temaet helt fortiet. Dette samtidig som gode handlinger til fordel for norske borgere er et yndet tema. Ved å vektlekke visse aspekter av okkupasjonshistorien, er ikke bare framstillingene, men også slike fortelser med på å etablere en hegemonisk framstilling av historien. Denne framstillingen møter heller ingen motstand i etterkrigstids-Norge. Nordmenns medvirkning i Holocaust ble også nedtonet i den norske allmenne debatten om «krigen» så vel som i populærhistoriske framstillinger, hvor jødeaksjonene ble

---

³⁴³ Justis- og politidepartementet Politiavdelingen (red.), "Politimeddelelser, 1945, nr. 4." "Meddelelse 14.8.45"

³⁴⁴ Utseth, *Trondheimspolitiet gjennom tusen år*, 213-214.

³⁴⁵ Walle, *Norsk politi bak piggråd: Stutthofpolitiets historie*.

³⁴⁶ *Politiembdsmennenes blad*, 1947, nr. 8-9. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1947, ""Politiinspektør" Kranz fikk tvangsarbeid på livstid".

portrettert som et rent tysk anliggende.³⁴⁷ Ingjerd V. Brakstad har vist at både illegale aviser og avisene som dekket rettsoppjøret etter krigen framstilte antisemittisme og jødeforfølgelse som et rent tysk eller nazistisk anliggende.³⁴⁸ Jødernes skjebne ble altså ikke fortiet, men kom til nytte i de nasjonale fortellinger.³⁴⁹

I dag virker tausheten om politiets rolle i det norske Holocaust svært merkelig, ja nesten ufattelig. Men det er lett å glemme i hvor kort tid behandlingen av jødene har vært et historisk tema i Norge. Komplekse diskusjoner om hva man visste høsten 1942 og moralske diskusjoner om politiets ordreutførelse ble lenge skyvet vekk. Det er vanskelig ikke å tolke dette som en aktiv unngåelse fra den norske politietatsens sin side. Men man skal heller ikke undervurdere hvor lite opptatt det norske samfunn generelt var av jødernes skjebne i årene umiddelbart etter frigjøringen. Dette ser vi ikke minst i rettsoppjøret etter okkupasjonen. Dette er også et mønster som går igjen i de fleste europeiske land i etterkrigstiden, hvor temaet stort sett ble unngått i rettsoppjørene, akkurat som Holocaust heller ikke ble prioritert ved Nürnberg-prosessen i 1946. Per Ole Johansen har vist at jødeforfølgelsene var, med noen få unntak, en nedprioritert problemstilling i det norske rettsoppjøret.³⁵⁰ I en av sakene hvor jødeaksjonene faktisk var blant de viktigste anklagepunktene, landssviksaken mot politiinspektør Knut Rød, var allmennheten (i 1948) enten likegyldig eller uvitende.³⁵¹ Politifolk som deltok i jødeforfølgelsene uten å være NS-medlemmer ble som regel ikke straffet.³⁵² Også Tore Pryser skriver at jødeaksjonen var av «*marginal betydning* (Pryser uthevelse)» under rettsoppjøret.³⁵³ Han minner om at vi ikke må glemme at befolkningen betraktet jødene som et fremmedelement, som «de andre».³⁵⁴

En av grunnene til rettsoppjøret i Norge ikke vektla jødeaksjonene kan være fordi rettssystemet ikke har noen erfaring med lignende tilfeller, skriver Johansen.³⁵⁵ Med tanke på hvor nytt og enestående okkupasjonen var i politiets historie, kan dette også ha medvirket til at temaet var vanskelig å fordøye så raskt etter hendelsene var inntruffet. Dette kan tilsi at politiet ikke nødvendigvis aktivt unngikk å omtale forfølgelsespolitikken.

---

³⁴⁷ For eksempel framstilte den norske spillefilmen *I slik en natt*, regissert av Sigval Maartmann-Moe i 1958, aktørene som arresterte jødene som tyske.

³⁴⁸ Brakstad, "Jødeforfølgelsene i Norge: omtale i årene 1942-1948: framstilling og erindring av jødeforfølgelsene i Norge under Andre verdenskrig, i et utvalg aviser og illegal presse" (Masteroppgave i historie, I.V. Brakstad, 2006).

³⁴⁹ Corell, *Krigens ettertid*, 214.

³⁵⁰ Johansen, "Fortrengning av et nasjonalt traume " 140-143.

³⁵¹ Ibid., 158.

³⁵² Johansen, "Rettsoppgjør med Statspolitiet," 82.

³⁵³ Pryser, "Holocaust i innlandsregionen," *ibid.*, 125.

³⁵⁴ Ibid., 129.

³⁵⁵ Johansen, "Fortrengning av et nasjonalt traume " 170.

3.5 Tyske tiltak mot Politiet

3.5.1 Aktion Polarkreis

Det er lite omtale av Eilifsen-saken og *Aktion Polarkreis* i politiets framstillinger i denne perioden. Den som vier det mest plass er Walles *Norsk politi bak piggråd*, som redegjør grundig for hendelsesforløpet. Walle framhever de politimennene som nektet å underskrive på den forelagte lojalitetserklæringen og navngir alle 16. Disse blir framstilt som ærefulle menn, som sto imot presset selv når de ble truet av Jonas Lie om å bli stilt for krigsrett og skutt. Det er uklart hvor reell trusselen var, og Walle framhever én av de nektende som mente det var «noe forbanna tøys» at de kunne bli skutt. Likevel var flere av dem redde for at trusselen var reell: «Nå ble det gudskjelov ikke så. Men det var det ingen som visste.»³⁵⁶ Walle skriver at aksjonen ikke kom som en overraskelse, men presiserer at utvalget av arresterte norske politimenn var tilfeldig: Ingen av de arresterte gjorde krav på å ha «vært mer gjennomført norsk» enn andre politimenn.³⁵⁷

Av de andre kildene som nevner aksjonen, er det kun Sverre Utseth som også vektlegger at dette var et tilfeldig utvalg av politimenn.³⁵⁸ Tre kilder, deriblant Herman Lunde, tolker arrestasjonene som et tegn på at politiet øvet motstand og drev sabotasje mot okkupasjonsmakten,³⁵⁹ Som vi skal se, blir det å bevise norsk politis illegale innsats gjennom *Aktion Polarkreis* gjort flere ganger i de neste periodene, til tross for at dette ikke stemmer, og at dette argumentet ikke ble framført av politifangene selv.

3.5.2 Stutthof

Bortsett fra Walles bok blir det ikke skrevet mye om politimennenes opphold i fangeleiren Stutthof. Den eneste boken som i noen grad vektlegger dette er *Trondheims politiet gjennom tusen år*, hvor det framheves de harde forholdene i leiren og at det ville endt i «katastrofe» om ikke hjelpepakkene fra Norge hadde blitt sendt dem.³⁶⁰ Walle presiserer i forordet at dette er en minnebok som er «skrevet om, for og av Stutthofpolitiet». Hensikten er å minnes «gode og dårlige dager, om godt kameratskap og om de av våre kjekke kamerater som ga livet sitt». Boken er en redelig og nøktern framstilling av forholdene for nordmennene i «germanerleiren». Det interessante er at Walle tydelig understreker at de var tilfeldig utvalgt og at oppholdet først og fremst var et tysk forsøk på omskolering av de norske politimennene.

---

³⁵⁶ Walle, *Norsk politi bak piggråd: Stutthofpolitiets historie*, 21-23.

³⁵⁷ Ibid., 17-20.

³⁵⁸ Utseth, *Trondheims politiet gjennom tusen år*, 217-218.

³⁵⁹ De tre er Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 11; Marhaug, *Bergen politilag gjennom 50 år: 1898-1948*. Bergen: 1948, 64; Sydnes, *Bergen politi: politi og vakthold i Bergen i gammel og ny tid*, 159.

³⁶⁰ Utseth, *Trondheims politiet gjennom tusen år*, 217-218.

«Vi hadde det vel i vårt fangenskap bedre enn mange andre politiske fanger i Tyskland og i så måte kan antagelig vårt fangenskap i visse perioder sammenlignes med de relativt heldige,» skriver bokens redaksjonskomité.³⁶¹

I *Politiembedsmennenes blad* ble Walles bok anmeldt i 1947, og det er interessant å merke seg at det blir kommentert at norsk politi har skrevet lite historie og at siste verdenskrig burde være full av interessant stoff. Mordet på Eilifsen og fangenskapet i Stutthof «er vel i første rekke stoff som er verd å nedtegne og verd å ihukomme,» ifølge anmeldelsen.³⁶² I *Norsk politiblad* er det de første årene noen innlegg som vektlegger de dårlige forholdene i konsentrasjonsleiren Stutthof. I 1947 er det også i dette bladet en anmeldelse av Walles bok, som hyller både boken og de 271 «kjekke norske [...] i helvedesleirene».³⁶³

Herman Lunde skriver i sin beretning om de «ca. 300 norske politimenn» som ble sendt til Tyskland og «satt inn i konsentrasjonsleire» der: «Siden fikk de valget mellom de kjente gasskammerne eller å ta tjeneste i det tyske politi i andre besatte områder. Alle som en valgte de å stå fast, de fikk heller ta gasskammeret enn å svikte sitt land og sitt folk».³⁶⁴ Her trekkes altså trusselen om gasskammeret inn i en svært fordreid framstilling av de reelle omstendighetene i politiets omskoleringsleir. Det var aldri en reell fare for at de norske politifangene skulle ende i gasskamrene.³⁶⁵ Trusselen om gasskamrene brukes av Lunde for å bygge opp de arresterte politimennene i rollen som nasjonale helter. Lundes framstillinger er de som trekker dette lengst – men alle framstillingene, utenom Walle selv, benytter i noen grad politifangene «i konsentrasjonsleiren Stutthof» til å framstille det norske politiet som ofre under okkupasjonen. Som ofre for tyske straffetiltak blir politiet framstilt på lik linje som det norske folket, og i dette tilfellet også på lik linje med mange tusen jøder som ble gasset og drept i hovedleiren Stutthof.³⁶⁶

3.6 Motstandsarbeid

Det er naturlig å forvente at politiets framstillinger vil vektlegge motstandsarbeidet i større grad enn andre temaer fra okkupasjonen. I de første årene er det imidlertid ingen grundig gjennomgang av dette. Det er først og fremst vage kvantifiseringer av politiets illegale

---

³⁶¹ Walle, *Norsk politi bak piggråd: Stutthofpolitiets historie*.

³⁶² *Politiembedsmennenes blad*, 1947, nr. 7. Oslo: Politiembedsmennenes landsforening, 1947, "Norsk politi bak piggråd", av red.

³⁶³ *Norsk politiblad*, 1947, nr. 15. Oslo: Norsk politiforbund, 1947, "Bøker og tidsskrift – Walles Norsk politi bak piggråd", av red.

³⁶⁴ Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 10-11.

³⁶⁵ Emberland, "Stutthof-eksperimentet: Norske politifanger i SS' omskoleringsleir."

³⁶⁶ Omkring 85 000 mennesker, de fleste av dem jøder, polakker og krigsfanger, døde i Stutthof i løpet av den andre verdenskrig. Ibid.

innsats. Lars L'Abée-Lunds *Politiet over og under jorden* nøyer seg med å omtale etableringen av det illegale arbeidet, uten å gå nærmere inn på selve virksomheten under okkupasjonen. L'Abée-Lund slår kort fast at «skjønt det ordinære politiet var ikledd grønne uniformer og skjønt de toneangivende innen korpsene sto som medlemmer [av NS], viste det norske politikorps at det var en motstandsfaktor så vel over som under jorden». Men hans artikkel viser oss ikke hvordan.³⁶⁷

I *Norsk politiblad* refereres det i 1945 fra et møte i Norsk politiforbund som slo fast at «en overveiende del av våre medlemmer har vist en rak og god nasjonal holdning ved bl.a. å ta aktiv del i hjemmefrontens arbeid [og gi] uvurderlig bistand».³⁶⁸ En lignende måte å inkludere det norske politiet i etterkrigstidens «vi» ser vi i *Minneskrift over falne politimenn*. I forordet står det:

Politifolk var å finne på alle fronter og i alle faser av krigen. Fra april dagenes første kamper, - i hjemmefronten, i avdelingene ute, til lands, til sjøs og i luften, i nazistenes konsentrasjonsleire og fengsler – og i de gigantiske sluttkamper på kontinentet. Deres kamp er et tverrsnitt av hele krigen. [...] Måtte minneskriftet bli en lysende fakkel som fram gjennom årene skal vise at også det norske politi var med i frihetskampen, den gang da landet var i nød.³⁶⁹

Lunde går nok en gang enda lenger i sin framstilling av politiets motstandsinnsett:

"Jøssingpolitiet" kom etter hvert opp i en rekke av de andre motstandsorganisasjonene. Hva kunne Milorg., Sivilorg., Kirkefronten, Lærerfronten [...] gjort uten å fått hjelp av alle de hundrede "Jøssingpolitier" som overalt og til enhver tid ytet all mulig hjelp[...] Vi har en rekke politifolk som har sittet inne og vært utsatt for tortur, men der er visstnok hittil ikke fremkommet et eneste tilfelle, hvor en politimann sprakk. Det viser bare at tross alt er det et materiell av beste slag i stammen til det norske politiet i dag. [...] Det var kjærligheten til F e d r e l a n d e t, til å gjenvinne et fritt N O R G E som var drivkraften i [alt farlig arbeid].»³⁷⁰

I denne periodens framstillinger er de som mistet livet under okkupasjonen svært ofte omtalt. Bøkene fra perioden minnes de døde som «ga sitt liv for folk og fedreland».³⁷¹ De falne blir omtalt som forbilder som «var tro mot seg selv og mot sitt land [og] ofret seg» for befolkningen: «Dette må vi aldri glemme».³⁷² I Utseths bok blir de to døde fra Trondheims politiet minnet som «gode nordmenn».³⁷³ Det er tydelig at kampen for fedrelandet er det som blir framhevet i bøkene – som vil forhindre oss i å glemme de falnes offer.

---

³⁶⁷ L'Abée-Lund, "Politiet over og under jorden," 278.

³⁶⁸ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 8, "Rekonstruksjon av styret i Norsk Politiforbund", av red.

³⁶⁹ Blæsterdalen, Hellesjø, og Garmaker, *Minneskrift over falne polititjenestemenn i krigen 1940-45*.

³⁷⁰ Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 11.

³⁷¹ Sydnes, *Bergen politi: politi og vakthold i Bergen i gammel og ny tid*, 159.

³⁷² Blæsterdalen, Hellesjø, og Garmaker, *Minneskrift over falne polititjenestemenn i krigen 1940-45*.

³⁷³ Utseth, *Trondheims politiet gjennom tusen år*, 217-218.

Politibladene har mange innlegg om de døde politikollegaene. I tillegg til rollen som forbilder, blir deres karaktertrekk satt inn i en nasjonal kontekst. Lunde beskriver i *Norsk Politiblad* tre falne som *norske* helter. En av politikonstablenes død blir omtalt slik: «Med ham gikk norsk politihelt nr. 2 ut av sagaen.» Lundes sagafortelling fortsetter med den tredje politimannen, «ung, høy, lys og kraftig var han» – som sies å ha svart de som arresterte ham: «Ta mitt skjert, men Norge får du aldri.»³⁷⁴ Redaktøren av politibladet fortsetter fokuset på norske verdier, og omtaler noen falne som «støe som fjell», en annen som «tettbygd og fast» – og understreker at minnet om dem «skal vera ein fakkell for korpset».³⁷⁵ I Lundes egen beretning konkluderes det: «De gikk i døden for hver en av oss som nu står tilbake i vårt yrke i et *FRITT NORGE*. De falt i forreste linje og falt som heilnorske tapre menn.»³⁷⁶

Det interessante er at de falnes motstand alltid blir hyllet som det beste en politimann kan gjøre. Deres motstand er et forbilde for resten av etaten, uansett om det er snakk om innsats under krigshandlingene eller motstandsarbeid under okkupasjonen. Ålesundpolitiet blir omtalt som forbilder på grunn av deres faste holdning mot okkupantene.³⁷⁷ Det er et paradoksalt trekk ved det norske politiets fortidsbearbeidelse at man på den ene siden framstiller de som nektet å samarbeide med okkupantene som de virkelige heltene, samtidig som man ønsker å argumentere for riktigheten av å bli værende i sine stillinger. Uansett er de falne gode eksempler på at politiet sto på de «gode nordmenns» side under okkupasjonen, og deres eksempler blir brukt til å definere politiet som en del av det norske fellesskapet. I *Politiembdsmennenes blad* i 1945 blir Gunnar Eilifsen hedret. Hans kortvarige NS-medlemskap blir kort og godt unnskyldt ved at han senere «viste god nasjonal holdning». Minneskriftens avslutning er talende: «Hva etaten tidligere måtte ha forbrutt, har han ved sin død vært med å gjenopprette».³⁷⁸

3.7 Konklusjon

Som i det norske landssvikoppgjøret, var NS-medlemskap og et tradisjonelt syn på vold også definerende for den norske politietatens fortidsbearbeidelse. Det er lite tegn til en selvgranskning knyttet til andre – mer kompliserte – temaer. Politiets rolle i viktige faser av krigen blir for det meste forbigått i stillhet, til fordel for positiv omtale av mer heroisk innsats

---

³⁷⁴ *Norsk politiblad*, 1945, nr. 6, "De som falt", av Hermann Lunde.

³⁷⁵ *Norsk politiblad*, 1946, nr. 21. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Stavanger politikammer hedrer sine falne", av red.

³⁷⁶ Lunde, "Beretning til Norsk politiforbund," 10-11.

³⁷⁷ Se for eksempel: *Norsk politiblad*, 1946, nr. 14-15. Oslo: Norsk politiforbund, 1946, "Landstingets høytidelige åpning - Honnør til de falne", av red.

³⁷⁸ *Politiembdsmennenes blad*, 1945, nr. 5, "In memoriam. Politifullmektig Gunnar Eilifsen", av red.

og motstand. Forfølgelse- og nazifiseringspolitikken blir ikke tatt opp i det hele tatt. Dette må sees i sammenheng med fraværet av ytre press om å ta stilling til de vanskelige temaene. Viljen til et oppgjør med egen etat virket likevel ganske stor i politibladene, hvor det foregikk en temperamentsfull debatt i de første etterkrigsårene, spesielt i 1945 og 1946. Denne fokuserte imidlertid først og fremst på NS-medlemskap. Det indre presset om oppgjør utgikk trolig fra kampen om arbeidsplasser i etterkrigspolitiet – og dette kan ha bidratt til å skjerpe kritikk av NS-politimenn under okkupasjonen.

De interne framstillingene er splittet i synet på NS-medlemskap og gjenoppbyggingsarbeidet i etaten, men de fleste er enige om at man framover må fokusere på det positive og glemme det negative. Som redaktøren for *Politiembedsmennenes blad* skriver i første utgave etter frigjøringen: «Ingen av oss har nevneverdig tid til overs for funderinger eller betraktninger over den tid som svant [...] [men, det er] nyttig å trekke frem visse kjensgjerninger eller lærdommer som okkupasjonstiden har gitt politiet.»³⁷⁹

Det er silkefrontens holdning til politiet og okkupasjonen som etter hvert blir gjeldende, og som dominerer i bøker og artikler rette mot allmennheten. Innmeldelse i NS blir omtalt som et feiltrinn noen begikk i en kaotisk og uordnet tid – men at dette ikke betydde at etaten var nazifisert: Det ordinære førkrigspoliti feilet ikke. Gjennomgående i framstillingene er hvor hardt presset politietaten var og hvor tidlig presset fra okkupantene kom – i motsetning til politi i andre land, og i motsetning til andre etater i Norge. Å beskytte befolkningen mot Hirden og tysk politi blir også trukket fram. Framstillingene går raskt over til å omtale de som gjorde motstand mot tyskerne, de som flyktet, de som ble arrestert, og spesielt de som ble sendt til Tyskland og/eller døde. Til tross for at de var offer for et enormt press, både fra de tyske okkupantene og den norske befolkningen, var politiet likevel en del av det norske «vi»-fellesskapet.

Ingen av denne periodens framstillinger går i dybden av politiets okkupasjonshistorie. De fleste er meget korte tekster som ikke har tydelige narrative grep. Likevel er ordvalg og utvalg av temaer viktig for etableringen av politiets etatskultur i etterkrigstiden. Spesielt Herman Lunde bruker tydelige språklige virkemidler i sine framstillinger hvor gode nordmenns fedrelandskjærlighet står i sentrum for kampen mot «de andre». I tillegg viser analyse flere vage kvantifiseringer av politiets illegale innsats. Denne periodens unngåelse av nazifisering- og forfølgelsespolitikken må karakteriseres som en mild form for hvitvasking av etaten som helhet. Deler av framstillingene begynner etableringen av en patriotisk,

---

³⁷⁹ Ibid., "Fasit og fremtid", av red.

heroiserende historiefortelling på egen etats vegne, og det legges grunnlag for en offer-diskurs og en «vi»-diskurs i politiets framstillinger – noe som er med på å danne grunnlaget for politiets hovedfortelling om okkupasjonen. Denne hovedfortellingen blir tydeligere i neste periode, i årene 1951–1989.

4 Politiets fortidsbearbeidelse 1951–1989

I løpet av 1950- og 60-tallet ble «smertetiden» i Norges fortidsbearbeidelse avløst til fordel for et ønske om et mer enhetlig bilde av historien. I 1964 vedtok et samlet Storting innstillingen fra landssvikutvalget fra 1962, *Om landssvikoppjøret*, og bekreftet dermed den nasjonale konsensus i fortidsbearbeidelsen. Her fremstilles tidligere NS-medlemmer som «de andre».³⁸⁰ 8. mai 1970 ble Norsk Hjemmefrontmuseum, som er med på å utforme det kollektive minnet om «krigen» i Norge, innvidd. Denne perioden er omtalt som «den sosialdemokratiske orden» i en tid som, i følge historiker Knut Kjeldstadli, aldri har vært mer enhetlig og mindre mangfoldig.³⁸¹

Mot slutten av 1970-tallet ble likevel den norske hovedfortellingen utfordret av en begynnende revisjonisme i historiemiljøet, som ble særlig viktig på 1980-tallet.³⁸² I 1979 ble det norske politiets deltakelse i jødeaksjonene tema i flere artikler i *Dagbladet*.³⁸³ Sammen med diskusjonen rundt tv-filmen *Holocaust* samme år,³⁸⁴ åpnet dette for offentlig debatt om de norske jødernes skjebne og etter hvert også om nordmenns medvirkning i dette. Denne debatten ble viktig for revisjonismens etablering på 1980-tallet.³⁸⁵ En av revisjonistene er Nils Johan Ringdal, som i 1987 utga boken *Mellom barken og veden* om det norske politiet under okkupasjonen. På slutten av 1980-tallet var Ringdal, sammen med blant andre historikeren Øystein Sørensen, med i «den norske historikerstriden», og kritiserte den norske historieskrivingen for å være fundert på et irrasjonelt seierherrehovmod samt å være dominert av «Skodvin-skolen» og Norsk Hjemmefrontmuseum. Revisjonistene møtte faglig motstand fra flere, blant andre historikerne Arnfinn Moland og Ole Kristian Grimnes.³⁸⁶

I de følgende underkapitlene analyserer jeg politiets framstillinger i perioden 1951–1989 tematisk, før jeg til slutt oppsummerer perioden og gir en foreløpig konklusjon. Hvordan påvirket denne utviklingen i historiediskursen om okkupasjonen politiets framstillinger? Blir de vanskelige temaene belyst, og i så fall når og hvordan skjer dette? Kan det utskilles

---

³⁸⁰ Maerz, *Okkupasjonstidens lange skygger: fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs*, 63-71.

³⁸¹ Kjeldstadli, *Sammensatte samfunn: innvandring og inkludering*. Oslo: Pax, 2008, 50.

³⁸² Maerz, *Okkupasjonstidens lange skygger: fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs*, 101.

³⁸³ Dahl, "Jødene har ingen stor sympati i folket," *Dagbladet*, 04.04.1979; *Dagbladet*, "10 jøder i hver konvolutt," *ibid*; Skouen, "Rapporten," *ibid.*, 06.04.1979.

³⁸⁴ Filmen, som ble vist i fire deler på norsk fjernsyn, skildrer jødeutryddelsene i Nazi-Tyskland gjennom to «vanlige» familier i Tyskland. *Holocaust*, USA 1978, av Marvin Chomsky.

³⁸⁵ Maerz, *Okkupasjonstidens lange skygger: fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs*, 147-150.

³⁸⁶ *Ibid.*, 174-177. Diskusjonen om en «Skodvin-skole» var gjenstand for flere debatter i norske aviser, men fikk sin grundigste utforming i polemikken mellom den tidligere Skodvin-eleven Grimnes og Sørensen i *Nytt Norsk Tidsskrift* i 1989/90. Sørensen, "Forskningen om krigen i Norge: Tradisjonelle og nye perspektiver". Grimnes, "Historieskrivingen om okkupasjonen. Det nasjonale konsens-syndromets gjennomslagskraft". *Ibid.*, nr. 2 (1990); Sørensen, "Konsensus og konflikt - til debatten om okkupasjonshistorien". *Ibid.*, nr. 4.

kategorier blant forfatterne eller kildetyper? Skiller denne periodens fortidsbearbeidelse seg fra den foregående perioden, enten som helhet eller innad i de forskjellige temaene? Hvor *mye* er det som faktisk blir skrevet? Hvilke språklige virkemidler blir brukt? Finnes det narrative mønster i politiets framstillinger som fortsetter i samme spor som den etablerte hovedfortellingen?

4.1 Tysk invasjon og okkupasjon

Aprildagene i 1940 blir lite omtalt i denne perioden. Det som blir nevnt er at politiet ikke fikk noen instruks eller ordre om hvordan etaten skulle opptre. I 1954 utgis *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie* av Sigurd Senje som vektlegger nettopp politiets kamp: «Da Kongen og regjeringen flyktet [...] sto politimester Welhaven alene igjen med ansvaret.»³⁸⁷ Politiets utsatte posisjon framheves i flere bøker. Politimannen Thorleif Karlsen skriver at de ansvarlige flyktet og at politiet var de eneste som var igjen for å hjelpe befolkningen. Det forelå ingen instruks for hvordan de skulle opptre i en krig: «Det finner jeg beklagelig og anser som en alvorlig svikt», skriver Karlsen i 1979.³⁸⁸ Året etter kommer Finn Jors *Politi i Norge*, som beskriver politiets posisjon som «mellom barken og veden». Med dette mener han at politiet var «mellom tyskerne og sivilbefolkningen, mellom tyskerne og den norske regjering».³⁸⁹ Dette uttrykket blir senere brukt til stadighet i politiets egne framstillinger, spesielt etter Ringdals bok, i 1987, som nettopp får tittelen *Mellom barken og veden*.³⁹⁰ Dette uttrykket beskriver godt hvordan politiet framstiller sin rolle: De ønsket å beskytte befolkningen, men istedenfor takknemlighet ble de møtt av press og motstand også fra det norske folk.

Politimester Welhaven skrev en rapport om de første dagene av okkupasjonen, publisert i Aftenposten 27. og 28. april 1965. Her trekker han frem justisminister Terje Wolds ordre om å bli på plass og «ivareta befolkningens interesse på beste måte». Utover dette var det som nevnt ingen instruks, noe som satte politiet i en vanskelig situasjon:³⁹¹ «Arbeidspresset var den hele tid intenst for politiet. Personlig hadde jeg ikke ett minutt søvn i 3½ døgn.»³⁹² Welhaven refererer også til den da selvutnevnte statsminister Quislings innkallelse til en konferanse 9. april:

---

³⁸⁷ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 250.

³⁸⁸ Karlsen, *Lang dag i politiet*, 146.

³⁸⁹ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 73-74.

³⁹⁰ Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*.

³⁹¹ Welhaven, "Aprildagene 1940: Som politimesteren i Oslo opplevet dem (del I)."

³⁹² Welhaven, "Aprildagene 1940: Som politimesteren i Oslo opplevet dem (del II)," *Aftenposten*, 28.04.1965.

«Jeg foretok meg naturligvis intet som helst i anledning av denne «ordre». Neste morgen den 10. april ringte Quisling meg opp og spurte hvorfor jeg ikke hadde møtt opp, hvortil jeg svarte at hvis han ønsket konferanse med meg var jeg å finne på mitt kontor.»³⁹³

Denne historien blir senere brukt i mange av politiets framstillinger, spesielt etter 1990, men interessant nok da i flere forskjellige varianter, og alltid med sterkere grad av uthenging eller latterliggjøring av Quisling, noe som underbygger Welhavens posisjon som en god nasjonal politimann. Dette kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

Mange av politiets framstillinger er jubileumsskrifter og bøker med svært korte henvisninger til okkupasjonen, og med upresise kvantifiseringer av både illegal og nasjonalsosialistisk innsats, godt eksemplifisert av boken *Haugesund Politilag 1913-1963*:

I denne svarte perioden med naziregime hadde politiet som etat en utsatt og vanskelig stilling. Mange tapre, nasjonalbevisste og yrkesstolte politimenn måtte bøte med livet. Andre måtte tilbringe lang tid i fangenskap her i landet eller i Tyskland. En del politifolk sviktet og gikk i nazistenes tjeneste og ble følgelig straks avsatt da krigen sluttet.³⁹⁴

Noen av politiets bøker stopper ved 1940, mens andre hopper rett og slett over de fem okkupasjonsårene. En del av bøkene går nærmere inn på okkupasjonen, og i perioden 1951–1990, øker plassbruken vedrørende motstandsarbeid, som også er det mest diskuterte tema i intervjuene. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor. Dessuten er det selvfølgelig fokus på spørsmålet om politifolks NS-medlemskap. For mange er det kun dette spørsmålet som definerer politiets rolle under okkupasjonen, som for eksempel i boken *Kristiansand politimesterembete*: «De fem krigsåra bød på mange problem for [Kristiansandpolitiet]. Men det at så få knyttet seg til NS gjorde at nesten heile korpset kunne tre i normal tjeneste straks freden var et faktum i 1945.»³⁹⁵ På denne måten unngås de «mange problem» fra «krigsåra» raskt, og det blir ikke nødvendig å diskutere dem – fortidsbearbeidelsen handler isteden kun om politiets forhold til NS.

4.2 NS-medlemskap

I intervjuene som ble gjort med politimenn fra okkupasjonsperioden blir politiets forhold til NS og NS-medlemskap framstilt på forskjellige måter. Både tidligere NS-medlemmer og ikke-medlemmer er ofte av den oppfatning at «det var papirmedlemmer så å si alle som gikk inn i partiet».³⁹⁶ Som politimannen og forfatteren Sverre Rødder sier i sitt intervju: «De som var medlemmer av NS var de minst farlige, for de visste man jo hvor man hadde. De stripe

³⁹³ Welhaven, "Aprildagene 1940: Som politimesteren i Oslo opplevet dem (del I)."

³⁹⁴ Gilje, *Haugesund politilag: 1913-1963*. Haugesund: forlaget, 1963, 27.

³⁹⁵ Ordahl, *Kristiansand politimesterembete 200 år*. Kristiansand: institusjonen, 1976, 81-82.

³⁹⁶ NHM: NHM 16: Intervju med Mathias Løvstuhagen, 8.11.1979.

var verre [...] Men så var det jo også en del NS-medlemmer som var reinhårige, de var bare NS folk fordi de måtte.»³⁹⁷ Internt i politiet forekommer det altså mange tilfeller av en svært unnskyldende holdning til politiets store andel NS-medlemmer. Likevel er flere av de tidligere NS-medlemmene bitre over behandlingen de fikk i etterkrigstidens Norge: «I løpet av noen timer eller dager blir vi plutselig landsforedere (sic) eller svikere [...] Har vi i vår politigjerning vært stort bedre eller verre enn dere? Svaret må sandsynligvis bli at vi stort sett har opptrått temmelig likt akkurat som i tiden før innmeldelsen.»³⁹⁸ Andre vektlegger at de, tross medlemskap, var gode nordmenn: «de som sto oss nær, visste jo godt at eg [ikkje] gjorde noe som var galt mot [nordmenn]».³⁹⁹

En begrunnelse som ofte ble trukket fram for å begrunne NS-medlemskap, var at det skulle være til beskyttelse for befolkningen, og dermed «det norske», mot Hirden og de «virkelige» nasjonalsosialistene. Andreas Aulie skriver i 1974 at «mange bra politifolk fikk henvendelser fra kjente folk på hjemstedet om å ofre seg for å spare befolkningen for hirdovervåkning».⁴⁰⁰ Politiet blir framstilt som beskyttere av befolkningen som dermed *ofrer* seg for å tjene det nasjonale fellesskapet mot de nasjonalsosialistiske «andre». Men politiets ambivalente forhold til NS-medlemskap blir tydelig når Aulie senere i samme tekst, skriver om «to politifullmektiger som opptrådte som mannfolk. De sa nei [til NS-medlemskap]».⁴⁰¹ Altså blir det å nekte NS-medlemskap framstilt som det *mandige* og korrekte å gjøre, samtidig som mange ønsker å unnskyldte de som faktisk meldte seg inn. Det gjennomgående i framstillingene er at de som nektet medlemskap, eller gjorde motstand mot okkupantene, er ekte norske helter. En av disse heltene er politimester Kristian Welhaven, som regelrett blir personifiseringen av det gode, norske førkrigspolitiet. Mye av dette skyldes at han ble avsatt av tyskerne i september 1940, til tross for det innledningsvis gode samarbeidet. Politifaglig samarbeid virket ikke problematisk for Welhaven, men politisk samarbeid var derimot uaktuelt. I sin rapport *Aprildagene 1940* skriver han at han stadig ble forsøkt presset «til å 'nærme' meg NS, hvilke forsøk alltid på det skarpeste ble avvist fra min side».⁴⁰²

Politiets ambivalente holdning til NS-medlemskap får interessante virkninger for hvordan temaet blir framstilt i bøkene. En måte er å relativisere andelen som meldte seg inn – som innrømmes å være «for mange» – i forhold til hvor mange som ble «ulovlig avskjediget

---

³⁹⁷ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Sverre Rødder.

³⁹⁸ NHM: NHM 115/2: Arne Klem, upublisert manuskript.

³⁹⁹ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Fridtjof Melzer, 1985.

⁴⁰⁰ NHM: NHM 15/22: Andreas Aulie, Brev til etterslekten, 17.11.1974.

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Welhaven, "Aprildagene 1940: Som politimesteren i Oslo opplevet dem (del II)."

av NS». Videre det å trekke fram hvor mange som ble arrestert eller omkom samt hedre de som gjorde «en sterk innsats i frihetskampen og var en god støtte for befolkningen i disse årene», slik Torgny Reinton gjør i *Norges lensmenn: 1952*.⁴⁰³ Andre framstillinger trekker fram presset fra NS og ikke minst Jonas Lie, i tillegg til det faktum at det ikke kom klare signaler fra Londonregjeringen før det var for sent. Politiet sto alene igjen og måtte ta stilling til om de skulle fortsette som medlemmer eller risikere å bli avsatt. I tillegg blir krigssituasjonen i Europa og Tysklands framgang brukt som et argument for å forstå hvorfor så mange meldte seg inn i NS, uten at dette blir problematisert noe videre.⁴⁰⁴ Ved å framheve det store presset politiet ble utsatt for, blir det også mulig å snu om på spørsmålet ved å poengtere at «47 % [av førkrigspolitiet] unngikk medlemskap».⁴⁰⁵ Her indikerer bruken av «unngikk» at det å *ikke* melde seg inn var den aktive handlingen.

I bøkene innrømmes alltid at et stort antall politifolk meldte seg inn i NS, men ofte blir det indirekte eller direkte fastslått at «likevel kunne en på ingen måte si at etaten var nazifisert», som det blir hevdet i boken *Politimannen i Oslo* fra 1954: «Tyskerne og NS visste så altfor godt at politiet kunne de ikke stole på.»⁴⁰⁶ Denne framstillingen bygger på Lars L'Abée-Lunds *Politiet over under jorden* fra 1950.⁴⁰⁷ *Politimannen i Oslo* slår også fast at reorganiseringen og granskningen av politiet de første etterkrigsårene fulgte «den riktige linje» – altså en individuell granskning av alle NS-medlemmer, hvor flere hundre ble gjeninnsatt i politiet.⁴⁰⁸ Denne framstillingen av politiet som ikke-nazifisert, tross mange NS-medlemmer, fester seg i de senere framstillingene av politiet under okkupasjonen rettet mot det allmenne publikum.

I tillegg framhever de ulike bøkene også politiets oppgave med å beskytte befolkningen. Politiets rolle «er å opprettholde ro og orden».⁴⁰⁹ I 1976 skrev Jan Arnli en hovedoppgave i historie som belyser politiets oppslutning om NS høsten og vinteren 1940,⁴¹⁰ og i senere politiframstillinger blir påfølgende sitat ofte brukt til forsvar for innmeldelse i NS. I boken *Politi i Norge* skriver Finn Jor i 1980:

---

⁴⁰³ Reinton, *Norges lensmenn: 1952*. Oslo: Cappelen, 1952, 14.

⁴⁰⁴ Se for eksempel Rødder, "Her lukter messing". Bergen: Bergen politilag, 1973, 73; Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 76-77.

⁴⁰⁵ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 79.

⁴⁰⁶ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 255.

⁴⁰⁷ Som vist i forrige kapittel, se L'Abée-Lund, "Politiet over og under jorden," 278.

⁴⁰⁸ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 279.

⁴⁰⁹ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 80.

⁴¹⁰ Arnli, "Det norske politi i tida 1938 til våren 1941, med spesielt siktepunkt å belyse etatens relativt store oppslutning om Nasjonal samling høsten og vinteren 1940."

Arnli mener implisitt at mens det for lærere, prester og andre grupper ble et moralsk spørsmål å melde seg inn i NS eller ikke, måtte det for politifolk nærmest betraktes som et hensiktsmessighetsspørsmål, en formalitet som gjorde det mulig å fungere videre.⁴¹¹

Ved å gjøre spørsmålet om NS-medlemskap til det viktigste spørsmålet i politiets fortidsbearbeidelse, og deretter definere spørsmålet som et spørsmål om hensiktsmessighet og funksjonalitet, kan man etablere en framstilling av politiet som en del av det norske «vi». Politiet måtte ofre seg for å hjelpe befolkningen, og endte opp «mellom barken og veden». Dermed kan også okkupasjonshistorien til det «ordinære» politiet handle om motstand og gode krigshistorier – ikke minst fordi Statspolitiet får rollen som det nazifiserte politiet, de virkelige nasjonalsosialistene.

4.3 Nazifiseringspolitikken

Som i den første perioden, blir ikke politiutdanningen eller nyordningen viet noen plass i denne periodens framstillinger. Politikompaniene blir også så godt som totalt unngått i bøkene, med unntak av Sverre Rødders bok, *Bergen politi under okkupasjonen*, som vier fem sider til en summarisk gjennomgang av politikompaniene på Østfronten.⁴¹² I tillegg blir det nevnt i Ringdals intervju med Åge Berg, som selv ledet det tredje kompaniet. Her blir det imidlertid ikke diskutert videre, utover Bergs kommentar om at det ikke var «noe unaturlig på noen måte for denne frontkjempetjenesten hadde gått temmelig jevnt».⁴¹³

I motsetning til den første perioden blir Statspolitiet ofte omtalt i denne perioden. Det dreier seg likevel ikke om en framstilling av Statspolitiets historie. Det som skjer, er at Statspolitiet blir brukt som et eksempel på noe annet enn det «vanlige» eller «ordinære» politiet. Flere av intervjuobjektene vektlegger at «vanlige» politifolk ikke kjente, eller ikke ville kjenne, statspolitimennene, eksemplifisert i intervjuet med Rødder:

Men vanlige politifolk godtok aldri statspolitiet som ordinært politi, men de var vel ofte venner med de som de kjente og hadde vært kolleger med før. Men for de fleste, så ble det etter hvert slik at når noen fra statspolitiet kom innom på politikammeret, så snudde folk seg og så en annen vei, de ville ikke hilse på de unntatt når de var venner.⁴¹⁴

Statspolitiet blir først og fremst framstilt som det nazistiske politiet, som – i motsetning til det «ordinære» politiet – samarbeidet med NS og okkupantene. Opprettelsen av Statspolitiet i 1941, blir brukt som bevis på at Jonas Lie og nazistene «ikke kunne stole på de

---

⁴¹¹ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 82.

⁴¹² Rødder, *Bergen politi under okkupasjonen*, 110-115.

⁴¹³ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Åge Berg, 1985.

⁴¹⁴ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Sverre Rødder, 1985.

ordinære politimennene, selv om [Lie] fikk dem til å gå inn i Quislings parti».⁴¹⁵ I *Politimannen i Oslo* fra 1954, skriver Sigurd Senje om opprettelsen av Statspolitiet: «Intet var mer kjærkomment for det ordinære politi enn dette. Nå ble det avlastet for en masse ubehagelige jobber der en ellers måtte gå på akkord både med samvittighet og personlig overbevisning.»⁴¹⁶ Interessant nok skriver ikke Senje noe om ubehagelige jobber for politiet under okkupasjonen, men kun om motstandsarbeid og press mot politiet. Dette er betegnende for hvordan denne periodens framstillinger av politiet arter seg. Unnvikelsen av ubehagelige temaer har stor sammenheng med kontrasteringen av et ordinært «nasjonalt innstilt» politi med et nazifisert Statspoliti. På denne måten sørger man for at Statspolitiet utelukkes fra politiets okkupasjonshistorie. Ingen av bøkene tar opp ubehagelige temaer, som for eksempel aksjonene mot jødene, før i 1980 da Finn Jors *Politi i Norge* blir utgitt. I denne boka blir jødedeportasjonen kort nevnt, og Jor skriver:

Var krigen en dramatisk tid for norsk politi? Ja, til sine tider. Men de fem årene besto naturlig nok også av svært mange grå hverdager. Og når man dertil tenker på at statspolitiet som tok seg av «politiske forbrytelser» hovedsakelig var sammensatt av NS-folk [...] var en ikke liten del av de mer spesielle oppgavene allerede trukket ut av det ordinære politis ansvarsområde. Her gjaldt det som alltid å holde ro og orden og sikre borgerne trygghet. Krigstiden kom derfor ikke til å bli *så* annerledes som man lett forestiller seg.⁴¹⁷

Et ekstremt eksempel på en framstilling som ikke ser okkupasjonen som *så* annerledes er tidligere politimester Leif N. Olsens *Utrykningspolitiet ni liv gjennom 50 år* fra 1987. Han skriver at Utrykningspolitiet fortsatte sin virksomhet etter krigsutbruddet i 1940, og at overgangen til Statspolitiet kun var en navneendring. Olsen skriver videre at arbeidsoppgavene «var til dels de samme som tidligere, men også oppgaver som følge av okkupasjonen ble tillatt dette beredskapspolitiet som var styrt av NS og tyskerne».⁴¹⁸ Denne oppfatningen skiller seg sterkt fra all forskning, men likevel skal vi se eksempel på henvisning til denne boken i en senere framstilling på 1990-tallet.

4.4 Forfølgelsespolitikken

I både Ulstein og Ringdals intervjuer blir forfølgelsespolitikken, i hvert fall arrestasjonene og deportasjonene av jødene, omhandlet flere ganger. Politimennene understreker at de varslet, eller forsøkte å varsle, jødene, men at jødene ofte ikke flyktet likevel. Dette er med på å legge skylden på jødene selv og å frita politimennene for ansvar. I tillegg understrekes det flere

---

⁴¹⁵ Rødder, *Bergen politi under okkupasjonen*, 53.

⁴¹⁶ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 256.

⁴¹⁷ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 82.

⁴¹⁸ Olsen, *Utrykningspolitiets ni liv gjennom 50 år*. Oslo: Utrykningspolitiet, 1987, 43.

ganger at politimennene ikke visste hva som ventet jødene, og dessuten at de på forskjellige måter forsøkte å sabotere arrestasjonene. Et typisk eksempel på hvordan aksjonene mot jødene blir omtalt er dette:

Jeg fikk ordnet det slik at vi somlet slik da vi kom til huset at han fikk tid til å forsvinne fra baksiden. Det fantes jøder som var varslet, men som ikke rømte. Vi visste ikke hva slags skjebne som ventet dem som ble arrestert, men jeg tror tyskerne som var med på aksjonen visste.⁴¹⁹

Deretter forlates temaet. I intervjuene forblir det uklart hvor utstrakt sabotering og varsling var. Utsagnene spenner fra vage anslag som «dessuten hadde vi jo en god del sånne varslinger»⁴²⁰ til klare overdrivelser som «da var vi jo med alle mann og transporterte disse jødene til dekningssteder».⁴²¹

Forskyvningen av ansvar er tydeligst når politimennene forteller at jødene selv ikke flyktet: «De fikk beskjed av politiet om å gå, men ingen ville».⁴²² En annen sier: «Hvis de hadde fulgt det råd de fikk fra politiet, kunne [de] ha reddet seg [...] men de tok det ikke alvorlig. Vi tok det alvorlig».⁴²³ Selv om det var tilfeller av jøder som ikke flyktet tross varsler, er det interessant å merke seg hvordan politimennene ikke reflekterer over deres eget bidrag til at så mange ble arrestert, men isteden *kun* vektlegger hvordan politiet forsøkte å hjelpe jødene. På denne måten blir politiets innsats i den norske forfølgelsespolitikken framstilt som et positivt bidrag, men at jødene dessverre «var litt for tillitsfulle», som politimannen Johan Myklebust formulerte det. I samme intervju nevner Myklebust jødiske David Goldberg: «Han ble til slutt tatt selv og han og kona og en datter havnet i gasskammeret».⁴²⁴ I omtalen av familien Goldbergs skjebne nevnes ikke politiet, eller noen overgripere overhodet, men det framstilles som Goldberg selv er den «aktive» i å bli tatt, mens familien *havnet* i gasskammeret. Istedenfor å gå inn i hendelsesforløpet og nevne overgriperne, framstilles dette som noe som «bare skjedde». Dette er et typisk eksempel på nominalisering, som retter fokus på handlingene istedenfor aktørene. Når politiets medvirkning som aktører i selve deportasjonene blir nevnt, blir det gjort med vekt på det norske politiets gode oppførsel:

Selve dagen og det som skjedde kan jeg ikke si så meget om, men jeg har hørt mange eksempler på at det ordinære polit[i] gjorde hva de kunne for å hjelpe dem. Iallfall fikk de der en pen behandling de siste

⁴¹⁹ NHM: NHM 16: Intervju med Mathias Løvstuhagen, 8.11.1979.

⁴²⁰ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Nils Kvisle 17.6.1985.

⁴²¹ NHM: NHM 16: Intervju med Johan Fredrik Myklebust, mars 1970.

⁴²² NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Thoralf Walle, 25.9.1985.

⁴²³ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Reidar Tørrmoen, 1985.

⁴²⁴ NHM: NHM 16: Intervju med Johan Fredrik Myklebust, mars 1970.

timene de var i Norge, det er jeg helt sikker på. [...] Jeg har ikke fått et eksempel på noe uverdigg, hvis man ikke [skal] se det som uverdigg i sin alminnelighet å ha vært med på tingen.⁴²⁵

Andre intervjuer vektlegger at «jødespørsmålet» var sårt for det norske politiet som «ble misbrukt og presset» av okkupasjonsmyndighetene.⁴²⁶ Slike språklige grep endrer perspektivet og innfallsvinkelen til jødeaksjonene. Den narrative oppbyggingen underbygger forestillingen om at det norske politiet *per se* var offer under okkupasjonen, og framstillingen av det norske Holocaust blir redusert til politiets gode oppførsel mot jødene.

Samtidig som de fleste intervjuene framstiller det norske politiet som jødernes hjelpere, er det også her interessant å merke seg at de som nektet å delta i tiltak mot jødene blir betraktet som helter: «Olaus Kolbeinstveit [...] viste seg også å være en fremragende fyr. Da han fikk ordre fra Statspolitiet om å arrestere jøder eller lærere – så [sa han]: Det gjør jeg ikke! Så han ble omgående avsatt.»⁴²⁷ Igjen er det en ambivalent holdning til hva som var det riktige valg for en politimann under okkupasjonen. Både deltakelse og nekting blir framstilt i et positivt lys.

Som sagt omtaler ingen av bøkene forfølgelsespolitikken før Jors *Politi i Norge* kom ut i 1980, altså året etter *Holocaust* ble sendt på norsk TV og norsk politis deltakelse i jødeaksjonene ble omtalt i Dagbladet. Boken bruker mindre enn én side på jødeaksjonene. Jor skriver at «mange» politimenn «følte et stort ubehag», men at ingen protesterte åpenlyst da de ikke visste hva som var formålet med aksjonene, «selv om de fleste nok hadde sine anelser». Deretter beskrives det, som de fleste også gjør i intervjuene, hvordan politiet bidro til å hjelpe jødene:

Det er ingen tvil om at en del av tjenestemennene *dels* advarte jøder og fikk dem til å flykte, *dels* med hensikt lot dem stikke av i de mørklagte gatene, og endelig kjennes det eksempler på at de lot som om de ikke fant noen hjemme. Også NS-sympatisører lot som om de ikke så, hørte eller forsto den slags fordi de heller ikke likte jødeaksjonen. Flere hundre norske jøder ble hjulpet over til Sverige, mens 734 ble deportert til Polen. Bare 12 kom tilbake.⁴²⁸

At mange jøder ble hjulpet stemmer (rent faktisk), men i disse framstillingene(s kontekst) inngår dette i en heroiserende historiefortelling. Den nest siste setningen er interessant, da rekkefølgen fremhever det faktum at så mange ble hjulpet over til Sverige – fremfor antall deportert til Polen – samtidig som den gir inntrykk av at det var politiet selv som hjalp alle de norske jødene. Når politiets framstillinger først behandler forfølgelsespolitikken er det altså

---

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Erling Svenkerud, 18.6.1985.

⁴²⁷ NHM: NHM 16: Intervju med Odd Galtung Eskeland, 8.12.1980.

⁴²⁸ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 86.

kun bidraget til å hjelpe jødene med å flykte som blir framhevet, ikke deres bidrag til å sende jøder i døden. Dette endrer seg ikke før på 1990-tallet.

4.5 Tyske tiltak mot politiet

4.5.1 Aktion Polarkreis

Ingen av intervjuene diskuterer tyske tiltak mot det norske politiet. I bøkene blir *Aktion Polarkreis* og Stutthof omtalt i korte framstillinger, og spesielt *Aktion Polarkreis* blir brukt som et bevis på at det norske politiet gjorde motstand mot de tyske okkupantene og NS. Dette er å dra tolkningen av hendelsene veldig langt. At det tyske sikkerhetspolitiet oppfattet norsk politi som politisk upålitelig er selvfølgelig ikke ensbetydende med at det foregikk omfattende organisert motstandsvirksomhet. Senje skriver i 1954: «Et annet eksempel på at nazistene ikke var helt tilfreds med politikorpsets stilling til nyordningen var den beryktede *aksjon mot politiet den 16. august 1943.*»⁴²⁹ Dette blir brukt som hovedpoenget i framstillingene de neste tiårene. I tillegg vektlegges dramatikken rundt avkrevingen av politimennenes lojalitetsløfte i Oslo, hvor «en liten flokk på seksten stivnakkede menn trosset alle henstillinger og trusler og nektet til siste slutt», til tross for trusler om å «bli stilt for krigsrett og skutt».⁴³⁰ Selv om det er diskutert hvor reell denne trusselen – og frykten blant politimennene selv – var, blir nettopp trusselen om å bli skutt understreket i flere framstillinger fremover i denne perioden.⁴³¹ I 1980 blir «Skutt blir den som...» brukt som mellomoverskrift.⁴³² Dette kommer vi til å se mer av senere, spesielt på 2000-tallet. Fokuset på tyskernes misnøye, og truslene om å bli skutt, er effektive måter å framstille politiet som plassert på den «riktige siden». I tillegg underbygger dette politiets rolle som offer for drap og arrestasjoner, i likhet med den norske befolkningen som helhet.

4.5.2 Stutthof

Bøkene som omtaler Stutthofpolitiet i denne perioden framstiller oppholdet på forskjellige måter. I 1954 framstiller Senje det kort og godt som en «konsentrasjonsleir» og nevner at 13 av politimennene ikke kom tilbake.⁴³³ Her er det tydelig at Walles *Norsk politi bak piggråd* ikke er blitt brukt som kilde. I 1974 gir Rødder en mer nyansert framstilling av politifangenes forhold. Rødder tar med at politimennene kun var i hovedleiren «i noen måneder, og ble så

---

⁴²⁹ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 256.

⁴³⁰ Ibid., 259.

⁴³¹ Se for eksempel framstillingen i Walle, *Norsk politi bak piggråd: Stutthofpolitiets historie*.

⁴³² Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 89.

⁴³³ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 259.

overført til 'Ausbildungslager' for omskolering av politiske fanger».⁴³⁴ Bruken av definisjonen *Ausbildungslager* (utdanningsleir) er enestående i politiets framstillinger i etterkrigstiden – andre bruker gjerne *Sonderlager* (spesialleir) – men, dette er et meget treffende ordvalg for den interneringsleiren politimennene endte opp i. Rødder er tydelig på intensjonen bak politifangenes opphold i Stutthof, og avslutter med at «til tross for alle fagre løfter motsto de internerte politimenn samlet nazifiseringsforsøkene».⁴³⁵

Jors framstilling fra 1980 spør om man ikke må si at politimennene «var heldige», fordi leiren ikke var «av de verste. Og de norske politifolkene var heller ikke vanlige konsentrasjonsleirfanger».⁴³⁶ Boken *Stavanger politilag 75 år: 1909–1984* inneholder et langt kapittel om Stutthofpolitiet, skrevet av Sverre Haugvaldstad, som selv var i Stutthof. Haugvaldstad påpeker at de norske politimennene var relativt heldige, spesielt ved at de i *Sonderlager Stutthof* ble «spart for mesteparten av redslene og grusomhetene i hovedleiren».⁴³⁷ Både Jor og Haugvaldstad henviser til Walles bok *Norsk politi bak piggråd* fra 1947.

4.6 Motstand

I intervjuene blir motstandsarbeidet ofte trukket fram, også som begrunnelse for at det norske politiet ble værende i sine stillinger. Motstandsmannen Mathias Løvstuhagen innrømmer at det var forståelig at befolkningen oppfattet politiet som okkupasjonsforlengede arm, men gjennomgående i intervjuet vektlegges motstandsarbeidet som ble gjort i Statspolitiet.⁴³⁸ En annen politimann påstår at «man kan ikke overvurdere betydningen av det sivile norske politi», og henviser til all hjelp som ble gitt til de norske jødene.⁴³⁹ Andre gir eksempler på at de bidro med «advarsler til folk», uten å gå inn på detaljer om dette, og utstrekningen av innsatsen forblir ukjent.⁴⁴⁰ Andre vektlegger passive handlinger, som at de på ransaker «verken så eller gjorde» noen ting.⁴⁴¹ De vage og udokumenterte henvisningene til slik innsats går igjen i flere av intervjuene.

I bøkene legges det mye vekt på motstandsarbeid eller «illegalt» arbeid, som ofte kommer som egne (under)kapitler i okkupasjonsframstillingene. Sigurd Senje trekker fram at

---

⁴³⁴ Rødder, *Bergen politi under okkupasjonen*, 90.

⁴³⁵ Ibid.

⁴³⁶ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 92.

⁴³⁷ Haugvaldstad, "Politi bak piggråd," i *Stavanger politilag 75 år: 1909-1984*, red. Ivar Leidulv Riska, Stavanger: Verbum, 1984, 75 & 80.

⁴³⁸ NHM: NHM 16: Intervju med Mathias Løvstuhagen, 8.11.1979.

⁴³⁹ NHM: NHM 16: Intervju med Johan Fredrik Myklebust, mars 1970.

⁴⁴⁰ NHM: NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Henry Aamo, 21.2.1985.

⁴⁴¹ NHM: NHM 16: Intervju med Odd Biltvedt, 3.9.1971.

det selvfølgelig kunne se ut som det norske politiet sto svakt når det gjaldt «nasjonal innsats» – spesielt med tanke på det høye antallet NS-medlemmer – men at man må se nærmere på «andre sider ved saken», slik han skriver.⁴⁴² Og andre sider av saken er politiets illegale innsats:

Men ser vi litt på det som foregikk bak kulissene i politietaten under okkupasjonen, vil vi forstå at det var til uvurderlig nytte for motstandsbevegelsen og mange gode nordmenns liv og velferd at det gamle politi ble på sin plass.⁴⁴³

Ingen kunne gjøre så meget i kampen mot tyskerne som den fornuftige politimann, som kaldt vurderte situasjonen og hjalp der det var behov for hjelp.⁴⁴⁴

Finn Jor skriver også at, til tross for inntrykket av at etaten var «sterkt nazifisert», er det «grunn til å understreke at politiet sto i en særstilling også når det gjaldt det illegale arbeide».⁴⁴⁵ Under overskriften «Illegalt» skriver Senje om hvordan politiet bidro med å avlytte telefoner, skaffe falske pass eller andre legitimasjonspapirer til jøder og andre flyktninger eller motstandsfolk. Dette er for øvrig den eneste sammenhengen hvor Senje omtaler jødene – under avsnittet om politiets motstandsarbeid. Dette underbygger analysen av politiets omtale av forfølgelsespolitikken tidligere i dette kapitlet. Senje påstår at det ville kreve en hel bok for å skildre i detaljer alt som foregikk på den illegale politifronten og at de fem boksidene kun tar med noen få glimt av dette.⁴⁴⁶ I *Oslo politiforening: dens kamp og historie* skriver Karl Jønsberg også at det er nok stoff til en hel bok, men legger til: «Det er nok å nevne at det omfattet alt.»⁴⁴⁷ Likevel er det påfallende lite dokumentert motstandsarbeid det blir skrevet om.

En som imidlertid skriver mye om den illegale innsatsen, er Sverre Rødder, i boken *Bergen politi under okkupasjonen*, fra 1974. I forordet siteres politimester Frøset, som hyller Bergens syv falne politimenn:

Det var ikke bare motstand med våpen i hånd, det var også åndens motstand mot overgrep og urett. Det var motstand i den daglige gjerning, i det alminnelige arbeid for vårt gamle rettsgrunnlag mot urett og brutale overgrep, for våre lover og vår kultur, som vi setter høyest av alt[...] [D]et ble av mange utført et arbeid som var av den største betydning, og uten fare var denne kamp aldri. Mange politifolk ble arrestert og satt i konsentrasjonsleirer.⁴⁴⁸

---

⁴⁴² Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 250.

⁴⁴³ *Ibid.*, 260.

⁴⁴⁴ Karlsen, *Lang dag i politiet*, 159.

⁴⁴⁵ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 93.

⁴⁴⁶ Senje, *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*, 262-267.

⁴⁴⁷ Jønsberg, *Oslo politiforening: dens kamp og historie*. Oslo: Foreningen, 1969, 71.

⁴⁴⁸ Rødder, *Bergen politi under okkupasjonen*, 9.

Det interessante er hvordan Frøset gjør motstandsarbeid til en del av politiets daglige gjerning, og på den måten bygger opp under forestillingen om at det å være politimann under okkupasjonen innebar å jobbe *mot*, ikke *med*, okkupantene. Sitatet drar også inn beskyttelsen av våre – altså norske – lover og kultur. Frøsets sitat er også et tydelig eksempel på hvordan politifolk i konsentrasjonsleirer blir brukt som bevis for motstandsarbeid, selv om dette gjaldt svært få politifanger – og *ingen* av de som var i Stutthof.

Rødder bruker over 20 sider på å skrive om politiets illegale organisasjoner, og gir en innsikt i motstandsarbeidet ved Bergen politikammer. Lettere problematisk blir det da Rødder drar inn mil.org., og XU som en del av politiets innsats. Spesielt overraskende er det at Rødder framstiller det som om det var politifolk som etablerte XU, og at «[g]runnstammen var politimenn, men det var også mange andre med».⁴⁴⁹ Denne framstillingen stemmer ikke.⁴⁵⁰ Selv om noen politifolk bidro i motstandsorganisasjoner virker det som Rødder har en hang til å overdrive politiets innsats i norske illegale organisasjoner. Rødder skriver til sist om den viktigste organisasjonen for illegalt arbeid i politiet, «Den hemmelige politiledelse». Den ble dannet i 1942, som hadde tre hovedoppgaver – alle relatert til avslutningen og reorganiseringen av politiet etter okkupasjonen.⁴⁵¹

Politiets falne er nevnt flere ganger også i denne periodens bøker, men ikke i noen utstrakt grad i intervjuene. Omfanget av hedring av de falne er relativt sett mye mindre i denne perioden enn i den forrige. Dette kan ha sin naturlige forklaring i økt tidsavstand fra okkupasjonen, men det interessante er at framstillingene i mye mindre grad knyttes til *norske* verdier. Utenom boken *Stavanger politilag 1909–1959*, som handler utelukkende om motstand og falne politifolk,⁴⁵² er det kun korte og nøkterne beretninger om de falne. *Stavanger politilag 75 år* har bilde av minnetavlen for Stavangers tre falne, plassert i hovedinngangen til politikammeret.⁴⁵³ I Rødders bok «*Her lukter messing*» fra 1973 er det biografier om alle de syv falne politimennene fra Bergen.⁴⁵⁴ Jors *Politi i Norge* nevner kort de 54 polititjenestemenn som «betalte den *høyeste* pris for sin innsats».⁴⁵⁵

---

⁴⁴⁹ Ibid., 122.

⁴⁵⁰ Om etableringen av XU, se for eksempel: Sæter og Sæter, *XU: i hemmeleg teneste 1940-45*, 3. utg. utg. Oslo: Samlaget, 2007.

⁴⁵¹ Rødder, *Bergen politi under okkupasjonen*, 136-137.

⁴⁵² Eide, *Stavanger politilag 1909-1959*. Stavanger: laget, 1959.

⁴⁵³ Riska, *Stavanger politilag 75 år: 1909-1984*.

⁴⁵⁴ Rødder, «*Her lukter messing*», 116-131.

⁴⁵⁵ Jor, *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*, 98.

4.7 Konklusjon

Denne periodens kilder fokuserer først og fremst på motstandsarbeid og «gode nordmenn», noe som i stor grad følger den samfunnsmessige utviklingen i perioden og fraværet av ytre press – i hvert fall fram til 1979, og den offentlige debatten om det norske politiets deltakelse i jødeaksjonene. Alle framstillingene innrømmer at mange meldte seg inn i NS, men fastslår at politiet likevel ikke var nazifisert. Medlemskapet blir, særlig i intervjuene, framstilt som et nødvendig onde for å kunne yte befolkningen bistand. I enkelttilfeller blir også muligheten for å hjelpe jødene i 1942 og 1943 brukt som argument for NS-medlemskap – uten noen refleksjon rundt egen rolle som «fløyelshansken på den tyske jernneven» i selve arrestasjonene og deportasjonene.

Enkelte av framstillingene bygger på artikler og bøker fra de første etterkrigsårene og fortsetter etableringen av en hovedfortelling som tar utgangspunkt i at det norske «ordinære» politiet var «mellom barken og veden». Offer-diskursen vektlegger politiets utsatte situasjon, med overfall og press fra okkupasjonsmyndighetene, og at politiet sto alene igjen og «ofret» seg for befolkningen. Selv om mange utenforstående betraktet politiet som nazifisert, var det «ordinære» politiet «gode nordmenn» – en del av det norsk «vi». Det var Hirden og Statspolitiet som var «de andre». «Vi»-diskursen vektlegger først og fremst politiets motstandsarbeid, i tillegg til arresterte og falne politifolk. Gjennom språklige grep, vage kvantifiseringer, og dreining av perspektiv og roller er disse diskursene med på å forme en patriotisk heroiserende hovedfortelling. Min analyse viser at dette medfører inntrykk av at det blant annet var politifolk som varslet og hjalp *alle* jødene, og at *Aktion Polarkreis* skjedde på grunn av politiets motstandsarbeid.

Det mest definerende for denne periodens kilder, er at framstillingene er korte og overflatiske, og hopper bukk over mye av okkupasjonshistorien. I intervjuene blir jødeaksjonene kort nevnt, men innfallsvinkelen er da hvor sårt dette var for politimennene, som etter påstandene faktisk prøvde å hjelpe jødene. Det er også flere tilfeller av setninger som framstiller jødene som de handlende subjekter i forbindelse med deportasjonene. I bøkene blir ikke jødeaksjonene nevnt før i 1980 i Finn Jors *Politi i Norge*. Før denne er bøkene mest opptatt av politiet som offer og som en del av det norske fellesskapet. Sverre Rødders bøker vektlegger «ordre-er-ordre»-tradisjonen i politiet. Alle framstillingene preges av mange vage påstander og lite kildehenvisninger.

Perioden preges av lite ytre press, verken fra samfunnet eller historieforskningen, om å bearbeide politiets forfølgelse- eller nazifiseringspolitikk under okkupasjonen. I bøkene blir

jødeaksjonene unngått, og det «nazifiserte» Statspolitiet blir framstilt som en lykke for det «ordinære» politiet som kunne la Statspolitiet ta de ubehagelige jobbene. Det er også et fravær av indre press og kritiske stemmer innad i etaten. I både intervjuene og bøkene er det for det meste enighet om politiets illegale innsats, men de to forskjellige kategoriene har en helt ulik vektlegging av andre temaer. Bøkene unngår jødeaksjonene, og har rikelig om tyske tiltak mot politiet, mens intervjuene har lite om *Aktion Polarkreis* og Stutthof, og snakker mye om jødeaksjonene. Mange av disse intervjuene ble gjort på 1980-tallet, etter at det hadde blitt større oppmerksomhet på de mindre positive sidene ved okkupasjonshistorien i Norge. Denne samfunnsutviklingen fortsetter inn i de neste tiårene, og kom til å medføre endringer i politiets fortidsbearbeidelse på 1990- og 2000-tallet.

5 Politiets fortidsbearbeidelse 1990–2015

I løpet av 1990-tallet gjennomgikk forståelsen av okkupasjonen betydelige endringer, og det blir etter hvert mer oppmerksomhet rundt nazifiseringspolitikken og nordmenns medvirkning i forfølgelsespolitikken. Særlig de norske jødernes okkupasjonshistorie ble sentral for mye samfunnsdebatt på både 1990- og 2000-tallet. I 1995 kom Bjarte Brulands hovedoppgave i historie *Forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene*.⁴⁵⁶ Samme år publiserte *Dagens Næringsliv*-journalisten Bjørn Westlies sitt arbeid om beslagleggelsen av de norske jødernes formuer under overskriften *Nordmenn ranet de norske jødene*.⁴⁵⁷ Disse to arbeidene førte til opprettelsen av Skarpnesutvalget – oppnevnt av Justisdepartementet i 1996. Utvalgets oppgave var å kartlegge hva som skjedde med norske jøder eiendom under okkupasjonen. Utredningen påpekte også det norske politiets medansvar for tiltakene mot jødene.⁴⁵⁸ I 1997 ble det debatt i norske aviser mellom flere historikere og forfattere om jødedeportasjonene og nordmenns ansvar for disse.⁴⁵⁹ To år senere ble det vedtatt utbetalinger til norske jøder, etter innsats fra blant andre statsminister Kjell Magne Bondevik. Bondeviks etterfølger, Jens Stoltenberg, holdt i desember 2000 en tale hvor ikke bare NS, men også nordmenn generelt, ble ansvarliggjort for jødernes skjebne.⁴⁶⁰ En annen følge av Skarpnesutvalget var at Stortinget vedtok opprettelsen av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret), som sto ferdig i 2001.

Ifølge Susanne Maerz viser 1990-tallets debatter to tydelige tendenser i den kollektive historiske bevisstheten: bevissthet om et moralsk ansvar, samtidig som det er forsvar av den nasjonale konsensen. Hun er enig med historikeren Odd-Bjørn Fures observasjon om at det norske samfunnet på 1990-tallet manglet evnen til å diskutere mindre minneverdige aspekter ved okkupasjonstiden, grunnet konsenssyndromets fortsatte styrke.⁴⁶¹ Fures observasjon er imidlertid ikke like relevant for 2000-tallets fortidsbearbeidelse. Selv om hovedfortellingen fortsatt er dominerende, er den blitt endret og nyansert siden 1990-tallet.

26. november 2006 ble Victor Linds statue av Knut Rød i statspolitiuniform som gjør nazihilsen avduket på HL-senteret i Oslo. Historikeren Odd-Bjørn Fure håpet at «tilfellet Knut Rød» igjen skulle bli tatt opp, men den offentlige diskusjonen som fulgte førte ikke til

---

⁴⁵⁶ Bruland, "Forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene."

⁴⁵⁷ Westlie, "Nordmenn ranet de norske jødene," *Dagens Næringsliv* 27.05.1995.

⁴⁵⁸ Skarpnes, "Inndragning av jødisk eiendom i Norge under den 2. verdenskrig: utredning fra utvalget som har kartlagt hva som skjedde med jødernes eiendeler i Norge under den 2. verdenskrig og oppgjøret etter krigen," i *NOU 1997: 22* (Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Statens trykning, 1997).

⁴⁵⁹ Maerz, *Okkupasjonstidens lange skygger: fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs*, 225-230. Se for eksempel historikerne Tore Pryser og Ole Kolsruds debatt i *Dagbladet*, i august 1997.

⁴⁶⁰ *Ibid.*, 233-234.

⁴⁶¹ *Ibid.*, 267-271 & 282.

noen konklusjon. Maerz mener likevel kontroversen initierte en åpen diskusjon om et traumatisk kapittel i okkupasjonshistorien, som tidligere ikke hadde passet inn i det norske bildet av okkupasjonen – og at en ny generasjon historikere var i ferd med å bidra til at dette bildet kunne endre seg.⁴⁶²

Selv om det selvfølgelig har blitt gjort forskning på vonde temaer tidligere, har den nye forskningen på okkupasjonen bidratt til økt bevissthet rundt vanskelige temaer også for politiet.⁴⁶³ Samarbeid mellom HL-senteret og Politihøgskolen har også ført til at politiets okkupasjonshistorie er blitt en del av politiutdanningen i Oslo. Den økte bevisstheten fikk konkrete virkninger i 2012. 27. januar dette året beklaget statsminister Jens Stoltenberg at nordmenn deltok i arrestasjoner og deportasjoner av jøder under okkupasjonen.⁴⁶⁴ 26. november samme år unnskyldte også politidirektør Odd Reidar Humlegård norsk politis deltakelse i arrestasjonen av de norske jødene.⁴⁶⁵

I de følgende underkapitlene analyserer jeg tematisk politiets framstillinger i perioden 1990–2015, før jeg til slutt oppsummerer perioden og gir en foreløpig konklusjon. Hvordan skiller denne periodens fortidsbearbeidelse seg fra de to første periodene? Hvilke språklige og narrative virkemidler blir brukt, og hva er funksjonen til disse? Fortsetter den heroiserende patriotiske framstillingsformen i deler av politiets tekster? Hvilke tidligere framstillinger og diskurser er sentrale i denne perioden, og hvordan påvirkes disse av samfunnsdebatten og den nye forskningen? Er det forskjell mellom de ulike kildene, og kan det defineres kategorier blant forfatterne?

5.1 Tysk invasjon og okkupasjon

I bøkens framstilling av april dagene 1940 blir det store arbeidspresset for det norske politiet, spesielt sentrert rundt Oslo og politimester Welhaven, vektlagt. Det blir fortalt ulike versjoner av hvordan Welhaven nektet å møte Quisling 9. april. Alle er forskjellige og litt mer dramatiske – eller humoristiske – enn det Welhaven selv skrev i sin rapport i 1965.⁴⁶⁶ Welhaven blir gjennomgående positivt framstilt i denne perioden. En av de mest positive framstillingene fra 1995 bruker Welhavens rapport som kilde når politiets utsatte og kaotiske situasjon blir omtalt: «Da satt politimester Welhaven plutselig med et overveldende mandat.

---

⁴⁶² Ibid., 297.

⁴⁶³ Se for eksempel Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*.

⁴⁶⁴ Beklagelsen ble framført fredag under en minnemarkering på Akershuskaia i Oslo i anledning den internasjonale holocaustdagen. Hentet 28. april 2016 fra <http://www.nrk.no/norge/beklager-deportasjon-av-joder-1.7972133>

⁴⁶⁵ Humlegård, "[Unnskyldningen til jødene]."

⁴⁶⁶ Se for eksempel Bonde, *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*, 52; Ulvedal, *Politiets hverdag*, 10.

Han sov ikke et minutt de første tre døgnene [...] Hele politikorpset sparte seg ikke, men arbeidet ofte døgnet rundt.»⁴⁶⁷

Også Jørn-Kr Jørgensens utgivelser beskriver Welhaven som en ekte leder i en tid preget av «fullstendig kaos».⁴⁶⁸ I Jørgensens bok fra 2004 har politimesteren fått et eget kapittel kalt «Kristian Welhaven var mesteren med stor ‘M’ på Møllergaten 19», hvor det presiseres at politimesteren var «helt klar i sin handlemåte. Han nektet rett og slett å samarbeide med de tyske nazimyndighetene».⁴⁶⁹ Det er tydelig at Welhaven blir brukt som personifisering av det gode, norske førkrigspolitiet. Det er da bedre å fokusere på at Welhaven ble avsatt i september 1940, enn at han hadde et godt samarbeid med tyskerne de første månedene av okkupasjonen. Det er interessant at Jørgensen i samme kapittel skriver: «Det finnes mange historier om Kristian Welhaven. De fleste av dem er nok pyntet på etter årenes glemsel og velvilje. Det spiller egentlig ingen rolle.»⁴⁷⁰ I 2015 bruker Jørgensen Herman Lundes beretning fra 1946 som beskrivelse av politiets utsatte posisjon:

[...] Vårt fedreland var i fare og krevet nu alt. Befolkningen var lamslått, våre egne militære styrker så vi lite til. [...] Politiledelsen for den største delen, samt polititjenestemennene gikk sammen og holdt sammen for å løse oppgavene etter hvert som de meldte seg, uten noen som helst hensyn til sitt eget liv eller personlig fare. Ja, nu baketter er det helt utrolig at ikke flere politifolk mistet livet under innsatsen alt første døgnet.⁴⁷¹

Som i de to forrige periodene, er det også nå flere eksempler på framstillinger som er svært korte gjennomganger av okkupasjonen som helhet og som dermed nødvendigvis gir et overflatisk bilde av politiets rolle. For eksempel skriver Rødder en kort artikkel i *NPHS Årsskrift 2005* om Bergenspolitiet under okkupasjonen som hopper over alt som skjer mellom januar 1942 og mai 1945. Rødder nevner ikke en gang jødeaksjonene, noe de fleste øvrige framstillinger i denne perioden i hvert fall nevner kort.⁴⁷²

Ragnar Ulstein skriver i *NPHS Årsskrift 2003* om hvordan det norske politiet fulgte Londonregjeringens linje under okkupasjonen: «Ro, verdig nasjonal holdning og disiplin var det sentrale budskap.» Men Ulstein understreker også at politiet måtte få «skitne hender» av å være under det tyske «terrorvelde».⁴⁷³

---

⁴⁶⁷ Ulvedal, *Politiets hverdag*, 9.

⁴⁶⁸ Jørgensen, *Samhold er vår styrke: Oslo politiforening 100 år 1894-1994*, 29-30.

⁴⁶⁹ Jørgensen, *PolitiLiv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 205.

⁴⁷⁰ *Ibid.*, 207.

⁴⁷¹ Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*, 15.

⁴⁷² Rødder, "Politiet i Bergen frem til 1945," i *NPHS Årsskrift 2005*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2005, 108-112.

⁴⁷³ Ulstein, "Politiet under okkupasjonen," i *NPHS Årsskrift 2003*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2003, 25-26.

Det er sår i politiets okkupasjonshistorie. Særlig i aksjonen mot jødene ser vi hvor absolutt nødvendig det er for et folk å ikke komme under kommando av demoniske krefter [...] Mest truleg var det fleire med sterk rygg i politiet enn hos gjennomsnittsnordmannen. Det trongst, fordi det var i politiet ein særlig måtte være sterk.⁴⁷⁴

Man kan spørre seg hvilket empirisk grunnlag Ulstein har for å hevde at politifolk hadde «[sterkere] rygg» enn andre. Påstanden er illustrerende for framstillingens narrative oppbygging. Ulstein framhever politiets utsatte posisjon. Det er også interessant hvordan lærdommen fra okkupasjonshistoriens «sår» er at et folk ikke må bli okkupert (av «demoniske krefter»). Dermed blir politiets – som en del av det norske folk – fortidsbearbeidelse redusert til spørsmålet om å bli okkupert eller ikke. Selve okkupasjonens status som en spesiell, annerledes periode – noe den absolutt var – blir forsterket av dette. Ved å definere okkupasjonen som ikke representativ for det norske politiets historie, er dette med på å frita politiet for ansvaret for å diskutere og ta lærdom av egne handlinger. Samtidig rettes fokuset mot politiets motstandsarbeid. Denne tilnærmingen er mer typisk for artikler i NPHS' årsskrifter redigert av Jon Kvikne (1995–2008) enn det er i årsskriftene redigert av Jørn-Kr. Jørgensen (2009–2015). Jørgensens tilnærming til politiets okkupasjonshistorie vektlegger politiets deltakelse i jødeaksjonene – i tillegg særlig Statspolitiets voldelige historie – noe som kommer godt fram i hans bok fra 2004:

Legger vi et formildende aspekt i deres brutale gjerninger som ofte koste andre mennesker livet, fratar vi ansvarlige mennesker retten – og plikten – til å tenke selv, og det må vi aldri gjøre [...] Ingen har rett til å skyve sitt eget moralske ansvar over på omgivelsene, på samfunnet, staten, eller "høyere ordre". Vi må altså selv bære ansvaret for det vi gjør; uansett hva vi har gjort og ikke gjort med livene våre og mot andre mennesker. Så enkel og så vanskelig er logikken.⁴⁷⁵

5.2 NS-medlemskap

Den store andelen NS-medlemskap blir i denne perioden nesten alltid berørt i politiets framstillinger. Det interessante er hvordan framstillingene forklarer, eller rettferdiggjør, de mange medlemmene. Enkelte omtaler politiet som «nazifisert», men går deretter rett over til å skrive om det store presset som ble lagt på politiet.⁴⁷⁶ En av de mest kritiske til politiet som helhet – og som åpner med å spørre om hvorfor så mange politifolk «sviktet», og ble «nazister» – omhandler typisk nok Kristiansand-politiet.⁴⁷⁷ Det kan virke som det er lettere å være kritisk til etaten som helhet når politikammeret man omtaler har en «mer ærerik» historie under okkupasjonen med Kristiansands politimester, Rynning-Tønnesen. Dette så vi

---

⁴⁷⁴ Ibid., 26.

⁴⁷⁵ Jørgensen, *PolitiLiv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 137.

⁴⁷⁶ Se for eksempel: Bonde, *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*. Jørgensen, *PolitiLiv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*.

⁴⁷⁷ Klev, "Da Kristiansands-politiet gikk til kollektiv oppsigelse," 47.

også eksempler på i den første perioden. De fleste framstillingene tar likevel utgangspunkt i at etaten, tross andelen NS-medlemmer, ikke var nazifisert – altså den samme konklusjonen som Lars L'Abée-Lund i 1950.⁴⁷⁸

Felles for alle er vektleggingen av det sterke presset politiet ble utsatt for. Det understrekes at det var sterkere enn overfor «noen annen statsetat».⁴⁷⁹ Og presset kom spesielt tidlig, «allerede høsten 1940».⁴⁸⁰ Jonas Lie blir tillagt mye ansvar for presset på politiet, og enkelte framstillinger legger hovedansvaret på ham.⁴⁸¹ Ved å legge hovedskylden på Lie, unnslipper etaten – og den enkelte politimann – i større grad ansvar for egne handlinger. Samtidig er det trolig riktig at Lie overtalte mange politifolk til å melde seg inn i NS, høsten 1940. I tillegg blir trusselen om å miste jobben vektlagt. Frykten for å ikke kunne «fø kone og barn» spiller en viktig rolle i forklaringen på at mange «ga etter for presset og meldte seg inn».⁴⁸² Enkelte framstillinger begrunner innmeldinger også med «den militære situasjonen ute i Europa»⁴⁸³ og at «Tyskland seiret på alle fronter».⁴⁸⁴ Jørgensen er en av dem som vektlegger dette: «Men spørsmålet om 'hvis tyskernes seirer, hva da?' vil for alltid forbli ubesvart.»⁴⁸⁵

Anton Fagerbakks bok, *Narvik politidistrikt*, skiller seg ut ved å blande inn *Aktion Polarkreis* i spørsmålet om NS-medlemskap:

Presset var stort for innmelding i partiet endog med trussel om dødsstraff om man vegret seg. Selv om man i ettertid kan betrakte en del av ordbruken under aksjonen mot politiet i august 1943 som tomme trusler så var situasjonen der og da meget alvorlig for dem som ble rammet.⁴⁸⁶

Dette er en uriktig beskrivelse av hendelsesforløpet i august 1943 – hvor spørsmålet gjaldt en lojalitetserklæring, ikke medlemskap i NS.⁴⁸⁷ Dette tilfellet av feilkobling er enestående, men det føyer seg inn rekken av framstillinger som gir et overdrevent eller feilaktig inntrykk av politiets pressede situasjon under okkupasjonen, og hvordan etaten var offer for tyskernes trusler.

---

⁴⁷⁸ Flere framstillinger henviser også direkte til L'Abée-Lund, "Politiet over og under jorden." Se for eksempel Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*, 22.

⁴⁷⁹ Fagerbakk, *Narvik politidistrikt: Historisk utsyn 1700-2001*, 128.

⁴⁸⁰ Bonde, *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*, 65.

⁴⁸¹ Klev, "Da Kristiansands-politiet gikk til kollektiv oppsigelse," 51; Bonde, *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*, 56.

⁴⁸² Ryan, "Eugen Hansen - en engasjert politiprofil som ikke ga seg før saken var oppklart," i *NPHS Årsskrift 2010*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2010, 120.

⁴⁸³ Næshagen, *Fra selvtækt til demokratisk politi: en komparativ studie av rettshåndhevelsens historie i Vesten*, 80.

⁴⁸⁴ Jørgensen, *Politiliv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 151.

⁴⁸⁵ Ibid.

⁴⁸⁶ Fagerbakk, *Narvik politidistrikt: Historisk utsyn 1700-2001*, 128.

⁴⁸⁷ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 407.

Flere framstillinger understreker at politiet var mellom barken og veden. Frykten for at politioppgavene skulle bli overtatt av tysk politi eller av Hirden, som «bestod av NS-medlemmer som virkelig mente noe med medlemskapet sitt»,⁴⁸⁸ er sentral i argumentasjonen for at politiet måtte bli i sine stillinger for å hjelpe befolkningen – blant annet ved å bidra i motstandskampen. Som Jørgensen skriver i 2004: «At mange polititjenestemenn også viste en svært nasjonal holdning og tok så vel store sjanser og drev dobbeltspill, er også hevet over tvil. En ikke ubetydelig del av norske politifolk ble også arrestert – og noen ble sendt til konsentrasjonsleiren Stutthof.»⁴⁸⁹

Det er tydelig at silkefrontens syn på NS-medlemskap fra de første etterkrigsårene har etablert seg som den hegemoniske fortellingen i politiets framstillinger: Det var for mange som meldte seg inn, men det betydde ikke at politiet som sådan var nazifisert. Løsningen måtte derfor være individuell behandling av alle. I forordet til *NPHS Årsskrift 2003* skriver redaktør Kvikne om gjenoppbyggingen av etaten: «I ettertid skjønner vi hvor riktig og viktig det var at [Rikspolitisjef] Andres Aulie beslutning om å undergi alle en individuell behandling ble fulgt.»⁴⁹⁰ Silkefrontens syn kommer enda klarere fram i Jørgensens bok året etter:

Etter krigen bygget Welhaven opp korpset. Han var svært mild og forsonende i dommen over de polititjenestemenn som hadde vært medlemmer av NS, og av de som ble gjeninntatt i tjenesten, brukte han aldri deres medlemskap mot dem i arbeidet og ellers. Til det var han rett og slett for dannet. Var respekten for Welhaven stor før krigen, ble den ikke noe mindre da han nå skulle bygge opp igjen «sitt» politikorps.⁴⁹¹

Denne positive framstillingen underkommuniserer at mange på denne tiden faktisk var sterkt kritiske til Welhaven, og spesielt hans gjeninntakelse av så mange tidligere NS-medlemmer. Det blir dermed lettere å framstille politimesteren som personifiseringen av det «gode», «ordinære» (førkrigs)politiet, og med Welhavens innstilling blir betydningen av NS-medlemskap minimert.

Mens det i bøkene og årsskriftene er silkefrontens tolkning av NS-medlemskap som gjelder, presenterer det norske politiets egne nettsider en litt annen versjon av oppgjøret med NS-medlemmene. På siden om «Politihistorie» er dette omtalt slik: «Ved frigjøringen 1945 ble de aller fleste offentlige tjenestemenn med NS-medlemsskap fjernet fra stillingene sine. Dette gjaldt også for politiet og i lensmannsetaten. Mange fikk dom og bøter for

---

⁴⁸⁸ Jørgensen, *PolitiLiv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 109.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, 151.

⁴⁹⁰ Kvikne, "Forord," i *NPHS Årsskrift 2003*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2003.

⁴⁹¹ Jørgensen, *PolitiLiv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 206.

landssvik.»⁴⁹² Dette gir et helt annet inntrykk av reorganiseringen etter okkupasjonen, og passer bedre med bildet av at NS-medlemmer ikke var godtatt i etterkrigs-Norge. Det er påtagelig at politisidene historieavsnitt kun bruker én kilde i sin framstilling av okkupasjonshistorien, nemlig Olav Nordstoga's *Lensmenn i 800 år*, fra 1992. Nordstoga nevner ikke hvor mange som ble gjeninnsatt, men konkluderer selv med at for de fleste *førkrigsansatte* som ble NS-medlemmer «var det tale om rene papirmedlemskap».⁴⁹³

Det kan virke som om silkefrontens holdning til tidligere NS-medlemmer er lettere å videreføre i politiets egne bøker og årsskrifter, enn det er å fronte denne utad på politiets nettsider rettet mot hele befolkningen. Det er, som Nils Johan Ringdal skriver i 1987, grunn til å tro at politiet selv ønsker å tone ned hvor mange som faktisk ble gjeninnsatt etter okkupasjonen.⁴⁹⁴

5.3 Nazifiseringspolitikken

Også i denne perioden er det svært lite oppmerksomhet rundt nazifiseringspolitikken under okkupasjonen. Kun én bok omtaler nyordningen i 1941, hvor oppdelingen av Ordenspolitiet og Sikkerhetspolitiet og de nye Politipresidiene blir beskrevet.⁴⁹⁵ Det står intet om politiutdanningen, og politikompaniene blir kun nevnt i én av bøkene.⁴⁹⁶ Foruten bøkene, er det én artikkel i *NPHS Årsskrift 2001*, hvor kompanienes historie blir fortalt på en nøktern måte, uten å berøre det at kompaniene var underlagt det tyske SS.⁴⁹⁷

Det politiske står derimot i sentrum i framstillingene av Statspolitiet, som alltid – med ett unntak – blir omtalt som det «nazifiserte» politiet.⁴⁹⁸ Det blir likevel ikke skrevet mye om selve Statspolitiets virke under okkupasjonen, utover kort å nevne dets deltakelse i jødeaksjonene.⁴⁹⁹ Det blir brukt mer plass på Statspolitetsjef Karl A. Marthinsen. Jørgensen skriver flere ganger om Marthinsen, som beskrives som «landssviker [og] prototypen på 'den lille offiser' som ble 'den gale general'». Marthinsens rolle under jødeaksjonene blir

---

⁴⁹² Politi.no, "Politihistorie".

⁴⁹³ Nordstoga, *Lensmenn i 800 år: jubileumsbok Norges lensmannslag 1893-1993*, 127-128.

⁴⁹⁴ Ringdal anslår selv at omtrent 900 mann ble gjeninnsatt, tross NS-medlemskap. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 355.

⁴⁹⁵ Næshagen, *Fra selvtekt til demokratisk politi: en komparativ studie av rettshåndhevelsens historie i Vesten*, 182.

⁴⁹⁶ Skaret, *Fra varde til SMS: politiets sambandshistorie*. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2009, 84.

⁴⁹⁷ Brekke, "De norske politikompanier på Østfronten 1942–1945," i *NPHS Årsskrift 2001*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2001.

⁴⁹⁸ Politimannen Agnar Ulvedal skriver i *NPHS Årsskrift 2005* om Utrykningspolitiet, og skriver der at Statspolitiet var kun en navneendring, hvor arbeidsoppgavene var dels de samme som for Utrykningspolitiet. Ulvedal, "Utrykningspolitiet i Norge," i *NPHS Årsskrift 2005*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2005, 92. Det er tydelig at Ulvedal her har hentet sin informasjon fra Olsens bok fra 1987, som er nevnt i kapittel 4. Olsen, *Utrykningspolitiets ni liv gjennom 50 år*.

⁴⁹⁹ Se for eksempel Jørgensen, *Samhold er vår styrke: Oslo politiforening 100 år 1894-1994*, 45.

framhevet.⁵⁰⁰ Marthinsen blir med andre ord personifiseringen av den norske nazismen, og er slik sett et takknemlig objekt å plassere skyld og ansvar på. I 2004 skriver Jørgensen at

Marthinsen beskrives som '[...] liten og mager, en vital, mørkhåret og mørkøyd mann, sjarmerende nesten til det demoniske.' Han karakteriseres mer som politiker enn politimann. Det er tvilsomt om han var noen av delene. Karl A. Marthinsen var en skam for sin norske offisersstand og sin norske uniform.⁵⁰¹

Det er interessant at framstillingene av Marthinsen ikke fokuserer på politiarbeid, men heller at han var offiser og en skam for sin norske uniform – altså ikke sin politiuniform. Han er også beskrevet som politiker, mer enn politi, noe som i den norske polititradisjonen er sterkt kritikkverdig. Dette er med på å etablere Marthinsen – og Statspolitiet – som noe annet enn det «ordinære» (førkrigs)politiet, som kun interesserte seg for politiarbeid, *ikke* politikk. Bildet av Statspolitiet som «de andre» blir forsterket gjennom framstillingenes fokus på vold og tortur utført av Statspolitiet under okkupasjonen. Fokuset blir ikke mindre etter utgivelsen av journalisten Eirik Veums *Statspolitiet*, i 2012.⁵⁰² Det er tydelig at Jørgensens *Vi hadde andre drømmer*, i 2015, henter mye av sin tekst om voldelige Statspolitimenn fra Veums bok, selv om det ikke henvises til Veum i selv teksten, kun i litteraturlisten.⁵⁰³

5.4 Forfølgelsespolitikken

I denne perioden blir politiets rolle i tiltakene mot jødene mye mer eksplisitt framstilt enn i de to forrige periodene. Det er likevel forskjeller på hvordan dette blir gjort, og ikke minst er det utover på 2000-tallet en utvikling mot stadig mer direkte ansvarliggjøring av det norske politiet. Det er naturlig å se dette i sammenheng med hvordan nettopp behandlingen av de norske jødene ble debattert i Norge på slutten av 1990-tallet. Det virker som fagmiljøene presser på og at deler av politiet gradvis følger etter. Men, som vi skal se, har det også sammenheng med innsatsen til Jørn-Kr Jørgensen, som også blir redaktør for NPHS' årsskrifter i 2009.

Allerede tidlig på 1990-tallet blir «Jødeforfølgelsen i Norge»⁵⁰⁴ og lignende uttrykk for første gang brukt som (mellom)overskrifter i politiets framstillinger. I 1994 skriver Bonde om «den ubehagelige oppgaven å stå for innsamlingen» av jødernes radioapparater»,⁵⁰⁵ mens Jørgensen viser til Per Ole Johansens forskning, og at det norske politiet i denne

⁵⁰⁰ Jørgensen, "Karl A. Marthinsen," i *NPHS Årsskrift 2002*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2002, 95.

⁵⁰¹ Jørgensen, *Politiativ: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 110.

⁵⁰² Veum, *Nådeløse nordmenn [1]: Statspolitiet 1941-1945*. Oslo: Kagge Forlag, 2012.

⁵⁰³ Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*, 10-12.

⁵⁰⁴ Ulvedal, *Politiets hverdag*, 159.

⁵⁰⁵ Bonde, *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*, 59.

sammenhengen hjalp tyskerne med å få nye og mer komplette lister over de norske jødene.⁵⁰⁶ I 1995 skriver Ulvedal derimot, riktignok uten å legge fram dokumentasjon, at politimennenes innsats for å varsle førte til at «de aller fleste jødene som bodde i Oslo-området, fikk beskjed»⁵⁰⁷ – noe som er en merkverdig påstand, i lys av at Oslo-politiet fikk skryt av det tyske sikkerhetspolitiet for deres gode samarbeid.⁵⁰⁸

Men det «skulle bli større prøvelser» for det norske politiet, som Bonde skriver, og sikter med dette til arrestasjonene og deportasjonene av de norske jødene. Han framstiller politiet som offer for et press om å delta: «Det var en ufyselig aksjon som svært få ville være med på», men legger til at politiet også fikk varslet og berget flere hundre jøder. Likevel er Bonde klar på politiets direkte deltakelse: «734 norske jøder ble deportert til Tyskland og videre til utryddelsesleirene. Bare 12 av dem kom tilbake. Blant svært mange politifolk som hadde vært med på aksjonene var dette det svarteste minne fra okkupasjonsårene». Treffende nok for politiets foreløpige fortidsbearbeidelse legger han til: «De ønsket å legge et glemselens slør over det hele [...]»⁵⁰⁹ I Ulvedals framstilling blir ikke politiet beskrevet som en handlende aktør i tiltakene mot jødene. Unntaket er når politifolks varslinger til jøder blir omtalt, som også står i fokus for Ulvedals behandling av emnet. Omfanget av både politiets handlinger og av jøders skjebne blir skrevet i vage formuleringer: «En del jøder trodde ikke på de advarsler de fikk denne natten, noe de bittert fikk angre.»⁵¹⁰

Fra starten av 2000-tallet blir framstillingene mer direkte i omtalen av politiets rolle i tiltakene mot jødene. Det fremste eksemplet på dette er *Politiet i Follo gjennom 100 år* fra 2002 som bringer en grundig gjennomgang av hva som skjedde og poengterer at «vanlig norsk politi [...] utførte oppgaven».⁵¹¹ Det som skiller seg mest ut er fokuset på jødene – noen av dem navngitte – skjebne, som blir beskrevet i detalj, i tillegg til at jødeaksjonen ikke blir omtalt som én hendelse høsten 1942, men en serie tiltak, ikke minst deportasjonen av jøder i 1943. Politiet blir framstilt som handlende aktører: «Blant disse menneskene [...] befant det seg også ni personer fra Follo, som Follo-politiet hadde hentet hjemme eller arrestert på annen måte. For kvinnene og barna tok det en snau uke fra de ble arrestert i Follo – til de endte sine dager i Auschwitz.»⁵¹² Jørn-Kr Jørgensen henviser til *Politiet i Follo gjennom 100 år* i sin bok fra 2004 og slår fast at det norske politiet har svært lite å være stolt

---

⁵⁰⁶ Jørgensen, *Samhold er vår styrke: Oslo politiforening 100 år 1894-1994*, 33.

⁵⁰⁷ Ulvedal, *Politiets hverdag*, 156-157.

⁵⁰⁸ Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*, 168-169.

⁵⁰⁹ Bonde, *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*, 60.

⁵¹⁰ Ulvedal, *Politiets hverdag*, 159.

⁵¹¹ Lilleslått og Simastuen, *Politiet i Follo gjennom 100 år: Follo politimesterembete 1902-2002*, 96-97.

⁵¹² *Ibid.*, 98-101.

over når det gjelder «arrestasjon og deportasjon av norske jøder fra Norge til tyske konsentrasjonsleire».⁵¹³ I tillegg blir en tekst av Per Ole Johansen om Knut Rød brukt «som folkeopplysning for politiet og som innsyn i en sak som ikke bør bli glemt av norske historieskriverne», for «[k]jenner vi ikke historien, står politiet i fare for å gjenta den på andre måter med andre folkegrupper».⁵¹⁴

Disse forholdsvis nye taktene i politiets framstillinger står i kontrast til Norsk Politihistorisk Selskaps første årsskrifter fra 1995 og inn på 2000-tallet, redigert av Jon Kvikne. Inntil 2002 har ikke forfølgelsespolitikken vært nevnt i noen av selskapets årsskrifter. Det nærmeste er en gjengitt tale under Politihøgskolens frigjøringsjubileum, som omtaler hvordan de «5 krigsårene kom til å koste oss dyrt som nasjon», og har én setning om at «[d]e norske jødene, ca. 750 i tallet, ble praktisk talt totalt utryddet av tyske gasskamre».⁵¹⁵ Her er ingen norsk deltakelse nevnt overhode, kun de *tyske* gasskamre(!) I 2002 bidrar Jørgensen med en artikkel om Karl A. Marthinsen hvor han betegner arrestasjonen av norske jøder som «en av de største skamletter i norsk politihistorie fordi også mannskaper fra det ordinære politiet deltok».⁵¹⁶ Dette kommenteres av redaktør Kvikne i neste års årsskrift: «Noen har framstilt politiets delaktighet i jødedeportasjonene som en skamlett for politiet, mens andre mener det er en altfor lite nyansert framstilling.»⁵¹⁷

I samme årsskrift er det to artikler som i framstillingen av forfølgelsespolitikken vektlegger politiets motstandsarbeid. Den ene skrevet av journalist og forfatter Ragnar Ulstein, som nevnt ovenfor. I tillegg anmelder Kvikne boken *Kathe – alltid vært i Norge*, hvor filosof Espen Sjøbye blant annet problematiserer politiets ansvar for deportasjonen av jødene.⁵¹⁸ Kvikne skriver at «forfatteren [Sjøbye] er av de som mener at politiets delaktighet i den tragiske utgangen var betydelig, mens forskeren, Ragnar Ulstein, gir et meget mer nyansert bilde». Kvikne legger til at politiet hadde «svært små muligheter til å unnsnippe» deltakelse i jødeaksjonene.⁵¹⁹ Først gir Kvikne autoritet til Ulstein ved å presentere ham som «forskeren» (legg merke til kommabruken, som uthever dette ekstra godt) – i motsetning til «forfatteren» Sjøbye. Dernest vinkles framstillingen av jødeaksjonene til at det var vanskelig for *politiet* å unnsnippe jødeaksjonene. Det er selvsagt viktig å ha med seg at handlingsrommet

---

⁵¹³ Jørgensen, *PolitiLiv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 197.

⁵¹⁴ *Ibid.*, 140.

⁵¹⁵ Eide, "Politihøgskolen. Frigjøringsjubileet 8. mai 1995, DAGENS TALE," i *NPHS Årsskrift 2000*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2000, 116.

⁵¹⁶ Jørgensen, "Karl A. Marthinsen," 95.

⁵¹⁷ Kvikne, "Forord," 3-4.

⁵¹⁸ Sjøbye, *Kathe, alltid vært i Norge: biografi*. Oslo: Oktober, 2003.

⁵¹⁹ Kvikne, "Bokanmeldelser: Kathe Rita Lasnik - et offer i jødedeportasjonen," 158.

til det norske politiet *var* begrenset, men formuleringenes narrative funksjon er å framstille de norske politimennene *ofre* for tyske ordre og press.

I en senere bokomtale av Jørn-Kr Jørgensens *Politoliv* kritiserer Kvikne forfatteren for å presentere personlige meninger som historiske kjensgjerninger uten å ha tilstrekkelig dokumentarisk dekning for det: «Jeg har en følelse av at det skjer i noen sammenhenger, for eksempel når politiets rolle i jødedeportasjonen blir for svartmalt og ensidig framstilt.»⁵²⁰ Her må det presiseres at politiets *rolle* i jødedeportasjonen var jo nettopp å registrere, arrestere og deportere de norske jødene – altså å medvirke i det norske Holocaust. Så kan man hevde at enkelte politifolk nektet å *innfinne* seg med denne rollen, blant annet gjennom å hjelpe jøder – men politiets *rolle* er uansett høyst kritikkverdig. Det er også bemerkelsesverdig at det etterlyses dokumentasjon for at politiets rolle i jødeaksjonene ikke skal svartmales og framstilles ensidig, da det nettopp er dokumentasjon og forskning som har ført til en mer nyansert og detaljert framstilling av norsk politis medvirkning i Holocaust.

Etter Jørgensen i 2002 er det ingen artikler som tar opp jødeaksjonene før i 2008 – Kviknes siste år som redaktør. Da blir historiker og journalist Per Anders Madsens artikkel om Knut Rød-saken trykt i årsskriftet.⁵²¹ Kviknes forord, med kommentarer til Madsens artikkel, er illustrerende for hans tid som redaktør for NPHS' årsskrifter:

Mange kolleger i begge etater gjorde en heltmodig innsats for land og folk, under siste verdenskrig og sågar gav sitt liv[...] Politiets krigshistorie har imidlertid også skyggesider, sier kritiske historikere, og et seriøst årsskrift skal også slippe disse til. En beretning om jødedeportasjonene har derfor fått sin plass i denne bok. 'En historieskriver er en journalist som har stått for sent opp,' sies det. Dette kan ha sin gyldighet også her, men forfatteren, Per Anders Madsen, var for ung til å kunne møte opp med blokk og blyant selv. Jeg husker Knut Rød som en stillfarende, pent antrukket leder på Kriminalvakta i Oslo. 16. august 1943 ble politifullmektig GE henrettet av tyskerne for å statuere et eksempel. Berit Nøkleby har skrevet om dette, og spillet omkring dramaet [...] ⁵²²

Det er interessant å merke seg en noe nedlatende, eventuelt spøkefull, holdning overfor Madsen, i hvert fall hvis den sammenholdes med Kviknes introduksjon av Ulstein. Det er også påfallende at historiker Nøkleby, som skriver om Gunnar Eilifsen og tyske tiltak mot det norske politiet,⁵²³ ikke blir gitt slike karakteristikker. Oppbyggingen av avsnittet er også illustrerende for mye av politiets fortidsbearbeidelse, med etablering av politiets innsats for fedrelandet, før det gis en vag framstilling av jødeaksjonene, som raskt går over til framstillinger av *Aktion Polarkreis* eller lignende hendelser.

---

⁵²⁰ Kvikne, "Bokomtaler: Politoliv," 125-126.

⁵²¹ Madsen, "Knut Rød-saken og oss," i *NPHS Årsskrift 2008*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2008.

⁵²² Kvikne, "Forord," *ibid.*, 3.

⁵²³ Nøkleby, "Marthinsen og Eilifsen-saken," *ibid.*

Kviknes siste tekst som redaktør av årsskriftet omtaler også jødedeportasjonene og helt til slutt hvordan han selv hadde jobbet sammen med Knut Rød:

Jeg husker da jeg begynte i Oslopolitiet en pent antrukket eldre kollega som var vaktleder på Kriminalvakta. Han deltok ikke i diskusjon, men gikk stille i dørene og viste faglig tyngde. Først senere ble jeg klar over at dette var samme person som hadde blitt tiltalt etter krigen for sterk delaktighet i denne deportasjonen. I to rettsinstanser ble han frikjent.⁵²⁴

Kviknes siste setninger er et godt eksempel på hvordan politiframstillinger vektlegger politifaglig arbeid, og ikke politikk, og at språklige virkemidler bestemmer perspektivet på historien. Kvikne «går» selv «stille i dørene» med dette avsnittet, og vil ikke påtvinge en direkte konklusjon: isteden får leseren bedømme den pent antrukne politimannen som ble frikjent i to rettsinstanser. Frikjennelsen av Rød kan her leses som en frikjennelse av det norske politiets rolle i forfølgelsespolitikken. Det ikke vanskelig å være enig med Per Ole Johansen i at Rød-saken, i 1946 og 1948, kunne ha vært begynnelsen på politiets eget oppgjør med egen okkupasjonshistorie. Det ble den ikke.

Etter Kvikne ble Jørn-Kr Jørgensen redaktør for NPHS' årsskrifter. Selv om det ikke er før i 2013 at jødeaksjonene blir tatt opp, har Jørgensen – som allerede vist – en helt annen tilnærming til jødeaksjonene, og ikke minst Knut Rød, enn det sin forgjenger. I *NPHS Årsskrift 2013* skriver han under overskriften «Norsk politi arresterte jøder»:

Jødeaksjonene i Oslo ble for en stor del gjennomført av Statspolitiet med sin leder Karl A. Marthinsen i spissen. Ansvarlig ved det daværende Oslo politikammer for aksjonene, var politiinspektør Knut Rød, som mirakuløst nok ble frikjent av norsk rettsvesen for sitt arbeid etter krigen, men at det kleber blod på politiinspektørens hender, er hevet over tvil [...] ⁵²⁵

Det er ikke tilfeldig at det i *NPHS Årsskrift 2013* er flere artikler om jødernes skjebne under okkupasjonen. 26. november 2012 beklaget politidirektør Odd Reidar Humlegård på vegne av det norske politi etatens befatning med deportasjonen av norske jøder i 1942 – en beklagelse som er gjengitt i sin helhet i årsskriftet i 2013:

Da ordren fra det tyske nazistiske politiet i Norge gikk ut i slutten av november 1942 om å pågripe norske jøder, ble det nazistiske norske Statspolitiet, mannskaper fra Nasjonal Samlings hird, representanter for Germanske SS Norge og tjenestemenn fra det norske ordinære politiet – særlig kriminalpolitiet – brukt til dette.

Den 26. november i 1942 ble 532 jødiske menn, kvinner og barn sendt til Stettin med skipet «Donau» og videre til Auschwitz-Birkenau i kuvogner hvor det ble foretatt en seleksjon og hvor arbeidsuføre menn, kvinner og barn ble gasset og drept umiddelbart.

⁵²⁴ Kvikne, "Bokomtale: Jens Chr. Hauge - Fullt og helt," *ibid.*, 199.

⁵²⁵ Jørgensen, "Det må aldri skje igjen," i *NPHS Årsskrift 2013*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2013, 101.

Av de totalt 772 jødene som ble deportert fra Norge under krigen 1940–1945, kom 34 tilbake.

Som politidirektør i Norge, som politimann og medmenneske, ber jeg på denne måten norske jøder om unnskyldning for det norske politiets medvirkning til disse arrestasjonene.⁵²⁶

Det er interessant at Humlegård kun nevner aksjonene i november 1942 men utelater andre tiltak og deportasjoner. Det er også kun selve arrestasjonene som blir direkte unnskyldt. Politiet er ikke nevnt i de to avsnittene som omhandler jødenes deportasjon og skjebne. Sett bort ifra dette, er det tydelig at politidirektøren mener at politiet hadde et medansvar for jødenes skjebne – ikke minst ved at unnskyldningen eksplisitt forteller om hva som hendte med jødene i Auschwitz. Selv om det er de 532 jødene som framhevet, blir også antallet på *alle* de deporterte og døde jødene nevnt. Den siste setningen framstiller også tydelig det norske politiet som en handlende aktør under arrestasjonene. Denne vinklingen og språkbruken vitner om en diskursiv endring i måten det norske politiet framstiller sin rolle i forfølgelsespolitikken på. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

Ifølge assisterende politidirektør Vidar Refvik var det kun ham og den nyansatte politidirektør Humlegård som sto for beslutningen om å gi en offisiell unnskyldning i 2012.⁵²⁷ Det var altså intet samarbeid med NPHS, Politihøgskolen eller noen andre forskere. De hadde imidlertid en samtale med den daværende siste overlevende nordmann fra Auschwitz, Samuel Steinmann. Refvik mente det var naturlig med en beklagelse etter økt oppmerksomhet om dette i samfunnet og i historieforskningen, og ikke minst etter at daværende statsminister Jens Stoltenberg 27. januar 2012 beklaget at nordmenn deltok i arrestasjoner og deportasjoner av jøder under okkupasjonen.⁵²⁸ Ifølge den assisterende politidirektøren har ikke POD registrert noen negative reaksjoner på unnskyldningen, kun noen positive. Dette samsvarer godt med bildet av en ny generasjon norske politiembetsmenn som står friere til å kritisere egen etats rolle under okkupasjonen, ikke minst fordi de fleste politifolk som jobbet under okkupasjonen er døde, og at store deler av etaten nå er mer åpne i sine vurderinger av politiets rolle under jødeaksjonene.

Den eneste kjente kritikken av Humlegårds unnskyldning er to leserinnlegg i Politiets Fellesforbunds magasin *Politiforum*, i 2013 skrevet av Anton Fagerbakk – forfatteren av *Narvik politidistrikt*. Han er opprørt over at Humlegård kunne gi en unnskyldning på vegne av det norske politi anno 2012, som ifølge Fagerbakk ikke har noe med nyordningens politi

---

⁵²⁶ Humlegård, "[Unnskyldningen til jødene]," *ibid.*, 109.

⁵²⁷ Viser til telefonsamtale med Refvik, 6. januar 2016.

⁵²⁸ Beklagelsen ble framført i anledning den internasjonale holocaustdagen. Hjelle, "Stoltenberg sier unnskyldt til norske jøder," *VG*, 27.01.2012.

under okkupasjon å gjøre.⁵²⁹ Politimannen Børge Steinsland svarer Fagerbakk med at unnskyldningen var riktig og på høy tid og understreker at historikere har vist hvordan politimennenes deltakelse gjorde jødeaksjonene mer effektive.⁵³⁰ Fagerbakk svarer med å trekke fram ett eksempel på en politimann, Erling Mjaaland, som var med på arrestasjonene:

Han var beordret og deltok, men klarte å manipulere dem han hadde med seg. Hva hadde skjedd dersom Mjaaland hadde mislykkes med det? Kanskje noe å tenke på for de av oss som 70 år etter gjerne vil påvise manglende heltetmot eller iver etter å arrestere jøder. Ganske nøyaktig ni måneder etter at jødene var sendt ut av landet, ble 500–600 politifolk arrestert. Kanskje hadde noen av dem [...] vært med på aksjonen mot jødene, mens andre hadde sluppet. Omlag 300 av dem ble sendt til konsentrasjonsleir i Polen. [...] Disse politifolkene var en del av den norske politietat anno 1942 da jødene ble deportert. Det er på vegne av disse menneskene og denne politietat politidirektøren ber om unnskyldning og beklager medansvar for jødeutryddelsen. Derfor blir hans utspill ikke bare malplassert, men i tillegg mildt sagt upassende.⁵³¹

Fagerbakks tilnærming til unnskyldningen er interessant, da den betrakter hele den norske politietaten under okkupasjonen som en annen en dagens politietat. Dette er en framstilling som aldri har blitt brukt direkte av andre forfattere, selv om mange indirekte skildrer «krigen» som en helt annen tid, et mørkt kapittel i historien som ikke kan sammenlignes med noe annet. Men disse framstillingene har ofte spilt på nettopp kontinuiteten til det «ordinære» politiet fra førkrigstiden, gjennom okkupasjonen og inn i etterkrigstiden.

Det mest interessante er likevel hvordan forfatteren Fagerbakk i 2012 bruker sine språklige og narrative virkemidler. Først slås det fast at Mjaaland var beordret. Deretter kommer en vag formulering om manipulering av kollegaer, noe vi må anta betyr at han dermed kunne hjelpe jøder, selv om det forblir uklart hva som faktisk ble gjort. Senere i avsnittet følger en direkte sammenkobling av jødeaksjonene – og vi må da anta at Fagerbakk sikter til politifolks illegale innsats under jødeaksjonene – og *Aktion Polarkreis*. Denne koblingen har ingen rot i historiske fakta.⁵³² Det er også verdt å merke seg at Fagerbakk bruker entallsformen «jødeaksjonen», samtidig som han overdriver både antall politifolk som ble arrestert og som ble sendt til Stutthof – som her blir definert som konsentrasjonsleir.⁵³³ Til slutt presiserer Fagerbakk at politifolkene var en del av «politietaten anno 1942 da jødene ble deportert». Igjen ser vi bruk av nominalisering, gjennom at setningen setter handlingen – at jødene *ble deportert* – i sentrum, uten at politiet eller noen andre blir identifisert som handlende subjekt. Dermed fjernes politifolkene fra selve deportasjonen av jødene. Hvis

⁵²⁹ Fagerbakk, "Malplassert unnskyldning", 44-45.

⁵³⁰ Steinsland, "En riktig unnskyldning til jødene". Ibid., nr. 2: 42.

⁵³¹ Fagerbakk, "Unnskyldningen til jødene". Ibid., nr. 3: 47.

⁵³² Emberland, "Stutthof-eksperimentet: Norske politifanger i SS' omskoleringsleir."

⁵³³ Det var i underkant av 500 som ble arrestert, og til sammen 271 som ble sendt til Stutthof. Ringdal, *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*, 292 & 297.

teksten ville vise politiet som handlende aktører, kunne han enkelt skrive «den norske politietat anno 1942 som deporterte jødene».

Utover Fagerbakks innlegg er det ingen diskusjon rundt beklagelsen. Det kan virke som okkupasjonen er blitt så fjern at temaet ikke lenger opprører politifolk i en etat som ikke primært er opptatt av historie. Likevel får unnskyldningen innvirkning på NPHS' følgende årsskrifter. I 2013 trykker årsskriftet mange artikler om jødernes skjebne under okkupasjonen, i tillegg til Humlegårds unnskyldning.⁵³⁴ Dette får en motreaksjon i de to neste årsskriftene, som har svært mange innslag om politifolks motstandsarbeid og om Stutthof.⁵³⁵

I sitt forord til Jørgensens bok *Vi hadde andre drømmer* fra 2015 skriver politimester Sjøvold at:

Når det refereres til «Oslopolitiets mørkeste periode» siktes det – som vi vet – til at mannskaper fra det daværende politikammer ble brukt av det tyske og norske okkupasjonsstyret i prosessen med å kartlegge, arrestere og deportere jøder fra Oslo til konsentrasjonsleirkomplekset Auschwitz-Birkenau.⁵³⁶

Det er interessant at denne framstillingen nå er noe «som vi vet», og at den som en selvfølge tas med i politiets okkupasjonshistorie, etter press fra historieforskningen, samfunnsdebatten og til slutt den offentlige beklagelsen fra politidirektøren. Sjøvolds ordvalg indikerer også at politiet var med på flere tiltak og aksjoner mot jødene under okkupasjonen, og politiet blir beskrevet som handlende subjekt i framstillingen av deportasjonen. I selve boken er det også tydelig at Jørgensen lener seg på forskningen i sin framstilling av tiltak mot jødene, både når han direkte skriver at han bruker Per Ole Johansen som kilde, og når han bruker andres forskning uten direkte henvisninger.

Det mest påfallende med Jørgensens framstilling er likevel ikke fraværet av kildehenvisninger eller hans harde dom over det norske politiets deltakelse i jødeaksjonene. Det er snarere det skjønnlitterære grepet han bruker til å fortelle om okkupasjonshistorien gjennom en fiktiv politimann kalt «Johan Moen».⁵³⁷ Denne fiktive hovedpersonen gir mulighet for å gi personlige kommentarer til hendelsene under okkupasjonen. I framstillingen

---

⁵³⁴ For eksempel: Jørgensen, "Det må aldri skje igjen; Jørgensen, "Glimt fra jødernes historie i Norge."

⁵³⁵ For eksempel: Kleppa, "Atle Svardal – politimann og motstandsmann," i *NPHS Årsskrift 2014*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2014; Hebo, "Spennende opplevelser med bil A 92: Med jødiske flyktninger over grensen i Jonas Lies bil," *ibid*; Jørgensen, "Modig politihistorie," *ibid*; Bjerke, "Stutthof – et tilfeldighetens skjebnesvangre spill?," i *NPHS Årsskrift 2015*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015; Jørgensen, "Solveig Bergslien - alltid beredt," *ibid*; Jørgensen, "Vi ville ikke bli nasjonalsosialister " i *NPHS Årsskrift 2015*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015; Moengen, "Norsk politi som nektet å samarbeide," *ibid*.

⁵³⁶ Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*, 3.

⁵³⁷ *Ibid*. I boken *Politiliv*, fra 2004, bruker Jørgensen navnet "Morten Ludviksen" om den fiktive politimannen. Mye av framstillingene i *Politiliv* er de samme som blir skrevet om "Johan Moen" i *Vi hadde andre drømmer*.

av stemplingen av jøders pass går for eksempel Moen «i flere uker og irriterte seg over ordren».⁵³⁸ Under arrestasjonene av jødene går Moen «til Privat Aksjon», og varsler noen jøder – men «[h]an nevnte ikke denne varslingen for noen [...] Det var best å holde det hemmelig».⁵³⁹ På denne måten framstiller Jørgensen det som at det er trolig at mange politimenn varslet og hjalp jøder uten å si ifra om dette, og legger til at: «Vi vet i dag at mange polititjenestemenn gjordet det samme [...]»⁵⁴⁰

Til tross for det originale valget av et skjønnlitterært grep, er Jørgensens *Vi hadde andre drømmer* den framstillingen som vier mest plass til de norske jødernes skjebne. Til slutt har Jørgensen med en kronologisk liste over 14 punkter og datoer i tiltakene mot jødene for å gi en bedre oversikt. Det er imidlertid underlig at denne ikke tar med deportasjon av jøder i 1943, ei heller inndragelsen av radioapparater i 1940. Politiet framstilles imidlertid som en handlende aktør 26. november 1942: «SS "Donau" seiler fra Oslo med 532 norske statsborgere av jødisk tro; menn, kvinner og barn etter å ha blitt overlevert av norsk politi på Utstikker 1.»⁵⁴¹ Deretter omhandles motstandsfolk i politiet, slik nesten alle politiets framstillinger gjør etter å ha omtalt forfølgelsespolitikken.

5.5 Tyske tiltak mot politiet

5.5.1 Aktion Polarkreis

Framstillingene av *Aktion Polarkreis* tiltar etter 1990, og det blir også fortalt mer om Gunnar Eilifsens død, spesielt i bøker og artikler av Jørn-Kr Jørgensen. I 1994 vektlegger Jørgensen at alle «illojale» politifolk skulle arresteres og at i Oslo ble politimennene truet med å bli skutt. De 16 som nektet «ble ikke skutt [men, ble] en del av de 271 som ble sendt med Donau til Stutthof ved Danzig, noen døde i konsentrasjonsleiren».⁵⁴² Her er ingen drøfting av grunnlaget for aksjonen og heller ingen redegjørelse for oppholdet i Stutthof. Det hele blir kort framstilt som at det norske politiet hadde mange «illojale», og at noen av dem ble derfor sendt til døden i konsentrasjonsleir. Denne forkortede, og historisk sett ikke korrekte, framstillingen er en effektiv måte å gjøre det norske politiet til «gode nordmenn» tross alt. I flere av bøker og artikler helt fram til 2015 blir trusselen om å bli skutt vektlagt gjennom mellomoverskrifter som «Skriv under – eller bli skutt».⁵⁴³ I 2015 henviser Jørgensen til Sverre

---

⁵³⁸ Ibid., 28.

⁵³⁹ Ibid., 37-38.

⁵⁴⁰ Ibid., 38.

⁵⁴¹ Ibid., 43.

⁵⁴² Jørgensen, *Samhold er vår styrke: Oslo politiforening 100 år 1894-1994*, 57-62.

⁵⁴³ Jørgensen, *Politiliv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 121.

Rødders beskrivelse av de 16 som nektet: «De var alle sikre på at de ville bli skutt, og fulgte rolig med da de ble hentet av tyskere [...]».⁵⁴⁴

Trusselen og volden mot politiet blir beskrevet i en barsk tone. Ulvedal forteller hvordan to politimenn, Jomar Lie og politimester Finn Dahlin, ble utsatt for blodig avhør av tyskerne, hvor «Dahlin sto like rolig med et ubevegelig ansikt, noe som var en politimester verdig». Helteframstillingen av den verdige politimester blir avløst av en barsk politihumor: «- Det avhøret kom jeg lett unna, sa Jomar Lie. – Synes du det? sa Dahlin og tittet på ham med et glimt i øyet. Du har i hvert fall fått en skikkelig blåveis. Slipper du med den, kan du være fornøyd.»⁵⁴⁵ Det barske *understatement* kan også leses som en kommentar til politiets utsatte posisjon under okkupasjonen generelt, og at de alltid sto i fare for å bli straffet av tyskerne.

Politiets utsatte posisjon blir eksemplifisert i sin mest dødelige form gjennom Gunnar Eilifsens historie. Spesielt Jørgensen vektlegger drapet på Eilifsen i flere bøker og artikler, og de konsekvenser dette fikk for det norske politiet. Framstillingene er med på å gjøre politiet til en del av den norske befolkningen. Tydeligst kommer fram i en artikkel fra 2010:

I norsk krigshistorie generelt og i politiets krigshistorie spesielt lyser Gunnar Eilifsens navn med gullbokstaver. Han ble en politisk martyr, og var den første nordmann som fikk sin dødsdom av en "norsk" særdomstol da han ble skutt etter en summarisk rettsak i 1943.⁵⁴⁶

Eilifsens tidligere NS-medlemskap blir av Jørgensen kommentert med at han «meldte seg allerede i slutten av 1941 ut av NS»,⁵⁴⁷ noe som retter fokuset mot utmeldelsen, seg ikke det faktum det at han i utgangspunktet hadde vært medlem. Dette er et godt eksempel på politiets framstilling av «det gode, nasjonale» politiet, hvor innmeldingen i NS var påtvunget eller nødvending og dermed forsvarlig. *Handlingen* er å melde seg ut av NS, noe som alltid blir positivt framstilt. Det er også interessant at Jørgensen påstår at Eilifsens navn lyser med gullbokstaver, også i norsk krigshistorie generelt – ikke bare i politiets krigshistorie. Dette må sies å være en overdrivelse og et godt eksempel på hvordan politiets framstillinger systematisk trekker politifolk inn i det norske fellesskapet.

---

⁵⁴⁴ Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*, 59.

⁵⁴⁵ Ulvedal, *Politiets hverdag*, 197.

⁵⁴⁶ Jørgensen, "Gunnar Eilifsen ble et offer for det nazifiserte politiet," i *NPHS Årsskrift 2010*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2010, 65.

⁵⁴⁷ Jørgensen, *Politiativ: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 120.

5.5.2 Stutthof

I denne perioden er Stutthofpolitiets historie presentert i tre forskjellige bøker fra 1991, 2001 og 2007. Den første minner om Walles *Norsk politi bak piggråd* i både form og motiv – og gir et personlig innblikk i leiroppholdet. Det blir med en gang gjort klart at «hverken politifolkene eller studentene [...] skulle være vanlige konsentrasjonsleirfanger. De var rasemessig verdifullt materiale som skulle oppdras til gode germanere», og at politimennene skulle ha sin egen leir, *Sonderlager Stutthof*.⁵⁴⁸ Den andre fra 2001 vektlegger mer Stutthof som konsentrasjonsleir enn at politimennene ble overført til *Sonderlager*: «Det er et fåtall av vår tids nordmenn som i det hele tatt kjenner til at K.Z.-Stutthof rangerer som en av de større og verre K.Z.-leire under andre verdenskrig. Denne boka har som mål å rette opp dette bildet av K.Z.-Stutthof.»⁵⁴⁹ Den siste fra 2007 understreker også på at Stutthof var «Hiters dødsleir», men erkjenner samtidig at overgangen til *Sonderlager* førte til atskillig bedre forhold for politimennene og at meningen med oppholdet var at de skulle «kurses til tjeneste i det tyske riket».⁵⁵⁰

I årsskriftene til NPHS er det ikke mye som blir skrevet om Stutthof de første årene. Redaktør Kvikne skriver i år 2000 kort om bautaen til minne om Stutthofpolitiet som står ved Politihøgskolen.⁵⁵¹ I tillegg skriver han en bokomtale av *Norsk politi bak piggråd*, i 2006, hvor det heter: «Dessuten er noe av meningen med denne boken at vi ikke må glemme – ikke har lov til å glemme.»⁵⁵² I *NPHS Årsskrift 2014* blir det kunngjort at det skal settes opp en minnetavle i Stutthof året etter.⁵⁵³ I Jørgensens *Vi hadde andre drømmer* omtales minnetavlen som er plassert i hovedleiren Stutthofs krematorium «til minne om de 13 norske polititjenestemennene som døde som følge av fangenskapet i Stutthof i årene 1943–1945 og for de totalt 271 polititjenestemennene som ble holdt fanger her i samme tidsperiode».⁵⁵⁴ Framstillingene omtaler krematorium og gasskamre på en måte som får det til å virke som om de norske politifangene sto i fare for å ende der. Dette er en fordreining av forholdene

---

⁵⁴⁸ Kolstad og Nøkleby, *Politifange i Tyskland: Birger Kolstads dagbok fra Stutthof-leiren*, 18 & 29.

⁵⁴⁹ Dahlin, "En fanges dagboknotater," i *De trodde på en ny dag: norsk politi i krig, fangenskap, og befrielse 1943-1945*, red. Erik Dahlin, Per Ole Johansen, og Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Genesis, 2001, 31.

⁵⁵⁰ Haugan og Schjølberg, *Det kom en telefon: norsk politimann i Hitlers dødsleir*, 75-76.

⁵⁵¹ Kvikne, "Minnebautaen ved Politihøgskolen," i *NPHS Årsskrift 2000*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2000.

⁵⁵² Kvikne, "Bokomtale: Norsk politi bak piggråd," i *NPHS Årsskrift 2006*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2006, 192.

⁵⁵³ Skaret, "Omorganisering i politi- og lensmannsetaten – blir politihistorien ivaretatt?," i *NPHS Årsskrift 2014*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo Norsk Politihistorisk Selskap, 2014, 3.

⁵⁵⁴ Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*, 66.

politifangene levde under. Fordreining har en klar funksjon, da det unektelig virker mer «nasjonalt» å ha vært i konsentrasjonsleir enn å ha vært i en omskoleringsleir.⁵⁵⁵

I *NPFS Årsskrift 2015* er det to artikler som omhandler Stutthof og særlig omskoleringsforsøkene. Den siste overlevende fra Stutthofpolitiet, Trygve Rindahl, forteller i et intervju med Jørgensen om forsøket på å omvende politimennene og deres bastante nei: «Vi ville ikke bli nasjonalsosialister.»⁵⁵⁶ I en artikkel om Olaf Walle blir patosen enda tydeligere: «Gjennom konsentrasjonsleiren Stutthof ville nazimyndighetene vinne norske politifanger for den storgermanske tanke. Dette eksperimentet var en total fiasko og en helt vill idé. Fedrelandskjærligheten var større. Det var aldri tvil.»⁵⁵⁷

Det er interessant at når politiets framstillinger faktisk omtaler at det var snakk om et omskoleringsforsøk fra SS' side, vektlegges nettopp kjærligheten til fedrelandet desto sterkere. Det problematiske med å omtale omskoleringsforsøket er at det tydelig viser at de norske politifolkene hadde en annen og høyere status enn andre fanger.⁵⁵⁸ Dermed blir en nøktern og historisk korrekt fremstilling av Stutthof ikke egnet til å trekke politifolkene inn i samme offergruppe som motstandsmenn, og historien kan ikke brukes like effektivt for å gjøre det «ordinære» politiet til en del av det nasjonale «vi».

5.6 Motstandsarbeid

Kjærligheten til fedrelandet står også i sentrum for politiets framstillinger av motstandsarbeid under okkupasjonen og koblinger til norske verdier og tradisjoner bidrar til å plassere politiet som «gode nordmenn». I 1992 trekkes det fram at den norske lensmannstand ikke var preget av tysk politikultur, «men av norsk bondetradisjon» og at lensmennene *derfor* kunne hjelpe befolkningen på «mange vis». Det understrekes at det var farlig, men at «[m]ange lensmenn tok likevel sjansen og gav gode nordmenn og motstandsfolk den hjelp dei kunne».⁵⁵⁹ Det blir ikke her gått nærmere inn på hva som faktisk ble gjort av motstandsarbeid. Formuleringene er ofte vage, slik som i Næshagens bok fra 1999: «Flere politifolk deltok aktivt i motstandsarbeidet og andre gjorde passiv motstand.» Uten videre utdyping av påstandene går framstillingen over til Gunnar Eilifsen som ble skutt for å «nekte å arrestere 5 kvinner» og de 271 politimenn som ble sendt «til den tyske konsentrasjonsleiren Stutthof».⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁵ Emberland, "Stutthof-eksperimentet: Norske politifanger i SS' omskoleringsleir."

⁵⁵⁶ Jørgensen, "Vi ville ikke bli nasjonalsosialister " 30.

⁵⁵⁷ Jørgensen, "Olaf R. Walle – en velvillighetens tusenkunstner," 46.

⁵⁵⁸ Emberland, "Stutthof-eksperimentet: Norske politifanger i SS' omskoleringsleir."

⁵⁵⁹ Nordstoga, *Lensmenn i 800 år: jubileumbok Norges lensmannslag 1893-1993*, 121.

⁵⁶⁰ Næshagen, *Fra selvtekt til demokratisk politi: en komparativ studie av rettshåndhevelsens historie i Vesten*, 183.

Også i Norsk Politihistorisk Selskaps årsskrifter er det flere artikler hvor det heter at *mange* var med på *forskjellig* illegalt arbeid. Dette blir gjerne anført rett etter at det blir nevnt at mange politifolk var medlemmer av NS.⁵⁶¹ I 2000 blir tidligere politihøgskolesjef Odd Eides tale gjengitt i sin helhet. Eide fremstiller, med henviser til bøkene til Bonde og Ringdal, politiet som "mellom barken og veden" og nevner at mange ble «presset til samarbeid» med okkupasjonsmyndighetene, men at «[p]olitifolk gjorde innenfor forskjellige illegale organisasjoner [...] en betydelig innsats og mange mistet livet». Deretter blir *Aktion Polarkreis* og politifangene i Stutthof trukket fram som eksempler. Videre at man under frigjøringsjubileet skal minnes de døde innsats for Norge. Dette er med på å framstille politiet som en naturlig del av det norske «vi»-fellesskapet: «Aldri har vi nordmenn i moderne tid stått nærmere hverandre enn i maidagene 1945. Vi var ikke bare en nasjon, men vi var 'ett samlet folk'.»⁵⁶² I innledningen til talen siterer Eide Hjemmefrontens kunngjøring fra 8. mai 1945: «Vår kamp er kronet med seier. Norge er atter fritt.»⁵⁶³

Etter gjengivelsen av Humlegårds unnskyldning til jødene i *NPHS årsskrift 2013*, øker antall artikler om norsk politis motstand de neste to årene.⁵⁶⁴ Redaktør Jørgensen trekker fram historien om politimennene Henrik Hebo og Leif Føsker som kjørte flyktninger, herunder jøder, til Sverige i politiminister Jonas Lies bil, som en modig og frekk politihistorie.⁵⁶⁵ I boken *Vi hadde andre drømmer* blir også motstandsarbeidet viet mye plass, blant annet Mathias Løvstuhagen, den uformelle lederen av motstandsgruppa «Politigruppa» i Statspolitiet, og Alf Tollef Pettersen, kjent for å hjelpe flyktninger til Sverige.⁵⁶⁶ Senere i boken omtales politimenn som ble sendt til Sachsenhausen ved to av dem, Alf Løkkeberg og Boris Hansen, «som senere skulle bli våre beste kollegaer». Det interessante er at mesteparten av avsnittene om politimenn i Sachsenhausen omhandler andre kjente nordmenn som også var fanger i leiren. Til slutt skriver Jørgensen at alle kom fra fangeoppholdet med livet i behold, og: «Det samme gjorde medfangene Arnulf Øverland, Einar Gerhardsen, Trygve Bratteli, Halvard Lange og mange flere. På sett og vis var Sachsenhausen et universitet for

---

⁵⁶¹ Se for eksempel Karlson og Osflaten, "Intervju med Reidar Tørmoen," i *NPHS Årsskrift 2000*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2000, 111.

⁵⁶² Eide, "Politihøgskolen. Frigjøringsjubileet 8. mai 1995, DAGENS TALE," *ibid.*, 117.

⁵⁶³ *Ibid.*, 115.

⁵⁶⁴ Se for eksempel Kleppa, "Atle Svardal – politimann og motstandsmann." og Hebo, "Spennende opplevelser med bil A 92: Med jødiske flyktninger over grensen i Jonas Lies bil," *ibid.* og Jørgensen, "Solveig Bergslien - alltid beredt."

⁵⁶⁵ Jørgensen, "Modig politihistorie."

⁵⁶⁶ Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*, 8 & 44-47.

planleggingen av norsk politikk etter frigjøringen.»⁵⁶⁷ De norske politimenn i tyske fangeleirer blir altså framstilt som en del av dette norske etterkrigstidsfellesskapet.

Framstillingene går sjelden inn på detaljer om politiets motstandsarbeid, men fengslingen av politimenn blir isteden brukt som (indirekte) bevis på dette. Poenget er ikke at dette nødvendigvis er feilaktig, men sammensettingen og oppbyggingen av framstillingene bidrar til et overdrevet inntrykket av politiets illegale innsats, for eksempel ved bruk av overskrifter som «aktive politifolk» når det kun blir omtalt én aktiv politimann, ikke flere.⁵⁶⁸ Historieartikkelen på politiets egne nettsider eksemplifiserer dette godt:

Mange gikk inn i NS, enten fordi de trodde på de nye makthaverne, eller for å beholde levebrødet. Noen ønsket også å spille dobbeltrollen ved å drive virksomhet mot okkupasjonsmakten i skjul av sitt NS-medlemskap. Mange politifolk og lensmenn ble arrestert på grunn av sin illegale virksomhet. Høsten 1943, nærmere bestemt den 16. august 1943, ble over fire hundre arrestert i en organisert massearrestasjon. Noen satt i lang tid i konsentrasjonsleir i Tyskland eller som fanger i Norge, først og fremst på Grini.⁵⁶⁹

Å minnes de falne er en stor del av politiets framstillinger i denne perioden, og det er interessant å merke seg at dette igjen knyttes mer til *norske* verdier enn det som var tilfelle i forrige periode.⁵⁷⁰ Dette kan sees i sammenheng med et økt behov for å framstille politiet som «offer», og ikke glemme de «gode» historiene, i en tid som i større grad fokuserer på den norske forfølgelsespolitikken. Solveig Bergslien, kontordame ved Stavanger politikammer, som døde i forbindelse med avhør hos Gestapo, blir skrevet om flere ganger. I *NPHS Årsskrift 2010* minnes hun i en lang artikkel som avsluttes med: «[D]et beste minnesmerket vi kan reise etter henne er å holde historien om hennes mot og offer levende i respekt for de verdier hun kjempet for».⁵⁷¹

Det nye i denne perioden, spesielt fra 2000 og framover, er det økte fokuset på Gunnar Eilifsens død, og de som døde som følge av oppholdet i Stutthof. Som nevnt ovenfor blir Eilifsen framstilt som en norsk politisk martyr,⁵⁷² og markering av minnesteder for Stutthofs falne blir flere ganger omtalt i NPHS' årsskrifter. I 2014 jobbet en arbeidsgruppe med representanter fra Politidirektoratet, Politiets fellesforbund, Politiets pensjonistforbund, International Police Association og NPHS for å sette opp en minnetavle i Stutthof. I 2015

---

⁵⁶⁷ Ibid., 28-30.

⁵⁶⁸ Se for eksempel ibid., 44.

⁵⁶⁹ Politi.no, "Politihistorie".

⁵⁷⁰ Se for eksempel: Nordstoga, *Lensmenn i 800 år: jubileumbok Norges lensmannslag 1893-1993*, 132-134. og Ulvedal, *Politiets hverdag*, 151. og Kvikne, "Våre falne," i *NPHS Årsskrift 2007*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2007, 118-122.

⁵⁷¹ Omdal, "Solveig Bergslien – kvinnen som lurte Gestapo," i *NPHS Årsskrift 2010*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2010, 106.

⁵⁷² Jørgensen, *Politiliv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*, 120.

skriver redaktør Jørgensen om denne minneplaketten som har fått plass i krematoriet sammen med plaketter fra andre land som også hadde fanger i Stutthof.⁵⁷³ Nettopp det at plaketten er plassert i krematoriet i hovedleiren i Stutthof understreker framstillingen av at de 271 politimennene var i en tysk konsentrasjonsleir, på lik linje med fanger fra andre land. Nok en gang blir det norske politiets framstilt som en del av et fellesskap de ikke nødvendigvis var del av.

5.7 Konklusjon

Perioden som helhet har økt oppmerksomhet på politiets ansvar for deltakelse i forfølgelsespolitikken, samtidig som det blir skrevet mer om *Aktion Polarkreis* og Stutthofpolitiet enn i de forrige periodene. Det er grunn til å tro at jo mer av politiets negative historie blir framlagt, desto mer ønskelig er det å vektlegge politiets positive sider og at de var en del av det norske fellesskapet. Dette ser vi både gjennom økt oppmerksomhet rundt det store presset på politiet, på framstillingen av politiet som offer for tyskerne og som en del av det norske fellesskapet. NS-medlemskapene blir som regel omtalt som papirmedlemskap, og det gjentas at politietaten tross dette ikke var nazifisert. Fortsatt blir de tyske tiltakene i 1943 brukt som bevis på politifolks motstand. I tillegg er det på 2000-tallet mer oppmerksomhet rettet mot Gunnar Eilifsen. Selv om det er flere framstillinger som gjør det klart at de norske politifangene ble sendt til *Sonderlager Stutthof*, blir politifangene brukt til å definere den norske politietaten som *mot* okkupasjonsmyndighetene *per se*. Det er stadig en gjennomgående sammenblanding av konsentrasjonsleiren og omskoleringsleiren i kildene, og enkelte trekker også fram Stutthofs gasskammer og krematorium.

På 1990-tallet er oppmerksomheten i stor grad rettet mot heltefortellinger om gode nordmenn og forbilledlige enkeltpersoner i politiet, eksemplifisert ved Nordstoga og Ulevdals bøker. Bonde, som i 1994 vektlegger tiltak mot jødene i større grad, ser dette i lys av misforstått lojalitet i politietaten. Det er tydelig at bøkene, så vel som NPHS' årsskrifter dette tiåret, fortsetter i stor grad å gjenfortelle den hovedfortellingen som ble skapt i de forrige periodene jeg har analysert. På 2000-tallet, etter de store debattene om den norske forfølgelsespolitikken, er det en merkbar endring i politiets fortidsbearbeidelse, med mye mer direkte framstillinger av politiets ansvar for tiltakene mot jødene. Samtidig er det tydelig at dette tar lang tid å endre, og det er store forskjeller mellom ulike forfattere. Det tydeligste eksemplet på dette er skillet mellom Jon Kvikne, redaktør av NPHS' årsskrifter i 1995–2008,

---

⁵⁷³ Jørgensen, "Et norsk minnesmerke reises i 2015," i *NPHS Årsskrift 2015*, red. Jørn-Kr Jørgensen, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015, 14.

og Jørn-Kr Jørgensen, redaktør fra 2009 og forfatter av en rekke egne utgivelser. Begge minner stilmessig litt om Herman Lunde i sine framstillinger av politiets okkupasjonshistorie, men der Jørgensen i stor grad tar inn over seg nyere forskning om forfølgelsespolitikken – kanskje spesielt Per Ole Johansens arbeid – ligner Kviknes tekster mer om Lars L'Abée-Lunds syn på politietatsens historie. Kvikne unngår å problematisere politiets rolle i jødeaksjonene, men vektlegger heller de uproblematisk historiene om «gode» nordmenn.

Humlegårds unnskyldning til jødene kan være indikasjonen på en diskursendring i politiets fortidsbearbeidelse. Dette innebærer en mer direkte ansvarliggjøring av det norske politiet i språket. Politiets medvirkning i Holocaust er dessuten blitt en noe «alle vet» og noe man ikke kan komme utenom. Samtidig viser dette kapitlet at enkelte deler av politiets framstillinger er svært sene med å ta inn over seg den nye utviklingen innen historieforskningen og i samfunnsdebatten. Dette sees tydeligst i Fagerbakks kritikk av Humlegårds unnskyldning, og av historieartikkelen på politiets egne nettsider.

Dette analysekapitlet viser hvordan språklige og narrative virkemidler spiller en rolle i oppbygging og framstilling de forskjellige temaene. Mye av de samme språklige grepene som er omtalt i de forrige kapitlene blir brukt i denne perioden også. Det som blir enda tydeligere er hvilken av oppbyggingen av selve tekstene har, hvor alle framstillingene konsekvent går over til å beskrive motstandsarbeid eller fengsling av norske politimenn umiddelbart etter at ubehagelige tema – først og fremst jødeaksjonene – er omtalt. Det virker som det er større behov for gode norske helter i denne perioden. I tillegg til omtale av politifanger – også andre enn de i Stutthof – blir Gunnar Eilifsen, Solveig Bergslien og Kristian Welhaven framhevet som gode eksempler for etaten.

Jørgensens framstillinger – spesielt med sitt skjønnlitterære grep, med en fiktiv politimann som hovedperson – kunne fortjent et studium i seg selv. Medvirkning i jødeaksjonene er i høyeste grad i sentrum for framstillingene, men samtidig blir grepene for å framstille det ordinære politiet som en del av det norske fellesskapet enda tydeligere. Økt oppmerksomhet på politiets offerrolle, og ikke minst på Stutthofpolitiet, med små narrative grep, er med på å inkludere politiet i det norske «vi»-fellesskapet, gjerne med ironisering over «de andre» eller barsk politihumor. Jørgensen benytter seg av et stort kildemateriale, dog uten konsekvent henvisning til dette. Noe av dette er forskning som gir innblikk i blant annet forfølgelsespolitikken, mens andre ganger henvises det til tidligere politiframstillinger, som Lunde og Rødder, som ofte er med på å gi et (meget) positivt inntrykk av det norske politiet under okkupasjonen. Politiets fortidsbearbeidelse kulminerer i boken *Vi hadde andre*

drømmer i 2015. Som helhet er boken et godt bilde på hvordan det har vært umulig å unngå forfølgelsespolitikken. Dette har også medført større vektlegging av politiets offer- og «vi»-diskurs.

Forsiden av NPHS' første årsskrift, i 1995, viser et bilde av politimannen Bernhard Kolstad fra 8. mai 1945. Han er opphøyet, men samtidig blant folket, og er overlesset i blomster og norske farger. Kolstad smiler og viser vei med armene. Redaktør Jon Kvikne skriver om Kolstad – «politimannen som ble selve symbolet på friheten i Oslo» – og beskriver hvordan en mann kom til Kolstad og sa at «i dag skulle politiet bære norske farger».⁵⁷⁴ Det samme bildet og historien bruker også Jørn-Kr Jørgensen i 2015. På baksidet brukes et annet bilde fra frigjøringen av en kvinne i prat med to politimenn med norske flagg i bakgrunnen. Denne visualiseringen av politiet i etterkrigstidens norske fellesskap og understrekes av billedteksten: «Etter fem krigsår kunne endelig flaggene settes ut igjen på Karl Johans gate. Byens politi var mer populære enn noen gang og publikum slo gjerne av en prat.»⁵⁷⁵

Avslutningen på selve boken kan også tolkes som en visualisering av politiets framstilling av okkupasjonstiden anno 2015. De to siste sidene viser instruksene som ble gitt til Statspolitiet angående arrestasjon og deportasjon av jøder i henholdsvis oktober og november 1942. Dette viser hvordan jødeaksjonene – som er en stor del av forfølgelsespolitikken under okkupasjonen – er blitt en uunngåelig del av politiets selvfremstillinger. Deretter kommer omslaget til boken som avbilder Hjemmefrontens kunngjøring 8. mai 1945: «Vår kamp er kronet med seier [...]». Dette er etterfulgt av bilder som viser kapitulerte tyske soldater på *politistasjonen* Møllergaten 19, før det siste bildet av Karl Johan og de to norske politimennene avslutter omslaget. Avslutningen viser at politiets framstillinger ikke (lenger) prøver å skjule jødeaksjonene – akkurat som politiet ikke kan skjule andelen NS-medlemmer i etaten – men at framstillingene raskt går over til å fokusere på politiet som en del av den norske kampen for et fritt Norge, og at etterkrigstidens politi er en del av det norske «vi», tross alt.

---

⁵⁷⁴ Kvikne, "Forsidebildet - Fredssymbolet," i *NPHS Årsskrift 1995*, red. Jon Kvikne, Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 1995, 1.

⁵⁷⁵ Jørgensen, *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet*.

6 Hovedkonklusjon: Politiets fortidsbearbeidelse 1945–2015

Denne masteroppgave er en kritisk studie av politiets fortidsbearbeidelse hvor jeg på en systematisk måte problematiserer politiets tolkning og framstilling av sin egen okkupasjonshistorie. Analysen viser at språklige virkemidler og narrative grep har betydning for historieframstillingen, og at små nyanser kan være viktige. Dette er spesielt tydelig i framstillinger av den nazistiske forfølgelsespolitikken og motstandsarbeidet under okkupasjonen, men er også synlig i de andre emnene politiet behandler. Undersøkelsen framhever også hvordan framstillingenes form og budskap er flettet sammen.

Analysen tar utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk tilnærming og dermed at tekster både beskriver en virkelighet og er med på å skape og endre denne virkeligheten. Vi forstår virkeligheten kun gjennom diskurser og vi må derfor bli bevisst den diskursive praksis vi inngår i når vi bruker og konsumerer språk og tekster. Gjennom Faircloughs tredelte tekstanalyse har jeg belyst hvordan lingvistisk oppbygging, intertekstualitet, og politiske og sosiale rammer former politiets diskurser om okkupasjonen.

Okkupasjonen har alltid blitt tillagt stor betydning i Norge, og politiets historieskriving inngår i en større fortidsbearbeidelse i det norske etterkrigssamfunnet. Analysekapitlene viser hvordan politiets framstillinger knytter seg til et patriotisk narrativ, som igjen er preget av et tydelig verdifelleskap. Det patriotiske narrative er en del av forsøket på å etablere en hegemonisk diskurs om at det «ordinære» politiet gjennom hele okkupasjonen var en del av det norske «vi», og dermed også det norske verdifelleskapet. Dette verdifelleskapet var et (konstruert) motstandsfelleskap, med brodd mot den tyske okkupasjonsmakten og NS – som ble betegnet som «unasjonale». I framstillingene av forfølgelsespolitikken og nazifiseringspolitikken blir det tydelig hvor vanskelig det er å plassere det norske politiet innenfor et slikt patriotisk narrativ. I mange år var virkningen av dette en komplett fortielse av temaene. I omtalen av NS-medlemskap, motstandsarbeid og tyske tiltak mot politiet etableres en offer-diskurs som også plasserer politiet som en del av det nasjonale fellesskapet.

6.1 Overordnet utvikling over tid

Min analyse viser at den første perioden, fra 1945 til 1950, var delvis preget av et indre press om oppgjør. Særlig var det mye diskusjon om betydningen av NS-medlemskap i politibladene. Samtidig slo tekster rettet mot befolkningen tidlig fast at de fleste politifolkene var «papirmedlemmer» og at etaten som sådan ikke var nazifisert. Flere framstillinger valgte også mer eller mindre å unngå okkupasjonshistorien. Samtlige framstillinger understreket

politiets gode og nasjonale holdning og flere brukte *Aktion Polarkreis* og Stutthofpolitiet som bevis for motstandsholdninger og -arbeid – selv om Walle selv ikke påsto dette i sin bok *Norsk politi bak piggråd*. Forfølgelsespolitikken og nazifiseringspolitikken ble fortiet, mens fokuset var på motstandsarbeid, falne politifolk og politiets innsats for å hjelpe befolkningen.

I perioden fra 1951 til 1989 ble jødeaksjonene nevnt flere ganger i Ragnar Ulstein og Nils Johan Ringdals intervjuer av politifolk fra okkupasjonstiden, og til slutt også i Finn Jors *Politi i Norge*. Analysen viser flere eksempler på at perspektivet ble snudd ved at det var politifolkene som ble framstilt som «offer» ved å måtte delta i tiltak mot jøder. Det var ingen refleksjon rundt egen rolle, annet enn at det var sårt at ikke flere jøder lot seg hjelpe. Det var også lignende eksempler på perspektivendring i omtalen av NS-medlemskap ved vektleggingen av hvor mange som *ikke* meldte seg inn. I tillegg understrekes det at såkalt papirmedlemskap var nødvendig for å beskytte befolkningen mot tyskere og ikke minst Hirten. Politiets utsatte posisjon – som «mellom barken og veden» – og «ordre er ordre»-tradisjonen ble sentral i å forme politiets selvforståelse. Denne perioden var tydelig preget av «musketerens» egen versjon av «krigen». Det var først og fremst de «nasjonalt gode» politimennene som kom til ordet, og deres framstillinger ble møtt med liten motstand, i hvert fall inntil 1980-tallet. De få framstillingene fra tidligere NS-medlemmer, i Ringdals arkiv og intervjuer, framhevet først og fremst hvor sårt det var å bli sammenkoblet med nazismen, kun på grunn av et (papir)medlemskap mens «de stripe» gikk fri. I perioden som helhet ble nazifiseringspolitikken unngått, og fokuset var rettet mot politiet som offer og som motstander av okkupanten – som det nasjonale fellesskapet forøvrig.

Det siste analysekapitlet viser hvordan framstillingene siden 1990 slo fast at, til tross for at mange politifolk ble NS-medlemmer, var etaten som sådan likevel ikke nazifisert, akkurat slik L'Abée-Lund konkluderte i 1950. I denne perioden framheves Statspolitiet som det nazifiserte politiet og dermed som «de andre». Det «ordinære» politiet blir dermed inkludert i «vi»-fellesskapet som befolkningens hjelpere. Ny forskning og samfunnsdebatt om politiets medansvar i jødeaksjonene la et ytre press på politiets fortidsbearbeidelse, og førte til økt *direkte* ansvarliggjøring av politiet selv i flere av framstillinger på 2000-tallet. Etter hvert som deltakelse i forfølgelsespolitikken ble stadig mer framtrædende i tekstene, økte også vektleggingen av politiets «offerrolle». Dette skjedde særlig i omtalen av de tyske tiltak mot politiet, men også gjennom presisering av politiets posisjon, ofte gjengitt med det etter hvert slitte uttrykket, «mellom barken og veden». Feilslutningen om omfanget av politifolks illegale innsats, «bevist» av *Aktion Polarkreis* og Stutthofpolitiet, ble vedlikeholdt av flere forfattere

gjennom hele perioden. Min analyse viser likevel store ulikheter i de forskjellige forfatternes tilnærming til temaene, hvor spesielt forskjellen på redaktørene av NPHS' årsskrifter er slående.

Det er tydelig at politiets fortidsbearbeidelse i hovedsak fulgte den sosiale, politiske og akademiske utviklingen i Norge, men at politiframstillingene var svært trege til å endre seg. Samtidig er det store forskjeller mellom de ulike tekstene og forfatterne. Det kan virke som det var forfatterne som selv opplevde okkupasjonen som senest tok inn over seg utviklingen i samfunnet, mens de litt yngre – de som gjerne har jobbet med kollegaer som var aktive under okkupasjonen – i større grad gjorde dette. Samtidig viser analysekapitlene at det ofte var politifolkene som selv hadde opplevd de spesifikke hendelsene som i utgangspunktet og uten noe øyenfallende motiv ga de mest nøkterne og redelige beretningene. Dette gjaldt dog ikke alltid i omtale av forfølgelsespolitikken. Det fremgår tydelig at det var den neste generasjonen politifolk, de som var for unge til å ha jobbet med kollegaer med fartstid fra okkupasjonstiden, som var mest villige til å berøre de virkelig vonde temaene. Jørn-Kr Jørgensen, som jobber sivilt for politiet, framstilte politiet som overgripere i jødeaksjonen og understreker etatens ansvar. Det er tydelig at Jørgensen er påvirket av forskningsutviklingen og særlig Per Ole Johansens arbeider. Samtidig viser Jørgensens framstillinger også større vilje til å skrive *fortellinger* om «krigens» positive sider og «gode» nordmenn, i tillegg til politiet som «offer» for tyske tiltak. Fraværet av tidligere generasjoners politifolk var muligens også en grunn til at det var så lite kritikk av politidirektør Humlegårds unnskyldning til jødene. Senest av alle til å ta følge forsknings- og samfunnsutviklingen var overraskende nok politiet i sine publiseringer på internett – altså historiefamstillingen på politiets egne nettsider. I 2015 fortalte denne fortsatt en svært forenklet og delvis historisk feilaktig versjon av politiets okkupasjonshistorie. Min analyse viser at det avtegner seg en bestemt utvikling i hvordan framstillingene endres over tid. Samtidig er det tydelig at den offisielle erindring, eksemplifisert ved politidirektørens unnskyldning til jødene, i større grad blir påvirket av den politiske og historievitenskapelige konteksten enn de offentlige framstillingene, eksemplifisert ved NPHS' årsskrifter og politiets egne bokutgivelser, som i større grad er preget av subjektive og selektive framstillinger.

Politiet har aldri vært en samlet enhet, noe de mange ulike framstillingene bærer preg av. Det er også vanskelig å bestemme noen distinkte kategorier blant kildene. I den første perioden var det et tydelig skille mellom de interne kildene og de tekster som var rettet utad.

De to neste periodene har ingen slik inndeling. Nedenfor oppsummerer jeg derfor resultatene fra analysekapitlene tematisk, gjennom mine seks utvalgte emner.

6.2 Tematisk utvikling over tid

6.2.1 Tysk invasjon og okkupasjon

Det mest påfallende ved politiframstillingene er hvor lite som faktisk ble skrevet om okkupasjonen som et helhetlig historisk tema i de to første periodene. Noen unngår okkupasjonen fullstendig og enkelte av disse forklarer det med at det var en så vond eller *annerledes* tid at det «ikke er noe å skrive om». De bøkene som omhandler okkupasjonen er gjerne svært korte og unngår de vanskelige temaene – utenom NS-medlemskap, som ofte blir nevnt – til fordel for gode historier fra «krigen» og understreking av politiets «rake og nasjonale holdning.» Aprildagene i 1940 blir ofte vektlagt, og spesielt hvordan politiet ble forlatt av myndighetene og dermed sto igjen alene som beskyttere av befolkningen mot de tyske okkupantene. Min analyse viser hvordan spesielt Kristian Welhavens «kamp» blir trukket fram som et eksempel. Politimesteren blir her personifiseringen av det gode norske førkrigspolitiet – særlig ved hans opposisjon til Quisling og NS.

Welhaven var mesteren med stor «M» også i den siste periodens framstillinger, hvor særlig hans avvisning av Quisling blir gjenfortalt og alltid mer humoristisk enn det Welhaven selv rapporterte i 1965. Det faktum at Welhaven samarbeidet med de tyske okkupantene unnvikes konsekvent. Dette bildet av politimesteren utfordres av den norske forskningen, særlig med dets fokus på Oslopolitiets inndragelse av jøders radioer sommeren 1940.⁵⁷⁶ Men utfordringen endrer likevel ikke de siste årenes politiframstillings bilde og framstilling av politimesteren og det norske førkrigspolitiet i nevneverdig grad. Den siste analyseperioden inneholder mye mer, rent kvantitativt, om selve okkupasjonen. De språklige virkemidlene er likevel gjenkjennbare fra de foregående periodene, samtidig som den økte oppmerksomhet på vanskelige sider av okkupasjonshistorien resulterer i tydeligere grep i selve oppbyggingen av tekstene, og deres narrative mønster.

6.2.2 NS-medlemskap

Spørsmålet om NS-medlemskap blir relativt mye omtalt i alle tre periodene – selv om mange framstillinger rettet mot befolkningen slår kort fast at etaten ikke var nazifisert. I de første årene er det stor diskusjon om NS-medlemskapene i politibladene, men i utadrettede framstillinger er fokuset rettet mot at etaten likevel ikke var nazifisert, en vurdering som blir

---

⁵⁷⁶ For eksempel Bruland, "Forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene; Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*.

hegemonisk gjennom hele etterkrigstiden og er med på å skape en forenklet myte om politiets okkupasjonshistorie. Enkelte tekster omtaler likevel politietaten som «nazifisert», men dette blir direkte eller indirekte motsagt i samme tekst. «Nazifiseringen» er noe førkrigspolitiet er et *offer* for. Unntaket er beretninger om Kristiansandpolitiet, i tillegg til tekster fra politimesteren Rynning-Tønnesen, som er mye hardere i sin dom over norske politifolk som meldte seg inn i NS. Kristiansandspolitiets historie fra okkupasjonen er selvfølgelig et viktig unntak å ha med seg i analysen av framstillingene.

Vektleggingen av presset fra overordnede og nødvendigheten av å beskytte befolkningen fra tysk politi og særlig Hirden er gjennomgående i alle periodenes utadrettede framstillinger. Fokuset på dette øker i den siste perioden. I 2002 er det eksempel på at *Aktion Polarkreis* og trusselen om dødsstraff blandes inn i framstillingen av presset om NS-medlemskap som politiet ble utsatt for. Både i den første periodens politiblader og i flere av intervjuene – også med tidligere NS-medlemmer – i den andre perioden blir *ikke* presset om å melde seg inn i partiet vektlagt overhodet. På 1990- og 2000-tallet inkluderes politiets illegale innsats i større grad som begrunnelse for «papirmedlemskap» – en begrunnelse som hviler på et svært tynt kildegrunnlag.⁵⁷⁷

Det er interessant å registrere at de to siste periodene har flere eksempler på at krigssituasjonen i Europa – hvor Tyskland «seiret på alle fronter» – blir trukket inn i forståelsen av politifolkenes situasjon i begynnelsen av okkupasjonen. Det kunne være fristende å spørre hvilket «vi»-fellesskap disse politiframstillingene ville inkludert «etterkrigspolitiet» i, hvis Nazi-Tyskland hadde vunnet den andre verdenskrigen. Slike kontrafaktiske spekulasjoner ligger imidlertid utenfor masteroppgavens rammer

6.2.3 Nazifiseringspolitikken

Nazifiseringspolitikken – med unntak av NS-medlemskap, som i denne masteroppgaven er definert som et eget tema – er nesten totalt unngått i politiets fortidsbearbeidelse. Unntaket er Statspolitiet, som særlig i de to siste periodene blir kort nevnt i flere framstillinger. Analysekapitlene viser at alle – med unntak av to tekster – framhever Statspolitiet som det «nasjonalsosialistiske» eller «nazifiserte» politi som tok seg av de «ubehagelige» jobbene – til stor glede for det «ordinære» politiet. Dette er med å etablere Statspolitiet som «de andre», noe som understrekes med det store fokus på Statspolitetsjef Marthinsen, som «landssviker» og «den lille offiser som ble den gale general». Omtalen av Marthinsen øker i omfang i den siste

---

⁵⁷⁷ Se for eksempel Fritzner-saken i Rettsoppjøret. RA, Oslo politikammer, henlagt bevisets stilling 2911

perioden, noe som er betegnende for det økte behovet for å inkludere det «ordinære» politiet i «vi»-fellesskapet. Denne utviklingen har selvfølgelig også sammenheng med nye bøker om Statspolitiet og Marthinsen av både forskere og journalister, noe som har gitt mer stofftilfang om dette emnet.⁵⁷⁸ Det er grunn til å tro at de siste årenes forskning på politiutdanningen, politikompaniene og SS-ificeringen av politiet,⁵⁷⁹ og ikke minst det kommende forskningsarbeidet på Politidepartementet og politietaten under okkupasjonen,⁵⁸⁰ kan være med å endre politiets egne framstillinger av nazifiseringspolitikken overfor politiet under «nyordningen».

6.2.4 Forfølgelsespolitikken

Min analyse viser hvordan framstillingen av forfølgelsespolitikken først ikke ble omtalt, for i neste periode å bli kort omtalt i intervjuer, men da ut fra perspektivet at politiet var ofre og bisto jødene med varslinger og hjelp. Den første boken som nevner jødeaksjonene kom så sent som i 1980, noe som kan være et resultat av økt oppmerksomhet i TV og aviser om Holocaust og det norske politiets medansvar i jødeaksjonene. I den tredje perioden resulterer ytre press i en drastisk endring med en tydelig ansvarliggjøring av politiet, først med fortsatt vektlegging av politiets hjelp til jøder, men deretter mer fokus på politiets medansvar for deportasjonen. Dette kulminerer i Humlegårds unnskyldning i 2012 og Jørgensens forfatterskap og redaktørarbeid i NPHS' årsskrifter.

Det er interessant at denne endringen også har ført til en forandring i «vi»- og offerdiskursene, nemlig en forsterkning av oppmerksomheten rettet mot politiets vanskelige situasjon i tillegg til politiets illegale innsats. Dette er ekstra påtagelig at alle framstillingene konsekvent går over til å beskrive politiets illegale innsats eller *Aktion Polarkreis* umiddelbart etter at det er skrevet om tiltak mot jøder. Likevel er det også på 2000-tallet store forskjeller i hvordan selve forfølgelsespolitikken blir framstilt, og disse er personavhengig – eksemplifisert ved redaktør Kviknes mange advarsler mot å «svartmale» politiets *rolle* under jødeaksjonene. Det er grunn til å spørre om Humlegårds unnskyldning indikerer en diskursendring i den forstand at i 2012 – for å parafrasere politimester Sjøvold – er det norske politiets kartlegging, arrestasjoner og deportasjoner av jøder til Auschwitz noe *alle vet* om. Denne masteroppgaven

---

⁵⁷⁸ For eksempel Veum, *Nådeløse nordmenn [1]: Statspolitiet 1941-1945*; Nøkleby, *Politigeneral og hirdsjef: Karl A. Marthinsen*.

⁵⁷⁹ For eksempel Emberland og Kott, *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*; Kott og Roughvedt, "Kongsvinger: Politiutdanning eller opplæring i folkemord?".

⁵⁸⁰ Simonsen, *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet), 25. september 1940 - 8. mai 1945*; Hetland, "Visions."

viser dog at unnskyldningen foreløpig i hovedsak har bidratt til større oppmerksomhet rundt politiets motstandsarbeid og de tyske tiltakene mot etaten.

Det er også interessant – om ikke så overraskende – at ingen av politiframstillingene omtaler politiets rasepolitiske fremstøt mot samer og romanifolk (omtalt som «tater») under okkupasjonen. Aksjonene mot de norske lærerne og studentene blir heller ikke diskutert i noen nevneverdig grad i politiets tekster. 70 år etter okkupasjonene er det fortsatt flere temaer som ikke blir bearbeidet av politiet.

6.2.5 Tyske tiltak mot etaten

Den første perioden har relativt lite om *Aktion Polarkreis* og Stutthof, med unntak av Walles bok som gir en nøktern gjennomgang av dette. Det interessante er at Walle aldri påstår at Stutthofpolitiet ble arrestert på grunn av illegal innsats eller for å være «mer nasjonale» enn andre politimenn. Men nettopp dette blir det argumentert for – både direkte og indirekte – i politiets senere fortidsbearbeidelse, spesielt i den siste perioden. Min undersøkelse viser at allerede noen av de første beretningene etter okkupasjonen bruker disse tyske tiltakene som indirekte bevis på politiets illegale innsats. Dette etablerer fortellingen om en politietat i *motstand* mot okkupasjonsmyndighetene. Den som trekker dette lengst er Herman Lunde, som overdriver farene for gasskamrene og død i Stutthof i sin framstilling av politimennenes kamp for og kjærlighet til fedrelandet. Lundes fortellinger blir senere benyttet i enkelte av politiets selvframstillinger.

Mellom 1951 og 1989 er det ikke mye som blir skrevet om den tyske aksjonen mot politiet og det blir heller ikke nevnt i intervjuene. Flere av bøkene er korte og nøkterne i referatet av hendelsene. Disse er mer eller mindre basert på Walles beretning, selv om det ofte er en forenklet og lite dyptpløyende framstilling, hvor politiet ble truet med å «bli skutt» og flere hundre blir «sendt til konsentrasjonsleir». Min analyse viser at det ikke alltid er feilaktige opplysninger som blir gitt – selv om akkurat påstanden om at Stutthofpolitiet var arrestert *på grunn av* motstandsarbeid er svært upresist – men at det ofte er svært forenklede fortellinger som gjennom språklige grep og konsekvent vinkling gjør historien bedre tilpasset et heroiserende narrativ. Dette blir, som vi har sett, enda tydeligere i årene etter 1990. Selv om *Sonderlager Stutthof* ofte blir beskrevet, er det likevel en stadig sammenblanding med hovedleiren i Stutthof, og noen ganger også gasskamrene og krematoriet i en av de «verste konsentrasjonsleirene i Nazi-Tyskland». På denne måten skapes det et bilde av at politifangene nærmest satt i en utrydningsleir under fangeoppholdet.

I framstillingene som medgir at det var snakk om omskolering av politifangene i *Sonderlager*, vektlegges samtidig det at alle nordmennene var nasjonalt innstilt med kongetroen i behold, som nektet å gjøre politi- eller militærtjeneste for tyskerne. Også Gunnar Eilifsen blir i mye større grad framhevet (som en martyr) etter år 2000. Det er interessant at de tre bøkene om Stutthofpolitiet som kommer ut etter 1990 har en relativt nøktern framstilling av historien, men at dette ikke blir tatt nevneverdig hensyn til i senere (kortere) framstillinger, som på politiets egne nettsider og i forbindelse med minnemarkeringer som avdukingen minneplaketten i krematoriet i Stutthof.

6.2.6 Motstandsarbeid

Til tross for at det ikke var mange politifolk med i *organisert* motstandsarbeid under okkupasjonen er dette et tema som forståelig nok får mye oppmerksomhet gjennom hele etterkrigstidens politiframstillinger. Mange politifolk gjennomførte utvilsomt individuelle motstandshandlinger av større eller mindre omfang – men kildematerialet er svært begrenset og problematisk. Min analyse viser at det i politiframstillingene er en gjennomgående bruk av vage kvantifiseringer av hvor mange politifolk som bidro illegalt, samtidig som *Aktion Polarkreis* og Stutthofpolitiet blir brukt som bevis for politiets motstandsvilje. Denne feilkoblingen ser vi flere ganger allerede de første etterkrigsårene, men det blir mer vanlig i de senere periodene. I politibladene er det mange som er kritiske til forskjønnende «heltehistorier» om politifolk, men alle framstillinger rettet utad er positive til politiets innsats. Igjen går Lunde lengst i å fastslå at (jøssing)politiets innsats var essensiell for den norske motstandsbevegelsen og trekker fram at «mange» ble arrestert og torturert.

De neste tiårene blir likevel fokuset på motstandsarbeid enda større, spesielt i de mange intervjuene som er fylt med «gode, kjekke» historier fra «krigen». Herunder blir også jødeaksjonene – det vil si politiets hjelp til jøder – etter hvert omtalt. Det er meget interessant at de første beretningene som inkluderer jødeaksjonene gjør dette i forbindelse med politiets motstandsarbeid. I senere bøker blir også jødeaksjonene enkelte ganger omtalt som en del av avsnitt eller underkapitler om nettopp motstandsarbeid. Min analyse viser et forsøk på etablering av forestillingen om den norske politietaten som *motstandere* av okkupasjonsmyndighetene *per se*, og at politiet bedrev motstand i sitt daglige virke: Politimannen er altså motstandsmann «til det motsatte er bevist». I den siste perioden blir de tyske tiltakene mot politiet i enda større grad trukket fram som bevis på motstandsarbeid og det blir også fortalt om andre politifanger i Tyskland. Samtidig blir det også mer oppmerksomhet rettet mot den illegale innsatsen til Henrik Hebo og spesielt Alf Tollef

Pettersen som hjalp veldig mange med å flykte til Sverige. I analysen viser jeg hvordan de få politifangehistoriene blir framstilt som en del av «mange» politifanger, og at tekstene har som funksjon å inkludere politiet i etterkrigstidens «vi»-fellesskap.

Politiets falne er en selvfølgelig del av politiframstillingene om okkupasjonen, og mange av bøkene er tilegnet de døde kolleger. Samtidig er det overraskende lite, kvantitativt sett, som blir skrevet om de falne, med unntak av noen få utgivelser som eksplisitt omhandler de falne politifolk. Det er også litt overraskende at det blir skrevet mest i de første årene etter okkupasjonen, og mindre utover i etterkrigstiden. Denne utviklingen går motsatt vei av mønsteret i de andre temaene i min analyse – hvor det virker som behovet for «gode» historier og eksempler fra «krigen» øker i den siste perioden. Nettopp dette mønsteret er dog tydelig når det gjelder omtale av de falne politimenn i Stutthof – som øker betydelig i omfang utover i den tredje perioden, og kulminerer i 2015.

De forskjellige framstillingene hedrer de døde som «de beste» blant politiet. De blir gjerne portrettert som gode, rake, *nordmenn* – med indre «norske» verdier som blir identifisert i påståtte ytre trekk og kvaliteter – som *ofret seg for Norge*. Gjennom å framheve de som ofret seg for nasjonen fungerer minnemarkeringene og hedersomtalen som et hinder mot eventuelle problematiseringer av politiets innsats. Man diskuterer ikke med døde, og man kritiserer ikke de som ofret sine liv. Dermed skapes et effektivt vern mot kritiske bemerkninger og avvikende fortolkninger siden kritikk av historien og dens budskap vil innebære kritikk av de falne.

6.3 Språklige virkemidler

Forenkling av historien er en utfordring for alle historiske tekster, og min analyse viser at også det gjelder politiets framstilling av egen rolle under okkupasjonen. Spesielt de ubehagelige temaene blir framstilt gjennom et *topos* – et «tekststed» som følger bestemte mønstre. De negative eller vanskelige temaene blir forenklet, først og fremst i plassbruk, men også gjennom lingvistiske grep, i selve ordvalgene og grammatikken. For eksempel befinner sjeldent handlende subjekt og objektet seg innenfor samme setning i omtalen av jødeaksjonene. Et resultat av språklige virkemidler som skjuler overgriper (subjektet) er at det er offeret (objektet) som blir gjort til gjenstand for leserens vurderinger.

Enkelte framstillinger nevner ikke politiets arrestasjoner av jøder i det hele tatt, og fokuserer heller på motstandsarbeidet. I de framstillingene som omtaler jødeaksjonen er politiet ofte ikke nevnt som handlende subjekt i setningene. Det er handlingen i seg selv som

omtales, altså det som kalles nominalisering. Politimennene *er* derimot handlende subjekter når det framheves at mange forsøkte å hjelpe jødene, at mange forsøkte å varsle. Altså setter politiet seg selv i fare for å hjelpe dem som ikke selv forsto at de burde rømme. Jeg har vist eksempler på hvordan jødene blir framstilt som handlende i den forstand at de «ble tatt», uten at en overgriper nevnes, eller at de «ikke tok advarslene på alvor» og «ikke flyktet». De som faktisk beskriver politiet som handlende aktører vektlegger ofte hvor vanskelig eller vondt det var for politimennene å være med på disse aksjonene. Politimennene blir selv framstilt som ofre fordi de måtte utføre «tyskernes ordre». Dette medfører en endring i framstillingen av hvem som er offer og overgriper i okkupasjonshistorien. Politiets handlinger blir relativisert, og gjort uklare, og narrativet går deretter raskt over til politiets motstandsarbeid. Et annet virkemiddel er bruken av et narrativt plot der politiet ikke visste om Tysklands utryddingspolitikk, noe som relativiserer det moralske i politiets handlinger. Det paradoksale i at enkelte politifolk skjuler seg bak at de «ikke visste», samtidig som det blir framhevet at ikke jødene «skjønte alvorret» og derfor ikke flyktet, er påfallende.

Det er enkelte narrative mønstre som går igjen i mine kilder. Disse kan være bevisste eller ubevisste. Som tidligere nevnt blir det ofte vektlagt enkelte politifolks motstand mot okkupasjonsmyndighetene. Dette kalles «eksempelets makt». Samtidig blir den faktiske illegale innsatsen til politiet framvist ved en narrativ struktur som gjør det uklart hvor mange som faktisk bidro. Omfanget av politiets illegale innsats blir som regel ikke dokumentert eller eksplisitt fortalt, men det blir vist til enkelttekstempler og at «andre» kan fortelle at «mange» politimenn hjalp til. Her forblir ofte antallet politifolk uspesifisert og det forblir uklart hva som menes med «mange». Slike generaliseringer er ikke tilfeldige eller nøytrale, og baserer seg alltid på forfatterens utvalg av informasjon. Det blir heller ikke klart hvilken innsats politifolkene faktisk gjorde. Den vage ordbruken må også sees i sammenheng med at illegal innsats under okkupasjonen i stor grad, av naturlige årsaker, er udokumentert.

Et velbrukt språklig virkemiddel er bruken av ironisering og nedlatende omtale av nasjonalsosialistene. De *virkelige* NS-medlemmenes verdier, mål og titler blir ofte satt i anførselstegn, som «frihet», «selvstendighet» og «politiminister», for å skille dem fra de ekte, norske verdiene, og ikke minst fra de ekte politititlene. Uten å bruke ord, understrekes det dermed at okkupasjonen var en *annen tid* og at nyordningens politi ikke var det *ekte*, gode førkrigspolitiet. Dette inneholder elementer av sannhet – men virkemidlene fyller en narrativ funksjon. Først og fremst går det ut over embetsmenn i politiet, men også Quisling og Hirden er yndete mål for ironisering, kallenavn, og regelrett latterliggjøring. Jonas Lie, som var en

respektert politimann på 1930-tallet, blir også karikert i noen framstillinger. Men, når «politiminister» «Judas» Lie blir omtalt, er sjangeren ofte tragedie – ikke komedie. Dette er retoriske grep som på en effektiv måte hever de gode nordmenn fra «de andre». Min undersøkelse viser et tydelig ønske om å bygge opp et bilde av en etat bestående av barske menn, de som utgjorde det *virkelige* politiet, de som ikke brydde seg med politikk og nasjonalsosialisme. De var gode nordmenn, gjerne opptatt av idrett og friluftsliv. På denne måten er det lettere å bygge en etat som er en del av det *norske* etterkrigssamfunnet.

Narrative grep bygger opp et sterkere fellesminne og er med å skape en mening ved å underbygge det man ønsker å huske og nedtone det man ønsker å glemme. Dette er også med på å etablere en hovedfortelling for politiet, som igjen har potensial for å skape en identitet i nåtiden. Akkurat som byggingen av nasjoners identitet ofte bruker en samlende historie om fortiden som verktøy for å vise nasjonens tradisjoner og særpreg, har politiet sin forestilling om det «gode gamle» politiet før okkupasjonen. Det er dette *virkelige* politiet som er grunnstammen i det som skal bygges opp som en norsk politietat i det norske etterkrigssamfunnet.

I norsk historie er okkupasjonen ofte behandlet som en *helt annen* tid. Dette er lett gjenkjennelig i politiets egne framstillinger. Okkupasjonen blir stadig omtalt som en vanskelig tid, hvor *alt* var annerledes. Dermed blir også handlingene under okkupasjonen ikke representative for det norske politiet, slik det egentlig var og er. Mange framstillinger om politiets historie velger rett og slett å ikke omtale okkupasjonen, noen ganger begrunnet med at da var det tyskerne som styrte, eller at dette var en helt annen tid for politiet. Andre framstillinger nevner bare kort «krigen», og at dette var et svart kapittel i politiets historie, uten å gå nærmere inn på dette. Ved å omtale okkupasjonen som én hendelse, er det også lettere å forenkle historien om et politi bestående av gode nordmenn som var presset fra alle kanter. Samtidig møter denne framstillingsmåten motstand fra en annen diskurs i politiets fortidsbearbeidelse – nemlig den gjennomgående understrekingen av at det «ordinære» politiet ikke var nazifisert. Underforstått framheves dermed en kontinuitet i det «ordinære» norske politiet gjennom hele okkupasjonen og inn i etterkrigstiden. Denne kontinuiteten tar utgangspunkt i det «gode», «nasjonale» førkrigspoliti.

6.3.1 «Vi»-fellesskapet

For det norske politiet virker okkupasjonshistorien i all sin kompleksitet heller splittende enn samlende, og det er forståelig at politiets historiefortellere foretrakk å framstille historien som en god historie om en norsk politietat som sto sammen med befolkningen i motstanden mot

okkupantene. For å bli en del av etterkrigstidens norske «vi» er det spesielt to virkemidler som ble brukt. Det første var å framstille politiet som et offer, både for tysk okkupasjon og press – som befolkningen for øvrig – og som offer for press og misforståelse fra nettopp befolkningen. Det andre var å etablere «de andre». I Norge var det som sagt tyskerne og NS-medlemmer som først og fremst var «de andre», og dermed var dette vanskeligere for det norske politiet. Min analyse viser hvordan «det nazifiserte Statspolitiet» og «de virkelige nasjonalsosialistene» i så vel politiledelsen som NS-ledelsen blir trukket fram som «de andre», noe som er med på å inkludere det «ordinære» politiet i Norges fellesskapsånd etter okkupasjonen. Utfordringen med framstillingen av politiets store andel NS-medlemmer blir hovedsakelig løst ved å kort slå fast at politiet likevel ikke var nazifisert, og at det for «de fleste» kun var det snakk om papirmedlemskap. Det er et paradoks at de politifolkene som nektet å bli medlemmer eller nektet å samarbeide med okkupasjonsmyndighetene, konsekvent blir framstilt som de virkelig «nasjonale» heltene, og som «gode nordmenn», samtidig som betydningen av NS-medlemskap blir minimalisert.

6.3.2 Patriotisk minnekultur

Denne masteroppgaven viser at store deler av politiets framstillinger forsøker å etablere en hegemonisk fortelling om politiet som en del av det norske «vi», og dermed inkludere politiet i det norske (forestilte) fellesskap i etterkrigstiden. Etableringen blir hjulpet fram av narrative grep og språklige virkemidler som er med å skape et patriotisk narrativ. Denne heroiserende hovedfortellingen er et forenklet og til tider fordreid bilde av okkupasjonshistorien som er med på å danne myter om politiets rolle – spesielt i framstillingene av forfølgelsespolitikken og motstandsarbeidet. Dette forsterkes også av den svært begrensede bruk av forskning og dokumentasjon av påstander i politiets bøker og artikler. Deler av politiframstillingene er svært sene med å ta inn over seg nyere forskning. Samtidig viser min analyse at politiets tolkninger og framstillinger blir påvirket av sosiale så vel som politiske og akademiske forhold. Framstillingene og diskursene påvirker og endrer hverandre. Det fremste eksemplet på dette er hvordan endring i framstillingen av jødeaksjonene igjen påvirker «vi»- og offerdiskursen i politiets fortidsbearbeidelse. Spesielt er nyere historieforskning med på å endre politiets forståelse og framstilling av okkupasjonen. Det er stor grunn til å tro at politiets fortidsbearbeidelse langt fra er ferdig i 2015.

Kilder

Riksarkivet i Oslo (RA)

Landsviksaker:

Oslo politikammer: dom 4146 – John Georg Ekerholt.

Oslo politikammer: henlagt bevisets stilling 2911 – Ola S. Fritzner.

Norges Hjemmefrontmuseum (NHM):

NHM 15/22: Andreas Aulie

Serie: I - Manuskripter og upubliserte beretninger

NHM 15/22: Andreas Aulie, Brev til etterslekten, 17.11.1974.

NHM 16: Ragnar Ulstein

Serie: J – intervjuer. Utskrift og referater.

NHM 16: Intervju med Mathias Løgstue, 8.11.1979.

NHM 16: Intervju med Johan Fredrik Myklebust, mars 1970.

NHM 16: Intervju med Odd Biltvedt, 3.9.1971.

NHM 16: Intervju med Odd Galtung Eskeland, 8.12.1980.

NHM 115: Nils Johan Ringdal

Serie: J - Intervjuer. Utskrift og referater.

NHM 115/1: Kritiske merknader 1988-89

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Sverre Rødde, 1985.

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Fridtjof Melzer, 1985.

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Åge Berg, 1985.

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Henry Aamo 21.2.1985.

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Nils Kvisle 17.6.1985.

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Thoralf Walle, 25.9.1985.

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Reidar Tørrmoen, 1985.

NHM 115/1: Politiet under krigen: Del I: Intervju med Erling Svenkerud, 18.6.1985.

Serie: I - Manuskripter og upubliserte beretninger

NHM 115/2: Arne Klem, upublisert manuskript.

Politiblader:

Norsk politiblad, 1945, nr. 6. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 7. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 8. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 9. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 10. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 11. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 13. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 15. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1945, nr. 16. Oslo: Norsk politiforbund, 1945.

Norsk politiblad, 1946, nr. 1. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 2. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 3. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 5. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 6. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 10. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 14-15. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 18. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 19. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 21. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 22. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1946, nr. 26. Oslo: Norsk politiforbund, 1946.

Norsk politiblad, 1947, nr. 15. Oslo: Norsk politiforbund, 1947.

Politiembdsmennenes blad, 1945, nr. 5. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1945.

Politiembdsmennenes blad, 1946, nr. 10. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1946.

Politiembdsmennenes blad, 1946, nr. 11. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1946.

Politiembdsmennenes blad, 1947, nr. 7. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1947.

Politiembdsmennenes blad, 1947, nr. 8-9. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1947.

Politiembdsmennenes blad, 1948, nr. 2. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1948.

Politiembdsmennenes blad, 1948, nr. 3. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1948.

Politiembdsmennenes blad, 1948, nr. 11. Oslo: Politiembdsmennenes landsforening, 1948.

Aviser:

Dagbladet. "10 jøder i hver konvolutt." *Dagbladet*, 04.04.1979.

Dahl, Hans Fredrik. "Jødene har ingen stor sympati i folket." *Dagbladet*, 04.04.1979.

Skouen, Arne. "Rapporten." *Dagbladet*, 06.04.1979.

Welhaven, Kristian. "Aprildagene 1940: Som politimesteren i Oslo opplevet dem (del I)." *Aftenposten*, 27.04.1965.

Welhaven, Kristian. "Aprildagene 1940: Som politimesteren i Oslo opplevet dem (del II)." *Aftenposten*, 28.04.1965.

Westlie, Bjørn. "Nordmenn ranet de norske jødene." *Dagens næringsliv*, 27.05.1995.

Nettavisar:

Svarstad, Asbjørn. "Norsk politi hentet jødene." *Dagbladet*, 05.04.2012,

http://www.dagbladet.no/2012/2004/2005/nyheter/nazismen/nazi_and_germany/nazi-leder/20999813/.

Hjelle, Thomas Borgos. "Stoltenberg sier unnskyld til norske jøder." *VG*, 27.01.2012, <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/andre-verdenskrig/stoltenberg-sier-unnskyld-til-norske-joeder/a/10076913/>.

Muntlige kilder:

Samtale med Birgitte Ellefsen, 11. juni 2013

Samtale med Marte Michelet 23. november 2015

Samtale med Sissel Hvam Laheld, 28. juni 2013

Samtale med Tore Pryser, 10. juni 2013

Samtale med Vidar Refvik, 6. januar 2016.

Nettressurser:

Politi.no. "Politihistorie." sist oppdatert 18. september 2009, hentet 30. desember 2015 fra https://www.politi.no/om_politiet/politihistorie/.

Store Norske Leksikon. "Landssvikoppgjøret." sist oppdatert 7. mars 2016, hentet 1. mai 2016 fra <https://snl.no/landssvikoppgjøret>.

Store Norske Leksikon. "Lærerstriden." sist oppdatert 13. desember 2012, hentet 29. april 2016 fra <https://snl.no/lærerstriden>.

Store Norske Leksikon. "Silkefront." sist oppdatert 13. desember 2012, hentet 25. april 2016 fra <https://snl.no/silkefront>.

Store Norske Leksikon. "Sosialkonstruktivisme." sist oppdatert 1. mars 2016, hentet 2. mai 2016 fra <https://snl.no/sosialkonstruktivisme>.

Filmer:

Holocaust: The Story of the Family Weiss, av Marvin Chomsky, manus av Gerald Green, USA 1978.

I slik en natt, av Sigval Maartmann-Moe, manus av Colbjörn Helander og Sigval Maartmann-Moe, Norge 1958.

Litteratur

- Andenæs, Johs. *Det vanskelige oppgjøret: rettsoppgjøret etter okkupasjonen*. [Oslo]: Tano Aschehoug, 1998.
- Arnli, Jan Arild. "Det norske politi i tida 1938 til våren 1941, med spesielt siktepunkt å belyse etatens relativt store oppslutning om Nasjonal samling høsten og vinteren 1940." Hovedoppgave i historie, J.A. Arnli, 1976.
- Aulie, Andreas. "Halvårsberetning 1945, fra rikspolitisjefen til Det Kgl. Justis- og Politidepartement." Kopi på Norsk Politihistorisk Selskap, Oslo, 1945.
- Bald, Detlef, Johannes Klotz, og Wolfram Wette. *Mythos Wehrmacht*. Aufbau Taschenbuch-Verlag, 2001.
- Barthes, Roland. *Mytologier*. oversatt av Einar Eggen. Oslo: Gyldendal, 1975.
- Berentsen, Aksel. *Ola Fritzner: en norsk kapteins kamp før og etter frigjøringen*. Oslo: I kommisjon hos Arne Gimnes forlag, 1949.
- Bergh, Trond og Knut Einar Eriksen. *Den hemmelige krigen: overvåking i Norge 1914-1997: Overvåkingssystemet bygges opp, 1914-1955*. Oslo: Cappelen akademisk forlag, 1998.
- Bjerke, Kjell R. "Stutthof – et tilfældighetens skjebnesvangre spill?". I *NPFS Årsskrift 2015*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 19-23. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015.
- Blæsterdalen, Johs, Erling Hellesjø, og Jon Garmaker. *Minneskrift over falne polititjenestemenn i krigen 1940-45*. [Oslo]: Norsk politiforbund, 1948.
- Bonde, Arne. *For lov og rett i 250 år: Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år*. [Oslo]: Oslo politikammer, 1994.
- Brakstad, Ingjerd Veiden. "Jødeforfølgelsene i Norge: omtale i årene 1942-1948: framstilling og erindring av jødeforfølgelsene i Norge under Andre verdenskrig, i et utvalg aviser og illegal presse." Masteroppgave i historie, I.V. Brakstad, 2006.
- Brakstad, Ingjerd Veiden. "Okkupasjon, motstand og myter: den patriotiske minnekulturen og jødeforfølgelsene". *Fortid*, nr. 2 (2007): 9-15.
- Brekke, Jørgen. "De norske politikompanier på Østfronten 1942–1945." I *NPFS Årsskrift 2001*, redigert av Jon Kvikne, 89-122. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2001.
- Bruland, Bjarte. "Forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene." Hovedoppgave i historie, B. Bruland, 1995.
- Bruland, Bjarte. *Det norske holocaust: forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene*. Temahefte (HL-senteret : trykt utg.). Vol. nr. 7, Oslo: HL-senteret, 2008.

- Corell, Synne. *Krigens ettertid: okkupasjonshistorien i norske historiebøker*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2010.
- Dahl, Hans Fredrik. *En fører for fall*. Oslo: Aschehoug, 1992.
- Dahl, Ottar. *Problemer i historiens teori*. Oslo: Universitetsforlaget, 1986.
- Dahlin, Erik. "En fanges dagboknotater." I *De trodde på en ny dag: norsk politi i krig, fangenskap, og befrielse 1943-1945*, redigert av Erik Dahlin, Per Ole Johansen og Jørn-Kr Jørgensen, 29-316. Oslo: Genesis, 2001.
- Dahlin, Erik, Per Ole Johansen, og Jørn-Kr Jørgensen. *De trodde på en ny dag: norsk politi i krig, fangenskap og befrielse 1943-1945*. Oslo: Genesis, 2001.
- Edwards, Christopher "The how of history: using old and new textbooks in the classroom to develop disciplinary knowledge". *Teaching History* 130 (2008): 39-45.
- Eide, Karl. *Stavanger politilag 1909-1959*. Stavanger: laget, 1959.
- Eide, Odd. "Politihøgskolen. Frigjøringsjubileet 8. mai 1995, DAGENS TALE." I *NPHS Årsskrift 2000*, redigert av Jon Kvikne, 115-117. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2000.
- Emberland, Terje. "Antisemittismen i Norge 1900-1940." I *Jødehat – Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, redigert av Trond Berg Eriksen, Håkon Harket og Einhart Lorenz. Oslo: Cappelen Damm, 2009.
- Emberland, Terje. "Stutthof-eksperimentet: Norske politifanger i SS' omskoleringsleir." Upublisert manuskript: HL-senteret, 2016.
- Emberland, Terje og Matthew Kott. *Himmlers Norge: nordmenn i det storgermanske prosjekt*. Oslo: Aschehoug, 2012.
- Eriksen, Anne. *Det var noe annet under krigen: 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo: Pax, 1995.
- Eriksen, Anne. *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax, 1999.
- Erlil, Astrid. *Memory in culture*. oversatt av Sara B. Young. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.
- Fagerbakk, Anton. *Narvik politidistrikt: Historisk utsyn 1700-2001*. [Ankenesstrand]: Fagerbakk, 2002.
- Fagerbakk, Anton. "Malplassert unnskyldning". *Politiforum: fagtidsskrift for Politiets fellesforbund*, nr. 1 (2013): 44-45.
- Fagerbakk, Anton. "Unnskyldningen til jødene". *Politiforum: fagtidsskrift for Politiets fellesforbund*, nr. 3 (2013): 47.

- Fairclough, Norman. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman, 1995.
- Foucault, Michel. *Archaeology of knowledge*. oversatt av A. M. Sheridan Smith. London: Routledge, 2002.
- Gilje, Sigurd. *Haugesund politilag: 1913-1963*. Haugesund: forlaget, 1963.
- Gjelsvik, Tore. *Hjemmefronten: den sivile motstand under okkupasjonen 1940-1945*. Oslo: Cappelen, 1977.
- Grimnes, Ole Kristian. "Historieskrivingen om okkupasjonen. Det nasjonale konsenssyndromets gjennomslagskraft". *Nytt norsk tidsskrift*, nr. 2 (1990): 108-121.
- Haave, Per. "NS-regimets 'taterpolitikk' – en minorietspolitikk i utakt?". I *På siden av rettsoppgjøret*, redigert av Per Ole Johansen, 179-255. Oslo: Unipub, 2006.
- Halbwachs, Maurice. *On collective memory*. oversatt av Lewis A. Coser. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- Haugan, Karl M. og Oddvar Schjølberg. *Det kom en telefon: norsk politimann i Hitlers dødsleir*. Oslo: Lunde, 2007.
- Haugvalstad, Sverre. "Politi bak piggråd." I *Stavanger politilag 75 år: 1909-1984*, redigert av Ivar Leidulv Riska, 75-97. Stavanger: Verbum, 1984.
- Hausser, Paul. *Soldaten wie andere auch: Der Weg der Waffen-SS*. Munin-Verlag, 1966.
- Hebo, Henrik Emanuel. "Spennende opplevelser med bil A 92: Med jødiske flyktninger over grensen i Jonas Lies bil." I *NPFS Årsskrift 2014*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 103-146. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2014.
- Hetland, Øystein. "The Pre-War Norwegian Police." Upublisert manuskript: HL-senteret, 2014.
- Hetland, Øystein. "Visions." Upublisert manuskript til kommende doktorgradsavhandling: HL-senteret, 2015.
- Hove, Kjersti. "Politiutdanning i Norge: fra konstabelkurs til bachelorutdanning." Oslo: Politihøgskolen, 2012.
- Humlegård, Odd Reidar. "[Unnskyldningen til jødene]." I *NPFS Årsskrift 2013*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 109. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2013.
- Jaklin, Asbjørn. *De dødsdømte*. Oslo: Gyldendal, 2011.
- Johansen, Per Ole. *Oss selv nærmest: Norge og jødene 1914-1943*. Oslo: Gyldendal, 1984.
- Johansen, Per Ole. *"Samfunnets pansrede neve": statspoliti og ekstraordinær overvåkning 1918-1941*. Oslo: Gyldendal, 1989.

- Johansen, Per Ole. "En profesjon i strid med seg selv." I *De trodde på en ny dag: norsk politi i krig, fangenskap og befrielse 1943-1945*, redigert av Erik Dahlin, Jørn-Kr Jørgensen og Per Ole Johansen, 317-345. Oslo: Genesis, 2001.
- Johansen, Per Ole. "Minst 20 år for en jøde". *Materialisten: Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*, nr. 4 (2005): 31-67.
- Johansen, Per Ole. *På siden av rettsoppgjøret*. [Oslo]: Unipub, 2006.
- Johansen, Per Ole. "Rettsoppgjør med Statspolitiet." I *På siden av rettsoppgjøret*, redigert av Per Ole Johansen. [Oslo]: Unipub, 2006.
- Johansen, Per Ole. "Fortrengning av et nasjonalt traume ". I *NPHS Årsskrift 2012*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 140-178. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2012.
- Jor, Finn. *Politi i Norge: Norsk politiforbunds 75-års jubileumsskrift*. [Oslo]: Politiforbundet, 1980.
- Justis- og politidepartementet Politiavdelingen (red.). "Politimeddelelser, 1945, nr. 1." I *Politimeddelelser 1945*. Oslo: Justisdepartementets politiavdeling, 1945.
- Justis- og politidepartementet Politiavdelingen (red.). "Politimeddelelser, 1945, nr. 4." I *Politimeddelelser 1945*. Oslo: Justisdepartementets politiavdeling, 1945.
- Jønsberg, Karl. *Oslo politiforening: dens kamp og historie*. Oslo: Foreningen, 1969.
- Jørgensen, Jørn-Kr. *Samhold er vår styrke: Oslo politiforening 100 år 1894-1994*. Oslo: Foreningen, 1994.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Karl A. Marthinsen." I *NPHS Årsskrift 2002*, redigert av Jon Kvikne, 95-98. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2002.
- Jørgensen, Jørn-Kr. *Politoliv: Politihistoriske riss og skisser gjennom 260 år*. Oslo: Nordisk Kriminalkrønike AS, 2004.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Gunnar Eilifsen ble et offer for det nazifiserte politiet." I *NPHS Årsskrift 2010*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 65-68. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2010.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Det må aldri skje igjen." I *NPHS Årsskrift 2013*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 93-107. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2013.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Glimt fra jødernes historie i Norge." I *NPHS Årsskrift 2013*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 56-67. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2013.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Modig politihistorie." I *NPHS Årsskrift 2014*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 5-6. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2014.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Et norsk minnesmerke reises i 2015." I *NPHS Årsskrift 2015*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 14-15. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015.

- Jørgensen, Jørn-Kr. "Olaf R. Walle – en velvillighetens tusenkunstner." I *NPFS Årsskrift 2015*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 41-51. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Solveig Bergslien - alltid beredt." I *NPFS Årsskrift 2015*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 11-14. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015.
- Jørgensen, Jørn-Kr. *Vi hadde andre drømmer: Oslopolitiet og 2. verdenskrig - sjokk, opplevelser, fred og frihet.* Oslo: Oslo Politidistrikt, 2015.
- Jørgensen, Jørn-Kr. "Vi ville ikke bli nasjonalsosialister ". I *NPFS Årsskrift 2015*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 25-30. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode.* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 1999.
- Karlsen, Frode og Anne-Björg Osflaten. "Intervju med Reidar Tjørmoen." I *NPFS Årsskrift 2000*, redigert av Jon Kvikne, 108-113. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2000.
- Karlsen, Thorleif. *Lang dag i politiet.* Oslo: Gyldendal, 1979.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget.* Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Kjeldstadli, Knut. "Beyond Cultural History: A Renewed History of Society?". I *Pathways of the Past. Essays in Honour of Sølvi Sogner on her 70th Anniversary*, redigert av Hilde Sandvik, Kari Telste og Gunnar Thorvaldsen. Oslo: Novus forlag, 2002.
- Kjeldstadli, Knut. *Sammensatte samfunn: innvandring og inkludering.* Oslo: Pax, 2008.
- Klemperer, Victor. *LTI: tredje rikets språk: en filologs anteckningsbok.* oversatt av Tommy Andersson. Göteborg: Glänta, 2006.
- Kleppa, Hermund. "Atle Svardal – politimann og motstandsmann." I *NPFS Årsskrift 2014*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 165-174. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2014.
- Klev, Ansten. "Da Kristiansands-politiet gikk til kollektiv oppsigelse." I *NPFS Årsskrift 2006*, redigert av Jon Kvikne, 47-63. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2006.
- Kolstad, Birger og Berit Nøkleby. *Politifange i Tyskland: Birger Kolstads dagbok fra Stutthof-leiren.* Espa: Lokalhistorisk forlag, 1991.
- Kott, Matthew og Bernt Roughvedt. "Kongsvinger: Politiutdanning eller opplæring i folkemord?". *Fortid*, nr. 2 (2009): 6-14.
- Kroglund, Nina Drolsum. *Hitlers norske hjelpere.* Oslo: Historie & kultur, 2010.
- Kvikne, Jon. "Forsidebildet - Fredssymbolet." I *NPFS Årsskrift 1995*, redigert av Jon Kvikne, 1. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 1995.

- Kvikne, Jon. "Minnebautaen ved Politihøgskolen." I *NPHS Årsskrift 2000*, redigert av Jon Kvikne, 114. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2000.
- Kvikne, Jon. "Bokanmeldelser: Kathe Rita Lasnik - et offer i jødedeportasjonen." I *NPHS Årsskrift 2003*, redigert av Jon Kvikne, 158. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2003.
- Kvikne, Jon. "Forord." I *NPHS Årsskrift 2003*, redigert av Jon Kvikne, 3-4. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2003.
- Kvikne, Jon. "Bokomtaler: Politiliv." I *NPHS Årsskrift 2004*, redigert av Jon Kvikne, 125-126. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2004.
- Kvikne, Jon. "Bokomtale: Norsk politi bak piggråd." I *NPHS Årsskrift 2006*, redigert av Jon Kvikne, 192. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2006.
- Kvikne, Jon. "Våre falne." I *NPHS Årsskrift 2007*, redigert av Jon Kvikne, 118. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2007.
- Kvikne, Jon. "Bokomtale: Jens Chr. Hauge - Fullt og helt." I *NPHS Årsskrift 2008*, redigert av Jon Kvikne, 199. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2008.
- Kvikne, Jon. "Forord." I *NPHS Årsskrift 2008*, redigert av Jon Kvikne, 3-4. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2008.
- L'Abée-Lund, Lars. "Politiet over og under jorden." I *Norges krig 1940-1945*, redigert av Sverre Steen. Oslo: Gyldendal, 1950.
- Lenz, Claudia. "Fra matauk til menneskerettigheter: fortelling og fortolkning av krigsminner i norske familier gjennom tre generasjoner". *Fortid*, nr. 2 (2007): 22-29.
- Lenz, Claudia. "Fortellinger om Norge og nordmenn under krigen." hentet 29. november 2015 fra <http://www.ht08.no/Default.aspx%3Fpageid=1044.html>.
- Lien, Lars. "...pressen kan kun skrive ondt om jødene" : jøder som kulturell konstruksjon i norsk dags- og vittighetspresse 1905 - 1925. Oslo: UiO, 2016.
- Lilleslått, Bjørn og Ivar Simastuen. *Politiet i Follo gjennom 100 år: Follo politimesterembete 1902-2002*. [Ski]: Politimesteren i Follo, 2002.
- Lowenthal, David. *The past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Lunde, Hermann. "Beretning til Norsk politiforbund." Kopi på Norsk Politihistorisk Selskap, 1946.
- Madsen, Per Arne. "Knut Rød-saken og oss." I *NPHS Årsskrift 2008*, redigert av Jon Kvikne, 21-29. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2008.

- Maerz, Susanne. *Okkupasjonstidens lange skygger: fortidsbearbeidelse i Norge som identitetsdiskurs*. oversatt av Kari Bolstad. [Oslo]: Unipub, 2010.
- Marhaug, Josef. *Bergen politilag gjennom 50 år: 1898-1948*. Bergen: 1948.
- Mendelsohn, Oskar. *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år: Bind 2*. Oslo: Universitetsforlaget, 1986.
- Michelet, Marte. *Den største forbrytelsen: ofre og gjerningsmenn i det norske Holocaust*. Oslo: Gyldendal, 2014.
- Moe, Vibeke og Øivind Kopperud. *Forestillinger om jøder: aspekter ved konstruksjonen av en minoritet 1814-1940*. Oslo: Unipub, 2011.
- Moengen, Marthe. "Norsk politi som nektet å samarbeide." I *NPHS Årsskrift 2015*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 31-39. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2015.
- Neumann, Iver B. *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget, 2001.
- Nordstoga, Olav. *Lensmenn i 800 år: jubileumbok Norges lensmannslag 1893-1993*. Oslo: Leseselskapet, 1992.
- Næshagen, Ferdinand Linthoe. *Fra selvtekt til demokratisk politi: en komparativ studie av rettshåndhevelsens historie i Vesten*. Oslo: Politihøgskolen, 1999.
- Nøkleby, Berit. *Gestapo: tysk politi i Norge 1940-45*. Oslo: Aschehoug, 2003.
- Nøkleby, Berit. "Marthinsen og Eilifsen-saken." I *NPHS Årsskrift 2008*, redigert av Jon Kvikne, 7-13. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2008.
- Nøkleby, Berit. *Politigeneral og hirdsjef: Karl A. Marthinsen*. Aschehoug dokumentar. Oslo: Aschehoug, 2011.
- Olsen, Leif N. *Utrykningspolitiet ni liv gjennom 50 år*. Oslo: Utrykningspolitiet, 1987.
- Omdal, Sven Egil. "Solveig Bergslien – kvinnen som lurte Gestapo." I *NPHS Årsskrift 2010*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 91-106. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2010.
- Ordahl, Sverre. *Kristiansand politimesterembete 200 år*. Kristiansand: institusjonen, 1976.
- Ottosen, Kristian. *I slik en natt: historien om deportasjonen av jøder fra Norge*. Oslo: Aschehoug, 1994.
- Pryser, Tore. "Holocaust i innlandsregionen." I *På siden av rettsoppgjøret*, redigert av Per Ole Johansen. [Oslo]: Unipub, 2006.
- Reinton, Torgny. *Norges lensmenn: 1952*. Oslo: Cappelen, 1952.
- Ringdal, Nils Johan. *Mellom barken og veden: politiet under okkupasjonen*. Oslo: Aschehoug, 1987.

- Riska, Ivar Leidulv. *Stavanger politilag 75 år: 1909-1984*. Stavanger: Verbum, 1984.
- Roughvedt, Bernt. *Med penn og pistol : en biografi om politiminister Jonas Lie* [på norsk]. Oslo: Cappelen Damm, 2010.
- Ryan, Stein. "Eugen Hansen - en engasjert politiprofil som ikke ga seg før saken var oppklart." I *NPHS Årsskrift 2010*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 115-138. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2010.
- Rødde, Sverre. *"Her lukter messing"*. Bergen: Bergen politilag, 1973.
- Rødde, Sverre. *Bergen politi under okkupasjonen: jubileumsbok utgitt i anledning Konstabelkorpsets 100 års jubileum*. [Bergen]: Bergen politikammer, 1974.
- Rødde, Sverre. *"Min ære er troskap": politiminister Jonas Lie*. Oslo: Aschehoug, 1990.
- Rødde, Sverre. "Politiet i Bergen frem til 1945." I *NPHS Årsskrift 2005*, redigert av Jon Kvikne, 108-112. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2005.
- Selliaas, Arnt-Erik. "STAPO 1941-1945: Norsk politi i tysk tjeneste." I *Krig og moral: kriminalitet og kontroll i Norden under andre verdenskrig*, redigert av Hannu Takala og Henrik Tham. Oslo: Universitetsforlaget, 1987.
- Senje, Sigurd. *Politimannen i Oslo: hans kamp og historie*. Oslo: Prent, 1954.
- Simonsen, Kjetil Braut. "'Den store jødebevægelse": antisemittiske bilder av jøden i bondeavisene Nationen og Namdalen, 1920-1925." Masteroppgave i historie, K.B. Simonsen, 2009.
- Simonsen, Kjetil Braut. *Nazifisering, kollaborasjon, motstand: En analyse av Politidepartementet og Forsyningsdepartementet (Næringsdepartementet), 25. september 1940 - 8. mai 1945*. Oslo: UiO, 2016.
- Skaret, Magnar. *Fra varde til SMS: politiets sambandshistorie*. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2009.
- Skaret, Magnar. "Omorganisering i politi- og lensmannsetaten – blir politihistorien ivaretatt?." I *NPHS Årsskrift 2014*, redigert av Jørn-Kr Jørgensen, 2-4. Oslo Norsk Politihistorisk Selskap, 2014.
- Skarpmes, Oluf. "Inndragning av jødisk eiendom i Norge under den 2. verdenskrig: utredning fra utvalget som har kartlagt hva som skjedde med jødernes eiendeler i Norge under den 2. verdenskrig og oppgjøret etter krigen." I *NOU 1997: 22*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Statens trykning, 1997.
- Skram, Harald Frode. "Historiefaget i Kunnskapsløftet: Dyktiggjøre og bevisstgjøre". *Acta didactica Norge [elektronisk ressurs]* vol. 5, nr. 1 (2011): 1-29.

- Steinsland, Børge. "En riktig unnskyldning til jødene". *Politiform: fagtidsskrift for Politiets fellesforbund*, nr. 2 (2013): 42.
- Storeide, Anette. "Tidsvitners fortellinger om fangenskapet i konsentrasjonsleiren Sachsenhausen". *Fortid*, nr. 2 (2007): 30-36.
- Støen, Ane Ingvild. "Justisdepartementet under okkupasjonen." Masteroppgave i historie, A.I. Støen, 2013.
- Sveri, Knut. "Landssvikoppjørets merkeligste rettssak ". I *Lov og frihet. Festskrift til Johs. Andenæs*, redigert av Anders Bratholm, Nils Christie og Torkel Opsahl. Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Sydnes, Kaare. *Bergen politi: politi og vakthold i Bergen i gammel og ny tid*. Bergen: Bergen politilag, 1949.
- Sæter, Einar og Svein Sæter. *XU: i hemmeleg teneste 1940-45*. 3. utg. utg. Oslo: Samlaget, 2007.
- Søbye, Espen. *Kathe, alltid vært i Norge: biografi*. Oslo: Oktober, 2003.
- Sønsteby, Gunnar. *Rapport fra "Nr. 24"*. Oslo: Mortensen, 1960.
- Sørensen, Øystein. "Forskningen om krigen i Norge: Tradisjonelle og nye perspektiver". *Nytt norsk tidsskrift*, nr. 1 (1989): 40-58.
- Sørensen, Øystein. *Hitler eller Quisling? : ideologiske brytninger i Nasjonal samling 1940-1945*. Oslo: Cappelen, 1989.
- Sørensen, Øystein. "Konsensus og konflikt - til debatten om okkupasjonshistorien". *Nytt norsk tidsskrift*, nr. 4 (1990): 365-373.
- Ulstein, Ragnar. "Politiet under okkupasjonen." I *NPHS Årsskrift 2003*, redigert av Jon Kvikne, 20-26. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2003.
- Ulvedal, Agnar. *Politiets hverdag*. Oslo: Nordisk kriminalkrønike : I samarbeid med Norges politiidrettsforbund, 1995.
- Ulvedal, Agnar. "Utrykningspolitiet i Norge." I *NPHS Årsskrift 2005*, redigert av Jon Kvikne, 83-100. Oslo: Norsk Politihistorisk Selskap, 2005.
- Utseth, Sverre. *Trondheims politiet gjennom tusen år*. Trondheim: Aktietrykkeriet i Trondhjem, 1947.
- Veaa, Jon. "Næringsliv og holdninger i 1940." Hovedoppgave i historie, J. Veaa, 1974.
- Veum, Eirik. *Nådeløse nordmenn [1]: Statspolitiet 1941-1945*. Oslo: Kagge Forlag, 2012.

- Vollebæk, Knut. "Assimilering og motstand: norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag." I *NOU 2015:7*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Informasjonsforvaltning, 2015.
- Wagner, Patrick. *Hitlers Kriminalisten*. Verlag C.H. Beck, 2002.
- Walle, Olaf R. *Norsk politi bak piggråd: Stutthofpolitiets historie*. [Kragerø]: Naper Boktrykkeri, 1947.
- Westermann, Edward B. *Hitler's police battalions: enforcing racial war in the East*. University Press of Kansas, 2005.
- Wildt, Michael. *Generation des Unbedingten: Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*. Hamburger Edition, 2002.
- Wineburg, S. "Making Historical Sense." I *Knowing, teaching, and learning history: national and international perspectives*, redigert av P. N. Stearns, P. Seixas og S. Wineburg. New York: New York University Press, 2000.